ODISEJA

ODISEJEVE PUSTOLOVINE

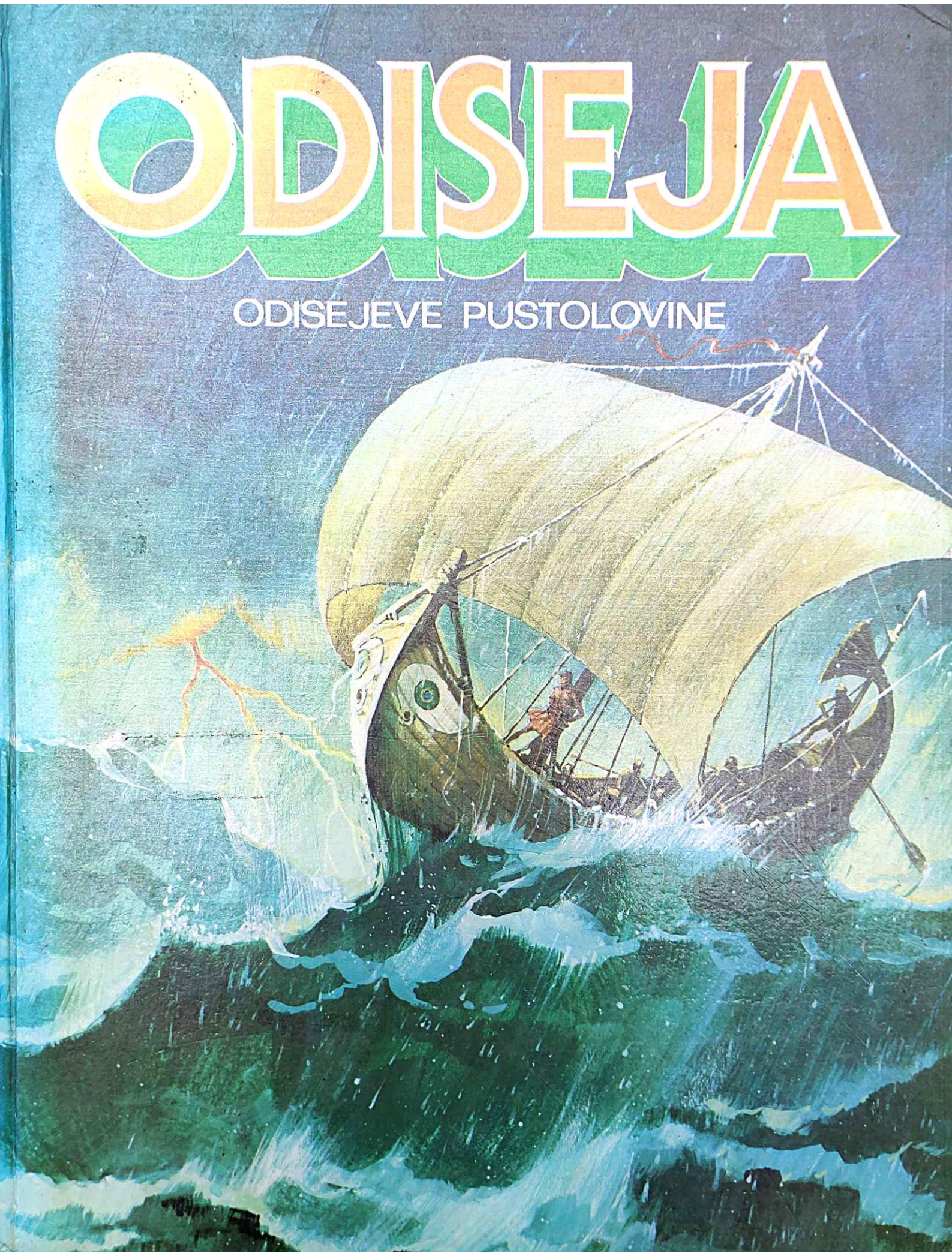

27354

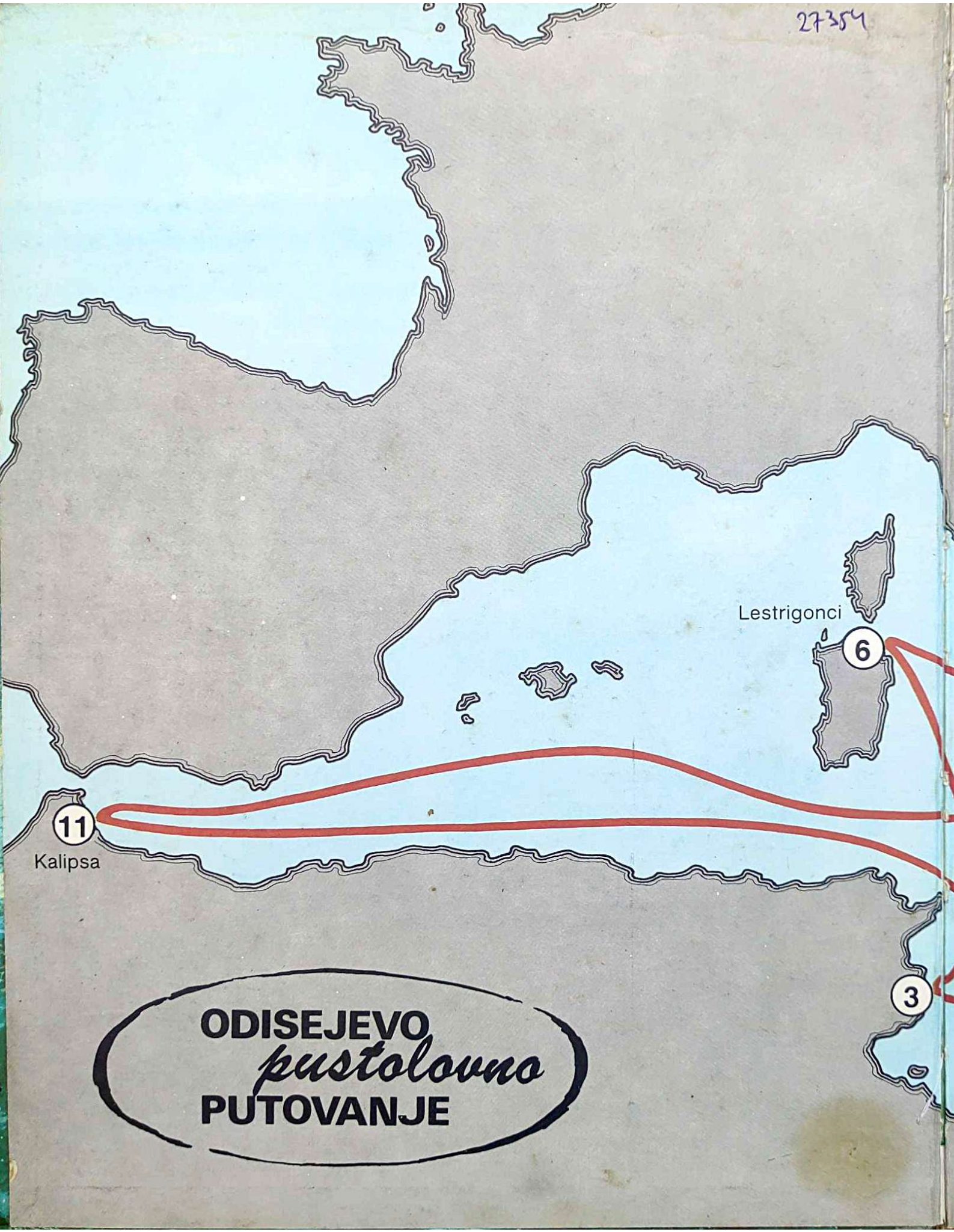

ODISEJEVO *pustolovno* PUTOVANJE

22h6/85

Najglasovitiji pjesnik antičkog doba — Homer opjevao je u ILIJADI posljednje dane opsjedanja i pada grada Troje.
Na povratku kućama mnogi su grčki vojnici i vojskovođe zalutali i nestali.
Odisejevo pustolovno putovanje morem, puno opasnosti i teškoća, te njegov povratak na Itaku, opisani su u drugom velikom Homerovom epu — ODISEJI.

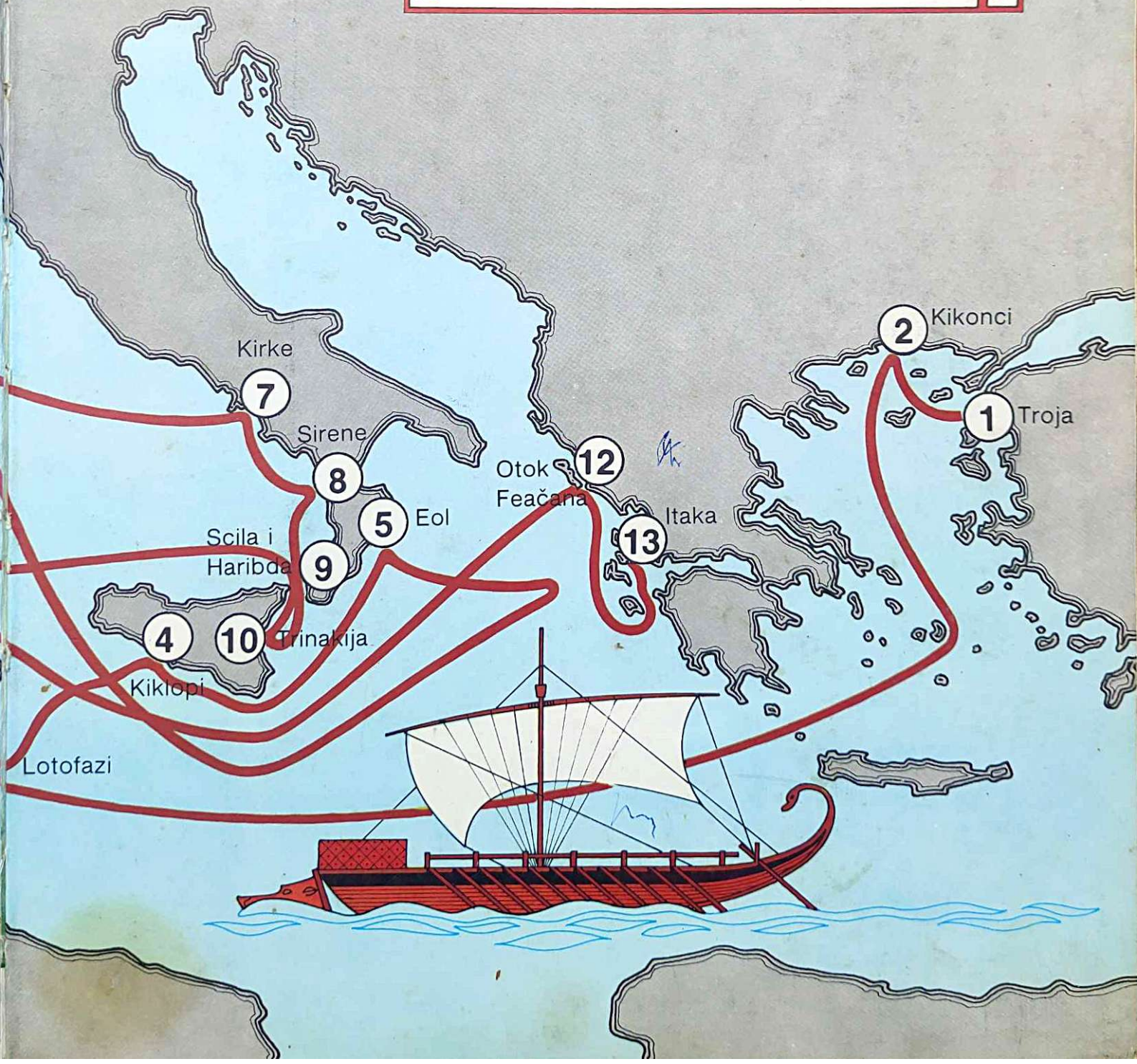

Naslov talijanskog izvornika

ODISSEA
LE AVVENTURE DI ULISSE

© Falcon Books Inc. — U.S.A.

Homerov ep preradio
STELIO MARTELLI

Ilustracije
LIBICO MARAJA

Prevela
DUBRAVKA CELEBRINI

Izašlo u suradnji izdavača
FORUM
Novi Sad, V. Mišića 1

Izdavačko knjižarska radna organizacija
MLADOST
Zagreb, Ilica 30

Tisak: RO »Zrinski« TIZ, Čakovec — 1985.
Naklada: 5000 primjeraka

ODISEJA

ODISEJEVE PUSTOLOVINE

PJEVANJE I

Trojanski rat završio se prije punih deset godina. Kako bi osvetili Menelajevu čast i čast cijele Grčke, grčki kneževi dugo su se borili pod zastrašujućim zidinama toga grada u Maloj Aziji.

Menelajevu ženu, prelijepu Helenu, trojanski knez Paris odveo je iz njezina grada Sparte da živi s njim u Troji. Opsada grada trajala je deset godina. Napokon su Grci pobijedili, ali ne zahvaljujući svojoj snazi i hrabrosti već lukavosti Odiseja, kralja Itake. Grčki kneževi ostavili su za sobom veliki grad opljačkan i u plamenu. Ukrcali su se na brodove kako bi se vratili u domovinu. Neki su sretno stigli i preuzeli svoj prijesto. Druge su, čim su stigli, izdajnički ubili suparnici koji su im preoteli vlast. Treći, umjesto da se vrate, potražili su novu domovinu u dalekim zemljama. O svima ima vijesti, osim o Odiseju.

Gdje je Odisej? Zna se da je otputovao s ostalima. No, nakon što su jedra njegova brodovlja nestala na obzoru, nitko ih više nije vidio.

Na stjenovitoj Itaci uzalud su ga čekali. Jednu, dvije, tri godine. Ništa. Prošla je još godina, opet ništa. Mogu li se još nadati i čekati? Ili je možda pametnije pognuti glavu pred voljom bogova i prihvatiti činjenicu da je Odisej mrtav? Ne.

Odisej nije mrtav. Doživio je tisuću pustolovina, još je živ i priželjkuje povratak, iako u njegovu srcu sve više blijedi nada da će vidjeti

Itaku. Gdje je? S kim je? Tko ga zadržava tako daleko? Nitko od ljudi to ne zna.
To znaju samo bogovi, budući da je sudbina ljudi u rukama Zeusa, kralja svih bogova. Odisejeva zaštitnica Atena obraća se Zeusu:
»Ah, oče«, prozbori, »moje je srce tužno zbog Odisejeve sudbine. On je zarobljen na malom otoku u zapadnom moru. Zarobljenik je nimfe Kalipse, kćerke Atlanta, onog što poznaje morske dubine i pridržava stupove koji podupiru Nebo i Zemlju.«
»Ta djevojka voli Odiseja«, odgovori Zeus, »i drži ga kao zarobljenika, ali bez prisile.«
»Ali njezine slatke riječi, oče moj, i njezina nježnost jednaki su lancima! Odisej nije sretan na otoku nimfe Kalipse. Najradije bi umro od čežnje za svojom stjenovitom Itakom. Oče, svi su se grčki kraljevi već vratili. Zbog čega ne dopustiš da se i Odisej vrati nakon deset godina?«
»Kćeri moja, ne sprečavam ja njegov povratak! Nego Posidon, gospodar svih mora! On mrzi Odiseja jer je oslijepio njegova dragog sina, Kiklopa Polifema. Vrijeme je, međutim«, nastavi Zeus, »da ga Posidon prestane progoniti. Itaci je potreban kralj!«
Modrooka Atena reče: »Oče, neka bude onako kako ti želiš. Odisej se nalazi na otoku Ogigiji. Pošaljimo tamo tvog glasnika Hermesa. Neka naredi Kalipsi da mu dopusti otputovati.« »Ogigija je vrlo daleko od Itake«, primijeti Zeus, »a Odisej nema broda. Kako da se vrati?«
»Dovoljna mu je splav. Nitko ne pozna more kao on.« Zeus baci pogled na ostale bogove i kako se ovi šuteći složiše, nastavi: »U redu. Poslat ću Hermesa na otok Ogigiju.«
Osmijeh obasja Atenino lijepo lice: »A ja ću otići na Itaku do Odisejeva sina Telemaha, budući da se na Itaci zbivaju događaji koji me veoma ljute.«
»Što se to događa na Itaci, sestro moja?«, upita je Ares, bog rata.
»Aresu, moraš znati da se Odisej, prije nego što je otišao u trojanski rat, oženio veoma lijepom i mudrom ženom, imenom Penelopa. Prije nego što je napustio svoj dom vidio je sina kojeg mu je rodila. To je Telemah: njemu je sada dvadeset godina. Dakle, vidjevši da se Odisej ne vraća, četrdesetak mladića, svi plemenita roda, ohrabrilo se i zatražilo Penelopinu ruku. Tko se oženi Penelopom, postat će istodobno gospodarom Itake i svekolikog Odisejevog bogatstva.«
»Ne vidim ništa čudnog u tome«, promrmlja Ares.
»Doista ne. Prirodno je da lijepa, mudra i bogata žena ima nekoga tko je želi oženiti, ali ti se prosci nedolično ponašaju. U Odisejevoj kući ponašaju se poput gospodara.«
»A što čini Telemah? Zašto se ne pobuni?«
»On je samo mladić kojeg nitko nije učio kako da se bori. Što bi mogao učiniti protiv četrdeset muškaraca?«
»A Odisejev otac, Laert?«
»Kao što je Telemah premlad, tako je Laert prestar. Kraljevski dvor napustio je prije mnogo godina; živi u osamljenoj kućici na selu.«
»A stanovnici Itake, zašto se ne pobune?«
»Zato što su izgubili nadu da će se njihov kralj Odisej vratiti.« Zeus upita:
»A kako Penelopa uspijeva odoljeti proscima?«

Atena se obraća Zeusu kako bi pomogla Odiseju da se vrati u domovinu

Atena se nasmiješi: »Na nekoliko godina uspjela je pomoću prijevare odbiti njihove zahtjeve. Počela je tkati platneni pokrivač za Laerta. Rekla je kako želi da otac njezina supruga, kad umre, ima dostojan pokrivač. Kad ga završi tkati, novog supruga izabrat će između prosaca.« Božica Hera primijeti: »Nisu potrebne godine da se istka platno.« Atena odgovori: »Zasigurno nisu. Ali Penelopa noću para tkaninu koju je danju istkala, tako da može produžiti posao. Ali, avaj, prosci su na koncu otkrili prijevaru. Sad im mora dati odgovor. Zbog toga valja požuriti i omogućiti Odiseju povratak na Itaku.«
Zeus se složi: »Kćeri moja, učini ono što držiš ispravnim.«

PJEVANJE II

Za to vrijeme, na stjenovitoj Itaci, prosci se, kao i obično, bučno vesele. Jedu, piju, razgovaraju o Penelopinoj ljepoti, ismijavaju Odiseja za kojeg vjeruju da je već mrtav, rugaju se mladom Telemahu. Starog Femija, koji je nekoć bio Odisejev pjevač, prisiljavaju da im svira na citri i pjeva.

Upravo su slušali neku pjesmu kad Telemahu sluge najaviše kako je stigao neki stranac. Gostoljubivost je Grcima svetinja.

Mladi princ zato požuri prema visokom, snažnom strancu, plemenita izgleda:

»Dobro došao, prijatelju«, reče mu, »u kuću koja je nekoć bila Odisejeva. Tko si? Odakle dolaziš?«

»Zovem se Ment, sin sam kralja Tafljana«, odgovori stranac. »Došao sam na Itaku jer sam dobro poznavao tvoga oca Odiseja. Nadam se da ću ga vidjeti.«

Telemah pogne glavu i odgovori:

»Nema ga, nije se vratio iz Troje. Njegove su kosti možda na nekom dalekom žalu, ili na dnu mora.«

»Možda«, odgovori Ment i, pokazavši prema proscima, proslijedi: »A tko su ovi?«

»Prosci, bezdušna i niska stvorenja što žive na plećima moga oca i rasipaju njegovo bogatstvo. Govore kako se žele oženiti mojom majkom, pa se zbog toga ponašaju poput gospodara.« »A ti?«

Na to pitanje Telemah ne zna što bi odgovorio. Pogne glavu, a Ment mu uz osmijeh reče:

»Na tebi je red da nešto poduzmeš. Raspitaj se o svom ocu. Možda nije mrtav, kao što pro-

Dok Telemah razgovara s proscima, na nebu se poput nekog božanskog znaka pojave dva velika orla

sci vjeruju, možda će se vratiti. Bit će to krvavi dan. Otputuj, mladi moj prijatelju. Opremi brod i najprije otiđi po vijesti do starog Nestora. On je najmudriji među Grcima. Zatim otiđi do Menelaja, kralja Sparte. Siguran sam da će ti oni pomoći.«

»Zahvaljujem ti, Mentu. Učinit ću kao što kažeš. Hajde sad, odmori se, pa ćemo zajedno jesti.«

Ali Ment (a to je zapravo Atena koja je uzela drugačije obličje) odrečno zatrese glavom: »Žao mi je, ne mogu, moram ići«, reče.

Tad nestane i ostavi zaprepaštenog Telemaha, ispunjenog strahom, ali i nadom.

Tad mu se približi stari Haliters, koji pozna umijeće tumačenja leta ptica i predviđanja budućnosti. Primijetio je da je tajanstveni gost nestao poput čarolije te zapita:

»Tko bijaše taj čovjek?«

»Ne znam«, odgovori smeteno mladić, »ali mi je dao dobre savjete. Rekao je da moj otac možda nije mrtav... Gle!«, odjednom uzvikne, dižući ruku, »pogledajte tamo!«

Svi upriješe pogled u nebo. Tamo su se pojavila dva velika orla. Mašući strašnim krilima, spustili su se tako nisko da su gotovo dodirivali zemlju. A zatim, zariju jedan drugome pandže u grlo, uzdignu se na nebo i nestanu. Prosci, zbunjeni, zašute. Stari Eurimah prošapće:

»To znači da će se Odisej vratiti i izvršiti pravdu.«

Dok se prosci vraćaju svojoj zabavi, Telemah ostatak dana provede razmišljajući o Mentovim riječima:

»Rekao je da se zove Ment«, pomisli, »ali ne vjerujem. Ne.

Naprotiv, bio je to bog koji mi je prenio poruku. Želio me obavijestiti da moj otac nije mrtav... i upitati me što sam ja za njega uči-

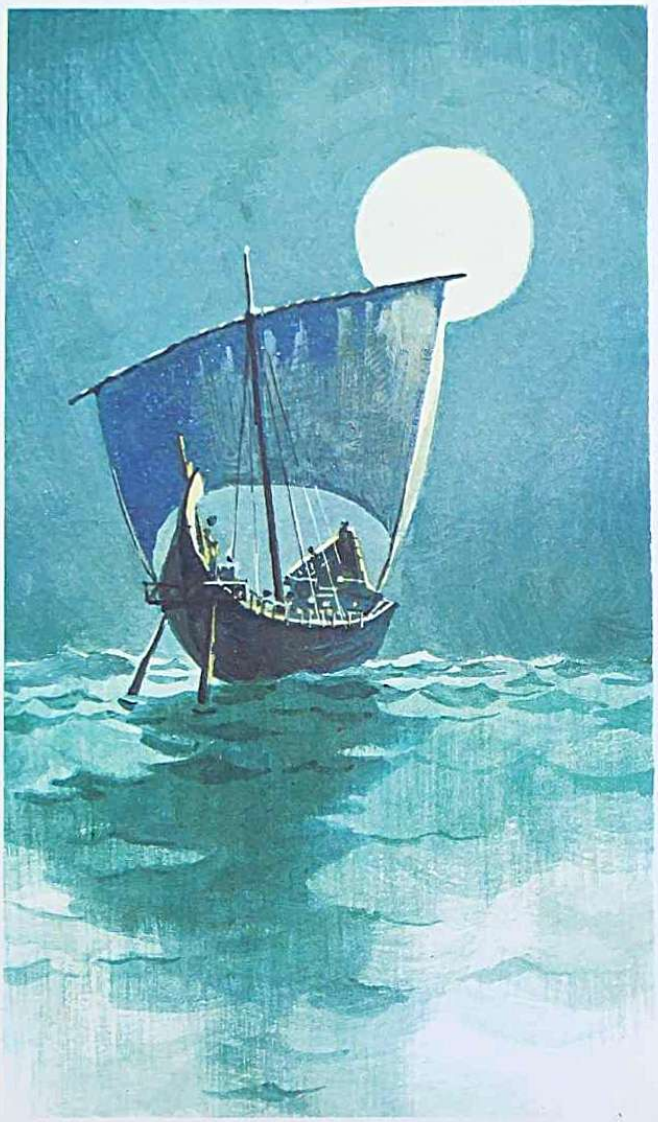

Telemahov brod isplovio je s Itake

nio? Ništa! Ostao sam ovdje, misleći da štitim svoju majku; ali kako je mogu zaštititi od četrdeset muškaraca? Vrijeme je da otputujem... taj bog, ma tko bio, savjetovao mi je da najprije odem do Nestora, zatim do Menelaja. Tako ću učiniti! Moram saznati nešto o svome ocu!«

Telemahu nije ostao nijedan brod jer je u vrijeme rata sve brodovlje slijedilo Odiseja. No, on ima mnogo prijatelja, a prije svega, ima Ateninu pomoć. Nekolicini mladića s Itake nevidljiva Atena prošapće svakom od njih na uho:

»Otiđi na more, naći ćeš spreman brod. Popni se na njega i pripremi se da otputuješ s Telemahom!«

Mladići svi od reda poslušaju. Kad je pala noć, našli su se na lijepom brodu. Atena sad preuzme lik starog vrača Mentora, Odisejeva prijatelja. Vrativši se na kraljevski dvor, reče Telemahu: »Zašto si još uvijek tu? Tvoji prijatelji te čekaju. Brzo, odjuri na brod!«

»Na brod?«, upita zbunjeno mladić.

»Da, ne oklijevaj. Ne gubi vrijeme da obavijestiš svoju majku! Otputuj odmah! Ali, pazi, prosci ne smiju znati za tvoj odlazak!« »Ali moja mati...«, prošapće Telemah. Mentor odmahne glavom:

»Ne, nemaš vremena! Otputuj odmah, brzo!«

Ubrzo zatim, mladić trčeći stigne do obale gdje ga čekaju prijatelji, još uvijek ne znajući zbog čega. Telemah im reče:

»Hajdemo, prijatelji! Moramo izvršiti zadatak, i izvršit ćemo ga!«

Dok se mjesec dizao na nebu, brod isplovi s otoka. Ubrzo zatim započne puhati povjetarac. Sjedeći na krmi pored kormila, Telemah zapita Mentora (zapravo Atenu):

»Mentore, kamo idemo?«

»U Pil, do Nestora.«

»Osjećam da o tom putovanju ovisi moj život. Moram saznati nešto o svom ocu... Ali, što mi može reći Nestor?«

»Možda ništa. Ali zasigurno će ti dati neki dobar savjet. Nestor je najmudriji od svih Grka koji su se borili pod zidinama Troje. Nemoj to zaboraviti!«

»Onaj gost, što je rekao da se zove Ment«, nastavi Telemah, »bijaše, vjerujem, neki bog... Dakle, savjetovao mi je da odem i do Menelaja.«

Mentor odgovori:

»Tako ćeš i učiniti, a ja ću otići s tobom. Ovo je prvi put da napuštaš Itaku, prvi put da ideš na more i odlaziš u daleke zemlje, ali ne boj se! Uvjeren sam da ti netko od bogova pomaže i da ti je u blizini!«

Telemah, dakako, ne može ni zamisliti da mu božica upravo i govori. Brod nastavi svoj put punim jedrima, praćen povoljnim vjetrom, ploveći dubokim morem u kojem se ogledaju zvijezde.

PJEVANJE III

Slijedećeg dana u daljini ugledaše trag dima. Brod se približio obali na kojoj se nalazila skupina ljudi. Među njima se isticao starac sijede kose. Nagnuvši se, Mentor prozbori:
»Telemaše, ono je Nestor!«
Da. Na obali, iza oltara iz kojeg se dizao dim, nalazio se mudri Nestor koji je upravo dovršio žrtvovanje. Mentor i Telemah mu se predstave. Starac prihvati mladića, uzbuđeno i srdačno:
»Dobro došao, Odisejev sine! Sjećaš me na daleka i lijepa vremena! Tuga i nesreća, sine moj, nisu došle s ratom nego s povratkom. Mnogi od nas nisu više ugledali svoje kuće, a neki, kad su se vratili, umjesto mira našli su smrt. Došao si po novosti o svom ocu Odiseju?«
»Da. Moram saznati nešto o njemu. Majka mora odgovoriti proscima koji se žele njome oženiti... oni nam rasipaju bogatstvo i blate našu čast.«
»Na žalost, ne znam ništa o Odiseju. Otiđi do Menelaja«, odgovori stari Nestor, »i zatraži njegov savjet. Nemam snage da ti kažem da se

Telemah se iskrcao na obalu Pila, gdje se obavlja žrtvovanje

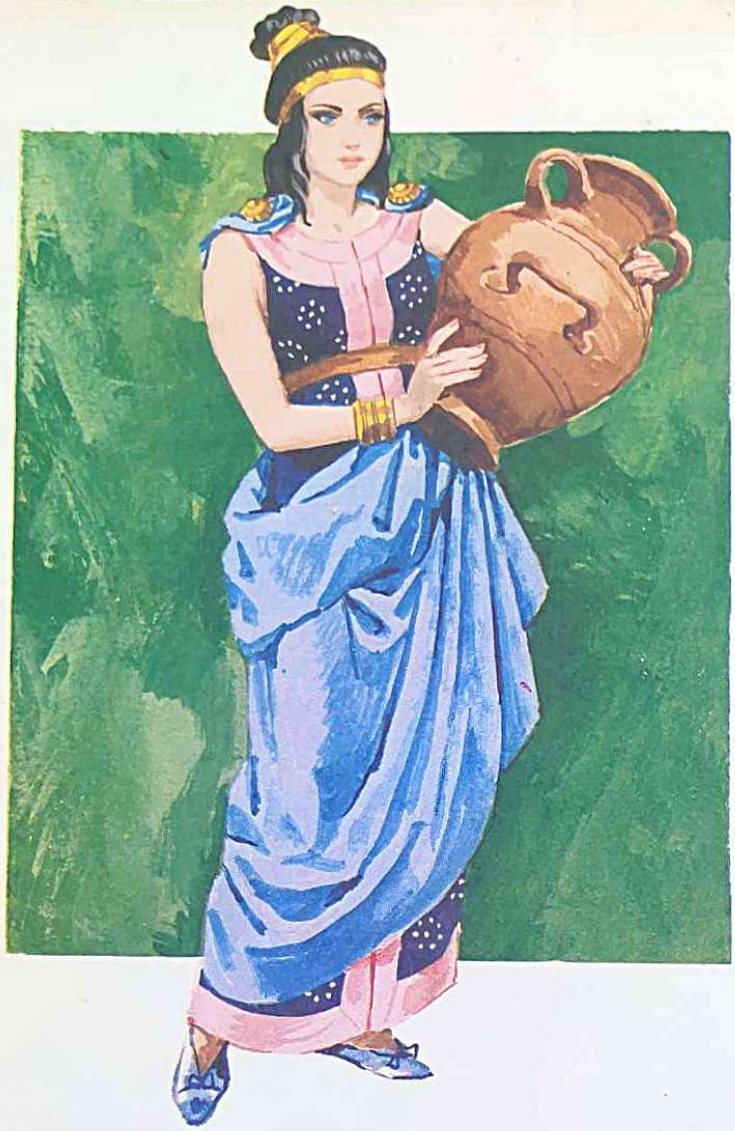

Nestorova najljepša kćer Polikasta pomaže Telemahu da se opere i odjene

boriš! Ali, u svakom slučaju«, proslijedi, »noć ćeš provesti u mojoj palači. Po tvome licu vidim da si umoran.

I nitko neće moći reći«, zaključi, primaknuvši se, »da je Odisejev sin došao k meni i da ga nisam primio kao vlastitog sina!« Ubrzo zatim, Mentor i Telemah uđu u mramorom obloženu raskošnu palaču. Najljepša i najmlađa Nestorova kćer, Polikasta, okupala je princa, namirisala ga uljem i pomogla mu da se odjene.

Takva se čast ukazuje gostima. Nakon toga je započela velika svečanost. Pijući vino iz zlatnog kupa, Nestor prošapće:

»Da, Telemaše, tvoj nam je otac omogućio zauzeti Troju.

Nakon deset godina opsade i borbe još uvijek smo se nalazili pod njenim zidinama, a mnogo je naših ratnika već bilo mrtvo. Mrtav je bio Ahilej, najjači od svih, onaj što je sam natjerao Trojance u bijeg. Ubio ga je Paris«, nastavi starac uzdišući, »pogodivši ga strelicom. Kako da uđemo u grad nakon njegove smrti? Dakle, tvoj otac je imao izuzetnu zamisao. Sagradili smo velikog drvenog konja. Tako velikog da su se u njegov šuplji trbuh mogli smjestiti naši najsnažniji ratnici, naoružani za borbu. Zatim smo spustili šatore, ukrcali svu prtljagu i učinili se kao da putujemo. Kad su se sutradan ujutro probudili, Trojanci su vidjeli da nema više nijednog Grka na obali, nego da je ostao samo onaj divovski konj.«

»Čuo sam to«, promrmlja zamišljeno Telemah.

»Tvoj je otac sve predvidio. Trojanci su prenijeli drvenog konja unutar gradskih zidina. Tako smo, bez ijednog udarca mačem, ušli u grad koji smo deset dugih, veoma dugih godina uzalud pokušavali osvojiti! Kad smo se našli u Troji, Odisej je naredio da čekamo noć. Zavladala je potpuna tišina. Trojanci su otišli spavati, toliko sigurni da nisu postavili čak ni straže na zidinama. Tad je tvoj otac izdao naređenje. Ratnici su u tišini izašli iz konjskog trbuha. A u međuvremenu su se naši brodovi u noćnoj tišini vratili. Otvorili su im vrata grada i naša je vojska prodrla u Troju. Što se potom dogodilo, znaju svi. Trojanci su se pokušali oduprijeti, ali su bili potučeni. Grad smo osvojili i zapalili, a Helenu — prelijepu Helenu zbog koje smo se borili — napokon smo vratili Menelaju, njezinom mužu. Telemaše«, proslijedi Nestor »sine moj, sutra ćeš otići u Spartu k Menelaju i zatražiti njegov savjet. Dat ću ti kola i najbolje konje, tako da brzo stigneš. Neka je želja bogova da Odisej bude živ i da se vrati u rodnu Itaku!«

»Nadam se, Nestore, osobito radi svoje majke, koja voli moga oca; ali izgleda da će se morati na silu udati za drugog čovjeka ukoliko se on ne vrati.«

Nakon tih riječi nastupila je svečana tišina. Zatim su legli.

Telemah nije mogao zaspati; pitao se što li će mu se dogoditi sutra i kakve će savjete dobiti od Menelaja.

Slijedećeg dana, na kočiji u koju su upregnuta

dva sjajna bijela konja, Telemah i Mentor odlaze iz Pila ravno u Spartu, grad čuven po hrabrosti njegovih ratnika i ljepoti njegove kraljice.

Putovanje preko stjenovitih brda, okruženih maslinicima, prolazi ugodno. Bilo bi još ugodnije da Telemahovo srce nije obuzeto sumnjom i bojazni zbog očeve sudbine. Ipak, nada je stalno prisutna — da Odisej nije mrtav, da ga netko zadržava na nekom dalekom mjestu, odakle bi se mogao uskoro vratiti. . .

»Na što misliš, Telemaše?«, odjednom ga upita Mentor.

Mladić odgovori:

»O tome da imam već dvadeset godina, da sam mnogo slušao o ocu i njegovim poduhvatima. . . a da ga ipak ne poznajem. Prijatelju moj, ne bih ga prepoznao čak ni da ga sad ugledam na putu! Zar to nije tužno?«

U Spartu su stigli u vrijeme velikog slavlja na Menelajevu raskošnom dvoru. Kralj sjedi za stolom sa svojim prijateljima.

Akrobati ih razveseljuju svojim vještinama, a pjevač svira na citri i pripovijeda o slavnim doživljajima. Kad su ga obavijestili da su kočijom u koju su upregnuta dva snažna konja stigla dva stranca otmjena izgleda, Menelaj je naredio da se za njih pripreme mirisne kupke, purpurna odjeća i bijeli ogrtači. Dok ga prelijepe sluškinje kupaju, masiraju i odijevaju, Telemahu se čini kao da je u nekom nestvarnom svijetu. Dok prolazi dvoranama i odajama palače, čini mu se kao da hoda u snu. Nikada nije vidio tako bogata dvora, toliko blještavila i zlata, mramora i bjelokosti.

Na kočiji u koju su upregnuta dva prekrasna bijela konja Telemah se uputio prema Sparti

PJEVANJE IV

Telemah sjedi za Menelajevim stolom. Ovaj ga i ne pita tko je: »Dobro došao u Spartu, stranče. Jedi i pij s nama! Kasnije ćeš mi reći nosiš li mi kakvu poruku ili me želiš nešto upitati. Toliko sam se borio u svom životu, da sad želim malo uživati u njegovim blagodatima i. . .«

Menelaj zastane u govoru, vidjevši da se mladi Telemah trznuo i gleda prema velikom zastoru koji se rastvorio. Pogleda na tu stranu i nasmiješi se: pojavila se prelijepa Helena, njegova žena, zbog koje su se Grci i Trojanci borili u strašnom ratu.

Helena se približila, odjevena u bijelu tuniku, lijepo uređene crne kose. Smiješeći se približila, sjela pored muža i, pogledavši mladog Telemaha, prošaptala:

»Čula sam da su došla dva stranca. Ne znamo njihova imena. . .

Je li tako? Ali srce me navodi da ti nešto kažem: dakle, nikad nisam vidjela da je netko više nalik Odisejevu sinu Telemahu od mladića koji sjedi pored tebe.«

»Da, i ja sam imao takav dojam, ali. . .«

Tad se umiješa Menelajev savjetnik Pizistrat i reče:

»A sad, kralju moj, dopusti da ti kažem kako je to doista Telemah, Odisejev sin. Došao je po savjet. Poslušaj ga!«

»Odisejev sin!«, uzvikne Menelaj, pružajući ruku Telemahu. »Kakav sretan dan! Sin velikog ratnika koji se zbog nečije zavisti nije vratio kući! Tužna je to sudbina za najhrabrijeg i najmudrijeg ratnika!«

Na te riječi Helena počne tiho plakati. Telemah se s naporom suzdržava da ne zaplače; prozbori:

»Menelaju, četrdeset ljudi, plemenitih po rođenju ali ne i po srcu, ponaša se poput gospodara u kući moga oca. Piju njegovo vino, jedu njegove životinje i njegove plodove. Žele da se moja mati uda za jednog od njih. Iako ona još uvijek voli svoga muža, prisilit će je na to!«

Blijed od srdžbe, Menelaj odgovori: »Tako dakle, ti bi bijednici htjeli oženiti tvoju majku? Ne gubi nadu: Odisej će se vratiti i izvršiti pravdu!«

»Dakle, moj otac je još uvijek živ?«

»Da, Telemaše«, odgovori Menelaj, »saznao sam to od starog morskog vrača koji živi u moru i poznaje sve njegove tajne. Taj mi je starac pripovijedao o prinčevima koji su se sa mnom borili pod zidinama Troje. Za neke mi je rekao da su mrtvi. Za tvog oca mi je rekao da živi na nekom otoku, kao zarobljenik nimfe imenom Kalipsa. Tamo Odisej lije gorke suze i želi se vratiti u Itaku. No, nema broda, nema prijatelja, nema mornara. Ipak, nadaj se, Telemaše, tvoj će se otac vratiti. Kada?«, proslijedi Menelaj, »to ne znam. Do toga trenutka, ako želiš, možeš ostati ovdje, u Sparti.«

»Oh, kralju, ne zahtijevaj od mene da ostanem u Sparti«, odgovori Telemah. »Rado bih ostao i godinu dana, ali sam u Pilu, kod Nestora, ostavio svoje drugove i brod. Kako da ih ostavim tako dugo?«

»Imaš pravo, Telemaše. Dopusti onda barem da ti poklonim konja.«

Telemah se nasmiješi: »Kad bih, poput tebe, stanovao u ovoj zemlji, punoj prostranih nizina po kojima se može galopirati, rado bih prihvatio dobrog konja. Ali moja mala i stjenovita Itaka nije pogodna za konje.«

»Menelaju, taj mladić vrlo razborito govori«, umiješa se Helena.

»Vidi se da je Odisejev sin, sin najlukavijeg među svim Grcima! Moraš znati«, nastavi gledajući Telemaha svojim velikim baršunastim očima, »da je tvoj otac bio jednako hrabar u borbi koliko mudar u ratnim savjetima.«

Gozba se nastavila. U Telemahovu srcu opet se rodila nada. Da, njegov će se otac vratiti. Vratit će se ne samo da kazni prosce nego prije svega radi toga da utješi Penelopu koja ga je toliko dugo čekala, patila za njim i nadala mu se. Nije važno ako se nalazi na udaljenom i nepoznatom otoku. Vjerojatno postoji neki bog koji ga mrzi te mu je zbog toga dosad onemogućavao povratak.

Ali, razmišlja dalje Telemah, zasigurno postoji i neki drugi bog koji ga voli i štiti te će zbog toga sve učiniti kako bi se Odisej mogao vrati-

ti na more i opet vidjeti svoju Itaku. Za to vrijeme u Odisejevu kraljevstvu prosci su primijetili da je Telemah otputovao. Zabrinuli su se što ga još uvijek nema. Eurimah i Antinoj, najugledniji među njima, okupili su drugove:
»Nemojmo se zavaravati: Telemah više nije dječak. Ne znamo kamo je otišao, ali možemo pretpostaviti. Otišao je saznati novosti o Odiseju, ili možda zatražiti nečiju pomoć.«
»Pomoć za što?«, upita jedan od prosaca.
»Ne pogađaš? Da nas napadnu, izbace odavde, a možda i da nešto gore učine!«, uzvikne Antinoj.
U tišini koja je uslijedila nakon tih riječi, knez nastavi: »Kako sam saznao, otišao je s najboljim mladićima s Itake, najvjernijim njemu i

Dok Telemah razgovara s Menelajem, pojavi se lijepa Helena

Prosci odluče postaviti zamku Telemahu kad se bude vraćao sa svoga puta

njegovu ocu. Možda će se vratiti sa saveznicima. Moramo ga u tome spriječiti. Moramo ga uništiti prije nego što on uništi nas.«
Noemon upita: »Što bi valjalo učiniti, Antinoju?«
»Presresti ga na moru, i uništiti, neka se pridruži svome ocu! Postoji izvanredno mjesto da napadnemo brod: tjesnac između Itake i otoka Sama. Dajte mi brod i dvadeset drugova i jamčim vam da Telemah više neće kročiti u ovo kraljevstvo!«
»Trebali smo ga spriječiti da otputuje!«
»Da, istina je, ali sad je suviše kasno!«
»Umirite se!«, uzvikne Antinoj. »Čega se bojite? Još imamo vremena. Kamo god da je otišao, mladić će se vratiti; zasad se vjerojatno neće vratiti s brodovljem. Njegovi saveznici, ako ih je našao, doći će poslije. Moramo djelovati sad, kad to on najmanje očekuje. »U redu!«, svi se slože. Dvadesetorica su istupila, spremni izvršiti Antinojev okrutan plan. Nisu gubili vrijeme: odu u luku, opreme brod i dignu sidro. Odu postaviti zasjedu.
No, netko ih je čuo. Razgovor prosaca čuo je Odisejev glasnik Medont, čovjek koji je ostao vjeran svome nestalom kralju. Čim su Antinoj i njegovi drugovi otišli, on ode Penelopi i sve joj ispripovjedi.
Penelopa se uznemirila. Nije znala da joj je sin otputovao i ne može zadržati suze. Okrenula se svojim sluškinjama, prekoravajući ih: »Nesretnice! Ako ste znale da se Telemah sprema otputovati, zašto me niste obavijestile? Izgubila sam možda muža, a izgubit ću i sina! Što će biti sa mnom? Odlazite! Izađite, ostavite me samu!«
Kad je ostala sama, očajna, bacila se na krevet. Jecala je kad joj se poput utvare ukazala Atena:
»Ne plači, Penelopo«, reče joj, »ne boj se. Atena će ti pomoći. Budi jaka.« Tad polagano nestane.

PJEVANJE V

Vedro jutro. Nad otokom Ogigijom sija sunce. Lijepa Kalipsa tiho je pjevala i tkala platno na svom zlatnom čunku, kad joj se iznenada ukazao Hermes glasnik bogova:

»Hermesu!«, uzvikne nimfa i problijedi. »Zbog čega si tu?« »Ti znaš, zar ne, Kalipso?«, uzvrati pitanjem Hermes. »Šalje me Zeus. Ne bih ti želio prenijeti njegovu poruku i zapovijed. Ali, moram ga poslušati, kao i ti. Slušaj, Kalipso, otac Zeus želi da oslobodiš Odiseja; mora otputovati i vratiti se na Itaku. Došao sam ti to reći.«

Kalipsa pogne glavu i suzdržavajući plač prošapće:

»Zeus je okrutan prema meni! Volim Odiseja i bit ću zauvijek nesretna ako otputuje. Ali znam dobro«, nastavi, »da ga moram poslušati. Ali znaj, Hermesu, da nemam ni broda ni mornara za Odiseja. Moram ga jednostavno prepustiti moru. Umjesto da ga oslobodim, time ću ga možda poslati u smrt.«

»Neka se izvrši Zeusova volja«, odgovori Hermes i nestane. Kalipsa tad izađe iz svoje kuće, potrči lijepom obalom Ogigije i stigne do rta na kojem se nalazio Odisej. On je tamo sjedio i, očiju natečenih i crvenih od plača, gledao u more. Nije ni primijetio nimfu dok mu se nije obratila:

»Nemoj više plakati, Odiseju. Možeš otputovati, ako želiš.«

»Mogu otputovati?«, Odisej upita ne vjerujući. Kalipsa nastavi: »Da, Zeus mi je tako za-

Hermes odlazi do Kalipse i zahtijeva od nje da dopusti Odiseju neka slobodno otputuje

Kalipsa nepomično stoji na obali i gleda kako se udaljuje Odisejeva splav

povjedio. Hrabro, načini splav! Ja ću ti pribaviti sve što ti je potrebno. Zeus me razdvaja od tebe pa mi je uzalud plakati i oklijevati. Hajde, Odiseju, poslušaj svoju sudbinu.«
Junak se digne, s novim svjetlom u očima. More, splav, daleka ali ne i nedokučiva Itaka... Uhvati Kalipsu za ruke: »Hvala ti, draga moja prijateljice. Uvijek ću te se sjećati.«
Započne zatim sjeći velika stabla johe i bora. Obrađivao je debla, a zatim ih povezao i čvrsto spojio. Za nekoliko dana dovršio je veliku splav, sa stablom u sredini koje pridržava jedro.
Za to vrijeme potištena Kalipsa pripremila mu je namirnice. Kad je napokon bilo sve gotovo, njih se dvoje posljednji put nađoše na obali. Čini se kao da sve navodi na odlazak. More je mirno i blistavo, sa zapada puše lagani povjetarac.
»Evo, Odiseju«, reče nimfa i pruži mu raskošno odijelo, »odjeni to, dostojno je junaka kakav si ti. Nosi ga i sjećaj me se.« »Hvala ti za sve što si učinila za mene.«
»Sjeti se Kalipse!«
Ubrzo potom Odisej otisne splav u more, podigne jedro koje se pod povoljnim vjetrom odmah nadme. Tako se udaljio od otoka Ogigije. Kalipsa ga je s obale pratila očima punim suza. Nepomično ga je gledala sve dok splav nije nestala na obzoru.
Odisej je danima plovio morem na čvrstoj splavi. Nakon gotovo tri tjedna ugledao je kopno. Čini se da će se plovidba okončati bez poteškoća...
... ali primijetio ga je Posidon, bog mora. Osjetio je kako mu u grudima plamti žar za osvetom: »Ne!«, uzvikne. »Nećeš tako lako dospjeti na kopno, Odiseju!« Zatrese svojim trozupcem i izazove zastrašujuću oluju. Vedro nebo odjednom se prekrilo oblacima. Kao da je odjednom pala noć. Mirno more se uzburkalo. Presijecaju ga divovski valovi, ukrašeni olovnom pjenom, komešaju ga i, uz škripu drveta, stvaraju vodene planine po kojima se splav penje i vodene ponore u koje uranja.
»Što će biti sa mnom?«, pomisli Odisej, uhvativši se beznadno za drvo. »Zar ću ovako umrijeti, sad kad sam se nadao da sam se napokon spasio! Zar nije bilo bolje da sam pao boreći se pod zidinama Troje?«
Jedan val, jači od ostalih, preplavi splav, tako da su se debla razdvojila. Krajnjim naporom Odisej se uspije uhvatiti za jedno deblo i zajahati na njega. Izgleda poput nezaštićene slamke u oluji. Ponestaje mu snage. Iako obuzet očajem, uspijeva izdržati dva dana. Trećeg dana, vjetar lagano popusti, a more se stiša.
Da, stišalo se, ali ga još uvijek presijecaju dugi

valovi protiv kojih se Odisej ne može boriti. Može im se samo prepustiti da ga nose. A oni ga nose prema dalekoj zemlji, prepunoj šuma i grebena.

»Razbit ću se na tim stijenama«, pomisli Odisej, »moj život i moja smrt doista se rješavaju između mora i kopna.« No, i pred tom posljednjom opasnošću ponovno mu se vrati hrabrost, a umorna duša i tijelo pripreme se za najvažniju bitku: »No, ako je tu spas, pokušajmo ga dostići!«

Odisej ispusti deblo i zapliva duž obale. Jedan ga val neumoljivo zgrabi i odbaci prema nekom grebenu, ali se Odisej spretno uhvati za njega. Je li spašen? . . . Ne. Vrtlog valova otrgne ga dalje, raskrvarivši mu ruku. Već na izmaku snaga, Odisej ponovno zapliva. Plivao je tražeći bilo kakav pristup obali. . . Nalazi je. Da. Tamo je neka rijeka što utječe u more. Odisej zapliva prema njoj i uzvikne svom preostalom snagom: »Rječni bože! Tko god bio, pomozi mi! Preklinjem te!«

Rječni je bog uslišao tu očajničku molitvu. Sažalio se i zaustavio svoj tok. Dašćući, Odisej zapliva do ušća; za sobom je ostavio slanu vodu. Malo je plivao rijekom. . . i napokon osjeti tlo pod nogama. Posve mokar, blijed i okrvavljen, napokon se izvukao iz vode. Kleknuo je na koljena da poljubi zemlju. Pao je u trsku na obali, pokušao se podignuti, ali uzalud. Tek se uz veliki napor pridigao na noge i ljuljajući se uputio. . .

Posidon podiže strašnu oluju za vrijeme Odisejeva putovanja

PJEVANJE VI

Nauzikaja i njezine dvorkinje igraju se loptom na obali

. . . kamo? Ne zna gdje se nalazi. Ne zna kamo da krene. Zna samo da je bespomoćan protiv hladnoće, gladi, umora i zvijeri. Bilo kako mora naći neko mjesto da se odmori i ispava. Lagano se uputio prema šumi gdje buja gusto grmlje. Uvukao se među zapletene grane i pokrio lišćem. Čim se opružio na zemlju, obuzeo ga je san. . .

. . .no, nakon izvjesnog vremena (koliko, ne zna, ali doista je prošlo mnogo sati) probudili su ga veseli djevojački uzvici. Odisej nije mogao ni zamisliti da će se tu, pokraj njega, loptati princeza Nauzikaja i njezine dvorkinje. Upravo tu, u blizinu bistre rijeke, došla je lijepa Nauzikaja, potaknuta Atenom. Njezine su dvorkinje oprale odjeću i rasprostrle je po travi, sušeći je na suncu. Igraju se i čekaju da se odjeća osuši. Sudbina je, dakle, dovela Odiseja u kraljevstvo Feačana. Na otoku se diže njihov grad, s Alkinojevim dvorom u središtu. Alkinoj je kralj, a njegova je kćer mlada Nauzikaja, u cvijetu mladosti, tanana, vitka poput trske i veoma lijepa.

Ateninom voljom, lopta kojom se djevojke igraju pala je upravo kraj grmlja u kojem se sklonio Odisej. Kad je lopta pala, Odisej se probudio:

»Kakve to uzvike čujem?«, začudi se. »Jesu li to šumske nimfe ili žene? Kamo me to more bacilo? Na prijateljski otok ili na mjesto koje obitavaju nemilosrdni neprijatelji? Moram to po svaku cijenu saznati!« Ustane, prekrije se s nekoliko grana i izađe iz grmlja. . .

Hvatajući loptu, do njega dotrče Nauzikaja i njezine dvorkinje. Ugledavši tog raščupanog, polugolog, blijedog čovjeka, bijelog od soli, prestrašile su se i vičući pobjegle. Samo se Nauzikaja ne boji i ne bježi. Nije se ni pomak-

nula, odlučna da se hrabro suoči s tim divljim čovjekom što je izašao iz šume. I ona bi bila pobjegla da je Atena nije zadržala.
Nauzikaja se ne miče. Gledajući je zadivljeno, Odisej joj se polako približio. Čini mu se da nikad nije vidio ljepše djevojke. Rado bi joj se bacio pred noge i poljubio joj koljena u znak poniznosti. Ali, ostane pred njom i reče:
»Klanjam ti se, gospo. Jesi li žena ili božica? Tko god da jesi, zaklinjem te, smiluj mi se. Jer, ja sam samo brodolomac i, kao što vidiš, ničega nemam. Nemam što odjenuti, nemam što jesti, ne znam čak ni gdje se nalazim. Ženo ili božice, samo milost tražim od tebe!«
Nauzikaja mu odgovori: »Znaj, stranče, da si dospio u zemlju Feačana, kojom vlada moj otac, mudri Alkinoj. Ja sam Nauzikaja, njegova kćer i dobro vidim da nisi neprijatelj. A vi«, uzvikne okrenuvši se svojim dvorkinjama što sakrivene u grmlju prestrašeno gledaju i slušaju, »što tamo radite? Približite se: ovaj čovjek nije došao kao neprijatelj, more ga je izbacilo.
On je brodolomac i dužnost nam je da budemo milostive. Dođite, donesite sve što mu je potrebno da se opere, odjene i namaže uljem.«
Djevojke nevoljko poslušaju. Odisej im reče: »Dopustite mi — i ti Nauzikajo — da se operem, odjenem i namažem sam. Dobro znam u kakvo me stanje more dovelo.«
Potom uzme ulje i odjeću te ode do rijeke gdje počne skidati naslagu soli i pijeska. Za to vrijeme, djevojke uplašeno šapću Nauzikaji:
»Bježimo! Zar ne vidiš kako je taj čovjek ružan?«
Odisej je napokon odstranio svu nečistoću. Namirisao se mirisnim uljem, odjenuo lijepu odjeću koju mu je dala Nauzikaja, a Atena, koja ga stalno pomaže, udahnula mu je novu ljepotu. Kad se vratio, dvorkinje nisu mogle u njemu prepoznati čovjeka kojeg su maloprije vidjele.
Zapanjena, Nauzikaja prošapće: »Prijateljice moje, bez pomoći bogova taj čovjek nikada ne bi stigao na naš otok. Ranije mi se učinio groznim: pogledajte ga sad! Koja ga od nas ne bi voljela imati za muža?«
»Istina je!«, odvrate zadivljeno djevojke.
»Dajte mu jesti i piti.«
Tako je i bilo. Dok Odisej jede i pije, ljupka Nauzikaja mu zbori:
»Stranče, ma tko da si, doći ćeš s nama u grad. No, ne možeš se popeti sa mnom na kočiju. Jer, kad bi te vidjeli kraj mene, Feačani bi zasigurno pomislili kako si ti čovjek kojeg sam izabrala za muža. A to ne bi bilo ni ispravno ni pošteno. Nego, slijedit ćeš me izdaleka.

Odisej razgovara s prelijepom Nauzikajom

Kad stigneš u grad, upitaj nekog da ti pokaže Alkinojev dvor. Slobodno uđi i pitaj za kralja i kraljicu. Ako si brodolomac koji se želi vratiti u svoju zemlju, moj otac i moja majka će ti pomoći.«

Nauzikaja se zatim popne na svoju kočiju i pokrene svoje bijele mazge u lagan hod, kako bi ih Odisej mogao bez teškoća slijediti. Kad je ugledao grad u daljini, Odisej se zaustavio. Nauzikaja i njezine dvorkinje nastave svoj put i ubrzo se izgube među prvim kućama.

Vidjevši grad, što se u bjelini prostire nad plavim morskim zaljevom, Odisej klekne i u mislima se obrati Ateni. Znao je dobro da njoj duguje izbavljenje: »Zeusova kćeri«, prošapće, »saslušaj me! Učini da bezbrižno stignem u kraljevstvo Feačana i da kod njihova kralja Alkinoja pobudim isto onakvo suosjećanje kakvo sam pobudio kod Nauzikaje!«

Zatim se digne i uputi u grad.

Atena ga je čula i odlučila mu pomoći. Učinila ga je nevidljivim za Feačane, budući da su oni — iako srdačni i gostoljubivi — ipak ponešto nepovjerljivi prema strancima. Božica je spustila gustu maglu i njome obavila Odisejevo tijelo, tako ga je sakrila od svačijeg pogleda. Odisej je hodao čvrsto popločanim ulicama, prošao lukom u kojoj su usidreni mnogi brodovi i izbliza gledao hramove s visokim bijelim stupovima. Nije znao da je nevidljiv i želio se obratiti nekome da mu pokaže put.

Ali što bi se dogodilo da netko čuje glas a ne vidi nikoga pred sobom? Atena je to spriječila tako što je navela Odiseja da šuti.

U međuvremenu, Nauzikaja se vidljivo uzbuđena vratila u kraljevski dvor, zajedno sa svojim dvorkinjama koje su nosile tek oprano rublje. »Što ti je, kćeri moja?«, upita je kraljica.

»Oh, ništa, majko«, odgovori Nauzikaja.

»Ipak, jako si se zarumenjela u licu!«

»To je zbog umora što sam vozila kočiju«, odgovori djevojka, a zatim potajice otrči u svoje odaje. S prozora je gledala na ulicu nestrpljivo nadajući se da će ugledati neznanca što je došao tko zna odakle, lijepog kako samo može biti čovjek kojeg štite bogovi.

Za to se vrijeme Odisej i dalje vrzmao po gradu. Toliko je mnogo velikih palača da ne uspijeva razaznati kraljevski dvor. Odjednom pred sobom ugleda prelijepu djevojku, s amforom. Bila je tako ljupka držanja i slatka osmijeha da joj se bez razmišljanja približio:

»Djevojko«, reče joj, »hoćeš li me odvesti do dvora plemenitog Alkinoja? Stranac sam i nikoga ne poznajem. . . čini se čak da me nitko i ne vidi. Nitko se nije udostojio ni pogledati me.«

Djevojka (nitko drugi doli Atena) odgovori: »Naravno, stranče. Pođi za mnom, koračaj u tišini i pokazat ću ti dvor. Nemoj nikoga gledati i nikom se ne obraćaj. Takvi su Feačani: nisu povjerljivi prema strancima.«

Odisej klekne i zahvaljuje Ateni što mu je pomogla da se spasi

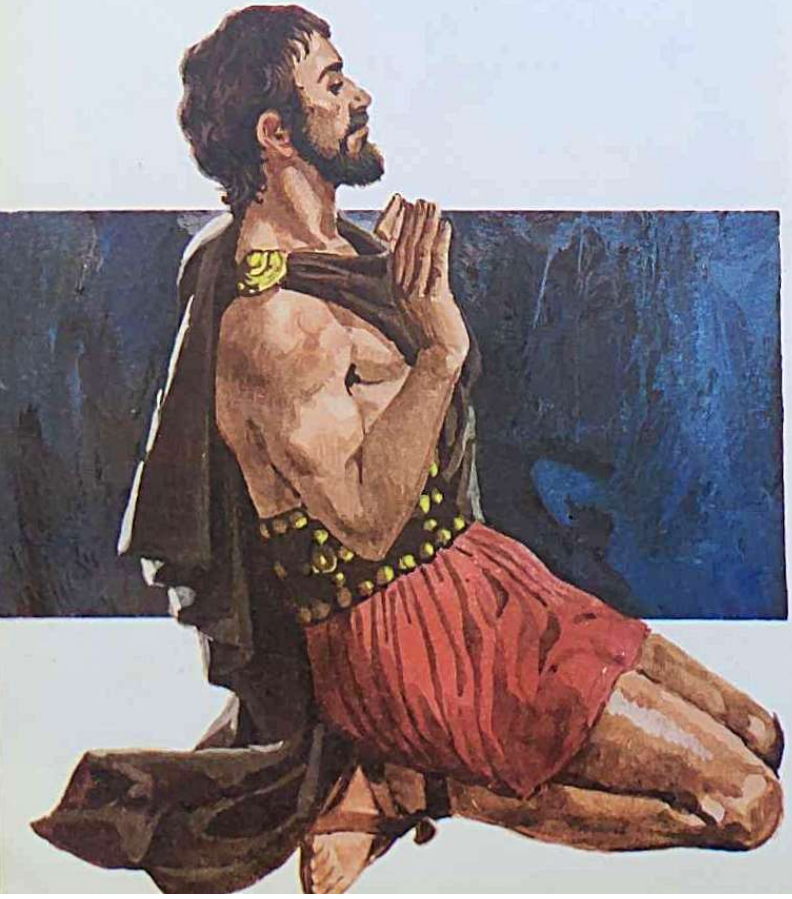

Atena vodi Odiseja do palače Alkinoja, kralja Feačana

PJEVANJE VII

Atena tako krene, a Odisej je, nevidljiv, slijedi sve do praga velike palače, mramornih stupova i velikih brončanih vrata.

»Evo stranče, stigao si. Uđi slobodno, ne boj se! Samo se junaci poštuju! Naći ćeš kralja i njegove dvorjane na uobičajenoj gozbi. Najprije se pokloni kraljici Areti. Ona, naime, ima vrlo velik utjecaj na svoga muža Alkinoja. Stranče, uspiješ li zadobiti njezinu naklonost, budi siguran da će biti ispunjen svaki tvoj zahtjev.«

»Tražit ću samo jedno«, odgovori joj zamišljeno Odisej, »a to je da mi pomognu da se vratim u svoju domovinu.«

»Idi onda, ne oklijevaj!«, reče mu Atena i nestane. Ostavila je zbunjenog Odiseja pred raskošnim atrijem palače, brončanih stijena, oivičenih srebrnim rubovima. U dnu se naziru vrata, bogato ukrašena srebrom i zlatom.

»Alkinoj je, dakle, koliko plemenit toliko i bogat«, pomisli Odisej obeshrabreno, »kako će primiti neznanca poput mene? Prošlo je mnogo godina od trojanskog rata. Tad je moje ime bilo slavno, ali sad? Tko je Odisej sad?«

Njegovo kolebanje ipak je kratko potrajalo. Sjetio se Atenina savjeta: »Nemoj kolebati!«, i tako prešao raskošan prag Alkinojeva dvora. Feačanski su kneževi na gozbi; poput sjajne krune okružuju kralja Alkinoja i kraljicu Aretu. Nitko nije ni primijetio da je prišao Odisej, budući da je još uvijek bio zaštićen maglom što ga je činila nevidljivim. Odisej je tako prošao dvoranu, koja je odzvanjala veselim glasovima, i stigao do kraljice. Kad se nagnuo prema njoj, odjednom je nestalo magle što ga je sve dotad štitila. Iznenađeni Feačani ugledaju ga kako klečeći pruža ruke prema kraljici.

Nastupila je potpuna tišina. Odisej prozbori: »Areto, nakon dugih patnji, padam na koljena pred tebe i tvog supruga. Neka bogovi podare sretan život vama i vašim gostima što su tu okupljeni. A vi, pomozite mi da se vratim u domovinu jer isuviše patim u tuđini!«

Kad je to rekao, Odisej se po običaju iz njegova kraja lagano povuče, a u znak poniznosti sjedne na ognjište, u pepeo. Nitko se ne usudi progovoriti od zaprepaštenja. Naposljetku uzme riječ stari Ehenej, najmudriji Feačanin, i prozbori:

»Alkinoju, ma tko da je ovaj neočekivani gost, zasigurno ga Zeus šalje. Nemoj dopustiti da sjedi u pepelu, nego mu daj mjesto kakvo zaslužuje!«

Alkinoj odmah ustane, uzme Odiseja za ruku i reče mu:

»Dođi, stranče. Sjedit ćeš pokraj mene, na mjestu gdje je dosad sjedio moj najdraži sin Laodamant. On će ustati i dati ti svoje mjesto.«

Na znak rukom nekoliko sluškinja odmah se požuri s vrčevima ispunjenim mirisnom vodom te s bijelim ubrusima i skupocjenim posuđem da Odiseju prirede mjesto za stolom.

Alkinoj zatim naredi:

»Natočite svima piće! A kad popijete, gosti moji, otići ćete na more i pripremiti brod, da bude spreman za plovidbu. Ovoga su čovjeka bogovi poslali među nas. Tražio je pomoć, a to narod Feačana nikad ne smije odbiti. Sutra ujutro, prijatelji i podanici, čekat ću vas ovdje. Zamolit ćemo našeg gosta da nam ispripovjedi svoju priču.«

»O kralju«, odgovori odmah Odisej, »moja je pripovijest vrlo tužna. Odmah ti mogu reći da su mi samo bogovi spasili život. Došao sam na vaš otok kao siromah i brodolomac.«

»O tome ćemo poslije, stranče. Jamačno si gladan i žedan. Hajde, jedi i pij!«

Odisej jede i pije, a za to vrijeme gosti odlaze i ostavljaju ga u velikoj dvorani s kraljem i kraljicom. Areta, kojoj ništa ne izmiče, prva je opazila da je Odisej odjeven u poznatu odjeću. Stoga ga upita:

»Stranče, želim te najprije upitati: tko si i odakle dolaziš? I tko ti je podario tu odjeću? Zar nisi rekao da si došao kao brodolomac?«

»Da, kraljice, dolazim daleko sa zapada, iz Ogigije, otoka nimfe Kalipse. Otputovao sam odatle nakon dugog zatočeništva, i to na splavi, budući da nije bilo nikoga tko bi mi pomogao. Nakon dugog putovanja, ugledao sam ovaj otok, ali je tad Posidon, koji mi želi zlo, izazvao oluju. Spasio sam se čudom i plivanjem dospio do obale. Spavao sam na pijesku, među grmljem. . . Pitaš me za ovu odjeću? Da, iz tvog je kraljevstva. Lijepa Nauzikaja, tvoja ljupka kćer, bila je prva koja se na me sažalila i obratila mi se.

Dala mi je jelo da se nahranim i vodu da se operem. Podarila mi je i odjeću te kazala da dođem i zamolim vas za pomoć.«

»Loše je učinila!«, uzvikne Alkinoj. »Trebalo je da te odmah dovede na dvor!«

»Tako je!«, potvrdi Areta. No Odisej zatrese glavom i odgovori: »Ne. Ja je nisam slijedio, zato što vas cijenim kao kralja.«

»Govoriš razborito, stranče«, prošapće Alkinoj, »volio bih da nas nikad ne napustiš i zauvijek ostaneš tu, možda kao suprug naše kćerke! U svakom slučaju, znaj da ću održati svoje obećanje. Brod će te već sutra odvesti na mjesto koje želiš.«

Kraljica Areta tad ustane i pljesne rukama. Odmah dotrčaše sluškinje:

»Priredite udoban krevet, s mekanim, šarenim pokrivačima. Stranče, spavat ćeš pod ovim trijemom, u ovoj dvorani.«

Odisej klimne glavom i odgovori: »Ukazuješ mi veliku čast, kraljice. Što se mene tiče, mogao bih spavati i u pepelu tvoga ognjišta, toliko sam vam zahvalan.«

Kralj i kraljica pričekaše da sluškinje donesu ležaj. Prije nego što su se rastali, Alkinoj reče:

»Stranče, budeš li želio, sutra ćeš nam reći svoje ime. Sad spavaj, jer ti je sigurno potreban san. Sutra će ti Feačani iskazati poštovanje. Kao što sam ti obećao, bit će spreman brod koji će te odvesti do tvoje domovine, ma gdje ona bila. Idemo, kraljice moja, ostavimo stranca što nam ga je poslao Zeus, neka se zasluženo odmori.«

Veoma umoran nakon brodoloma, Odisej se napokon može odmoriti u krevetu i opustiti svoje umorne udove.

U gradu Feačana ujutro je zavladala velika živost. Svi odlaze na kraljevski trg kako bi vidjeli gosta i iskazali mu poštovanje. Atena ga je zbog toga učinila još ljepšim i plemenitijim. Kad se pojavio, zamro je svaki žamor. Svi su oduševljeni.

Alkinoj reče:

Odisej traži pomoć i zaštitu od kralja i kraljice Feačana

»Feački kneževi i vođe, narode moj, slušajte me! Pomoći ćemo svakome tko zatraži našu pomoć. Naređujem, dakle, da pedeset i dva mladića odmah pripreme brod! Neka budu spremni za polazak. Kneževi i vođe, slijedite me u dvor!«

Dok pedeset i dva najsnažnija mladića koji se najviše razumiju u plovidbu pripremaju brod s okretnim i oštrim pramcem, na kraljevskom dvoru priređuje se nova gozba.

PJEVANJE VIII

Goste razveseljuje slijepi pjevač Demodok. Prateći se na citri, tiho pjeva o trojanskom ratu. Pripovijeda o poduhvatima grčkih kneževa, o Agamemnonu, Menelaju, Ahileju . . . i o Odiseju. Čuvši svoje ime i imena junaka koji su se deset dugih godina zajedno s njim borili i izlagali opasnostima, Odisej nije mogao zadržati suze. Pokrio je oči purpurnom tkaninom.

Mnogi nisu primijetili njegove jecaje. No Alkinoj to primijeti, budući da je sjedio u njegovoj blizini. Digne se i reče:

»Možeš prestati sa svojom ljupkom pjesmom, Demodok. Pođimo na visoravan blizu mora i pokažimo strancu koliko smo vješti u igrama, u trčanju, šakanju, skakanju i bacanju diska!«

Kralj krene, a za njim svi ostali. Na prostranoj visoravni počelo je takmičenje. Mladići su se natjecali u trčanju, skokovima i rvanju.

Zatim Laodamant, Alkinojev sin, reče: »Prijatelji, upitajmo stranca želi li se s nama natjecati! Čini se da je jak i snažan!«

»Zbog čega me zoveš, Laodamante?«, uzvrati Odisej. »Zar me želiš ismijati?«

Tad se umiješao mladi i drski Eurijal: »Stranac ima pravo. Zar ne vidite? Doista ne izgleda atletski!«

Namrgođen, Odisej mu se obrati: »Prijatelju moj, nisi dobro rekao«, odgovori. »Naravno, nemaju svi ljudi sreće da budu lijepi i da znaju lijepo govoriti, poput tebe. No, netko može izgledati slabašno, a biti veoma pametan. Netko drugi, pak, može biti izuzetno lijep, ali kratke pameti, poput tebe, možda«, nastavi. »Kažeš da nisam atleta. Istina je. Ali nekoć sam to bio, i to među boljima. Da vidimo što sad znam!« Rekavši to, Odisej podigne kameni disk što se upotrebljavao u igrama. Izabrao

Dok slijepi pjevač Demodok pripovijeda o trojanskom ratu, Odisej ne može zadržati suze

je najveći i najteži. Uzeo je disk, zavrtio ga i bacio s takvom snagom i zamahom, da je fijučući po zraku među iznenađenim Feačanima, pao na tlo na kraju visoravni.
Nastupila je zastrašujuća tišina, a potom se začuo neki glas kako viče:
»Nitko od nas Feačana nikad nije bacio disk tako daleko!«
Odisej, uzbuđen, proslijedi:
»Evo me, dakle! Spreman sam prihvatiti svaki izazov: Trčati, skakati, rvati se, gađati strelicom. Mogao bih«, nastavi, okružen pažljivim slušateljima, »pogoditi svakog ratnika u borbi, ma koliko se njegovi drugovi trudili da ga zaštite. Samo je Filoktet bio bolji kad smo se borili pod zidinama Troje. Samo on.«
Za trenutak se nitko ne usudi govoriti. Zatim Alkinoj istupi i reče:
»Nemoj se uvrijediti na Eurijalove riječi, stranče. Mlad je i nema iskustva. Nije znao da se pred njim nalazi junak.
Jer, svi smo već shvatili: iako ne znamo tvoje ime, ti si junak, i želimo ti odati počast kao junaku. Prisustvuj, dakle, igrama koje ćemo voditi. Zatim ćeš se vratiti na moj dvor i gostiti se, a poslije ćeš nam ispripovjediti tko si. Sjeti se, međutim, da je već spreman okretan brod koji će te vratiti u tvoju domovinu.«
Odisej se nasmiješi. Nestalo je srdžbe koja ga je na trenutak obuzela i smračila mu čelo. Smiješeći se okrene Eurijalu: »Hrabro, prijatelju«, reče, »pokaži što znaš!«
»I hoću, stranče«, odgovori mu mladić, »no prije toga prihvati ovaj moj poklon, kao ispriku za nerazumne riječi koje sam ti uputio.«
Rekavši to, preda Odiseju srebrom ukrašen

Odisej prihvaća Eurijalov izazov

mač s koricama od bjelokosti. Odisej mu zahvali, a zatim sjedne pored Alkinoja promatrajući natjecanja mladih Feačana.
Došla je i večer. Alkinoj se, u pratnji svojih dvorjana, vraća u palaču na večeru. Tu Odisej ponovno ugleda Nauzikaju. Kao da ga je čekala, ona mu reče:
»Budi sretan, stranče. Nemoj me zaboraviti kad se budeš vratio u zemlju svojih očeva!«
»Kad budem u svojoj domovini, Nauzikajo, svaki dan ću s poštovanjem misliti na tebe.«
Započela je nova gozba. A slijepi pjevač Demodok opet počne pjevati o trojanskom ratu. I opet, slušajući pripovijest o tom slavnom ratu, Odisej nije mogao zaustaviti suze. Alkinoj prestane piti i prozbori mu:
»Reci mi zbog čega plačeš, stranče. Je li ti pod

Alkinoj poziva Odiseja da ispripovijeda svoje pustolovine

zidinama Troje možda umro brat ili prijatelj?« Dvoranu ispuni potpuna tišina. Odisej odgovori:

»Alkinoju, slavo svoga naroda, reći ću ti zašto plačem. Reći ću ti kakve sam čudnovate pustolovine proživio. Reći ću ti tko sam, jer to treba da znaš. Da«, nastavi, »izgubio sam mnogo prijatelja pod zidinama Troje. Eto zbog čega plačem kad čujem pripovijest o njihovim poduhvatima. Ja sam se s njima borio. Ja sam Odisej.«

Te riječi izazvale su žamor pun iznenađenja i oduševljenja. A Odisej nastavi:

»Živim na otoku Itaci. To je za mene najljepša zemlja koju je sunce ikad obasjalo. Od završetka trojanskog rata pokušavam se tamo vratiti. Kad je velebna Troja osvojena i zapaljena, kad je lijepa Helena napokon oslobođena, a rat završen, mi Grci ukrcali smo se na brodove kako bismo se vratili kućama. Ja sam vodio brodovlje svojih ratnika s Itake. Kako bismo se opskrbili s hranom, na povratku smo napali i opljačkali Izmar, grad Kikonaca. No, moji ratnici, umjesto da poslušaju naredbu i odmah se vrate na brodove, ostali su u gradu i napili se. Kikonci su izvršili protunapad i mnoge pobili. Jedva smo uspjeli doći do brodova i pobjeći.«

»Naletjeli smo na oluju koja je razbila brodovlje. Morali smo spustiti sva jedra da ih vjetar ne rastrgne. Nakon tri dana vrijeme se proljepšalo. Sunce je ponovno zasjalo. No, već smo skrenuli s puta. A kad smo oplovili rt Maleju ništa nismo mogli protiv morskih struja koje su nas devet dana nosile sve više na zapad. Deseti dan dokopali smo se kopna. U daljini sam ugledao grad. Poslao sam tamo tri glasnika neka objave da dolazimo u miru. To je bio grad Lotofaga, izjelica lotosa. Moji ljudi koji su jeli te plodove, izgubili su pamćenje, zaboravili na nas i domovinu. Morali smo ih zarobiti, vezati kao neprijatelje i tako odvesti. Zatim smo opet pobjegli.«

PJEVANJE IX

Još uvijek uzbuđeni, stigli smo do zemlje Kiklopa koji žive ili u dubokim pećinama ili na planinskim vrhovima. Ispred njihove zemlje nalazi se otok uz koji je pristalo mojih dvanaest brodova. Smjestili smo se i lovili divokoze. Slijedećeg dana ostavio sam druge brodove da čekaju, a ja sam sa svojim prijateljima otišao na kopno, budući da sam želio saznati nešto o Kiklopima. S mora sam vidio veliku pećinu, okruženu torom za životinje. Noseći darove za Kiklope i jedan veliki mijeh pun dobra vina, s dvadeset sam se prijatelja iskrcao na to lijepo i divlje mjesto.

Nije bilo nikoga. Ušli smo u prazne pećine. Unutra je bilo mnogo tek napravljenih sireva od kozjeg mlijeka. Moji prijatelji uzeše mnogo sireva i pozvaše me:

»Hajdemo, Odiseju! Vratimo se na brodove!« Ah, da sam ih barem poslušao!

»Ne«, odgovorih, »ostanimo. Da vidimo tko stanuje u ovoj pećini.« Ostali smo i jeli. Uto se začuo snažan tresak. Bijaše to Kiklop. Ušao je i spustio na zemlju veliki naramak suhog drveća. U pećinu je potjerao svoje stado, a zatim s golemim kamenom zatvorio izlaz i počeo musti svoje koze. Bijaše to kosmati div. Posred čela, iznad nosa, imao je samo jedno oko, sjajno i zlokobno. Zamislite kako smo se uplašili kad nas je tim okom pogledao!

»Stranci, tko ste vi?«, upitao je kad nas je ugledao. Istupio sam naprijed i odgovorio mu: »Grci! Slučajno stigosmo tu, molimo tvoje gostoprimstvo!«

Kao jedini odgovor, Kiklop je ispružio ruku, zgrabio dva čovjeka, smrskao ih o pod i požderao! Pomislio sam da se mačem bacim na njega. No, nisam to učinio jer ne bi ničemu koristilo. Moj bi mač mogao doista malo uči-

Odisej ponudi Polifemu vino s namjerom da ga napije

niti protiv takvog diva! Legli smo na pod i zavukli se u kut. Tako smo proveli noć, dok je on hrkao, naduven od hrane i krvi. Probudio se u zoru, opet ispružio ruku, te zgrabio, zgnječio i pojeo još dva moja čovjeka. Isto je učinio i navečer kad se vratio u pećinu koju je izvana zatvorio nakon što je izašao. Istupio sam tad s mijehom vina i rekao mu:
»Kiklope, sad kad si se najeo, pij!«
Kiklop je ispružio divovsku ruku, uzeo mijeh i otpio veliki gutljaj:
»Dobro ti je vino, stranče!«, reče zadovoljan. »Daj mi još!« Dao sam mu. Triput je povukao. A kako nije bio navikao na tako jako vino, brzo se napio i počeo mahati svojom velikom glavom govoreći:
»Stranče, reci mi kako se zoveš da te mogu nagraditi!«
Odgovorih: »Kako se zovem? Odmah ću ti reći: Nitko. Zovem se Nitko. A sad mi reci kako ćeš me nagraditi?«
Zavalio se na zemlju, zijevnuo i podrugljivo rekao: »Pojest ću te posljednjeg. To ti je moj poklon!«
Kako je bio pijan, odmah se srušio i zaspao. Okrenuo sam se drugovima i rekao: »Brzo, prijatelji, moramo se spasiti! Ne možemo izaći, budući da nikad ne bismo uspjeli pomaknuti kamen kojim se zatvara ulaz. Ali uzmite ono deblo, tamo dolje, i mačevima ga našiljite. Ja ću za to vrijeme zapaliti vatru!« Poslušali su, ništa ne pitajući. Uskoro je dugo i teško deblo bilo zašiljeno poput divovskoga koplja. Ja sam za to vrijeme nabacao drva na vatru. Uskoro je planula golema lomača. Na žarkom plamenu usijao sam vrh debla sve dok se nije zacrvenjeo i zadimio. Tad sam rekao:
»Za mnom! Osvetimo ubijene i pojedene drugove i pokušajmo se spasiti!«
Deblo s usijanim vrhom zabili smo u Kiklopovo jedino, zatvoreno oko. Kiklop je ispustio strahovit urlik. Probudio se, te iz zakrvavljenog oka istrgnuo deblo i bacio ga. Mi smo za to vrijeme pobjegli u kut. Njišući se i jaučući ustao je i počeo dozivati:
»Braćo! Braćo! U pomoć! Ubit će me! U pomoć . . . «
Slijep i unezvijeren od boli i bijesa, vrtio se po pećini.

Ubrzo zatim izvana su doprli glasovi. Pristigli su drugi Kiklopi i zapitali ga:
»Zašto tako vičeš, Polifeme? Što ti se dogodilo?«
»Nitko će me ubiti!«, odgovorio je Kiklop. Tad su njegovi drugovi udaljujući se rekli:
»Ako te nitko zlostavlja, ili si pijan ili sanjaš, Polifeme! Zamoli svog oca Posidona da ti pomogne!«
Otišli su. Polifem ih je dugo dozivao, očajan, vičući kako ga je Nitko oslijepio. Koze su uplašeno blejale. U pećini je sve odjekivalo od divljih urlika. Napokon je strašna noć prošla. No, u zoru, Polifem je otklonio kamen i stao kraj izlaza. Ostao je tu, raširenih ruku, poput rešetke koja je onemogućavala da izađemo zajedno s kozama. Što učiniti? Kako izaći? Pala mi je na um jedna zamisao. Vrbinim prućem povezao sam po tri ovna zajedno. Svaki se čovjek uhvatio za dugu vunu na trbuhu srednjeg ovna. Ja sam obuhvatio runo ogromnog ovna. Tako smo se zaputili prema izlazu. Div je opipavao hrbat svakoj životinji, ali ne i trbuh. Tako su izašli svi moji prijatelji . . .

Ja sam bio posljednji. Polifem opipa ovna za kojeg sam se uhvatio, a zatim mu reče:
»Ah, ovniću, kako to da si danas posljednji, ti koji si obično prvi? Jesi li tužan što su ti gospodara oslijepili? . . . Ali uhvatit ću ja Nikoga, a kad ga zgrabim strašno ću mu se osvetiti!« Nakon što je to rekao, pogurne ovna van. Napokon sam izašao. Odvezao sam drugove, a zatim smo potrčali prema brodovlju. Ukrcali smo mnogo ovaca. A kako su drugovi oplakivali sudbinu svojih ubijenih prijatelja, viknuo sam im:
»Ne plačite, mislite na svoj život! Na vesla! Idemo odavde!«
Ubrzo potom, kad smo već bili dovoljno daleko od obale, opet sam viknuo:
»Polifeme! Stigla te zaslužena kazna što si ubio nevine ljude!« Bijesni je Kiklop kao odgovor na to bacio golemi kamen u more, koji je prouzročio velike valove:
»Ako te budu pitali tko te oslijepio«, nastavih, »odgovori da je to bio Odisej, Laertov sin!«
Otišli smo. A Polifem je bacao kamenje u more, nastojeći nas pogoditi ili podići takve valove koji bi prevrnuli naše brodove. No vjetar je već napeo jedra i brzo smo se udaljili. Polifem je, na koncu, prestao bacati kamenje. Kleknuo je na pijesak, podigao ruke prema nebu i rekao:
»Posidone, oče moj, čuj me! Pogledaj što mi je učinio Odisej, Laertov sin! Ako me voliš, kazni ga! Spriječi ga da se vrati u svoju domovinu! Ili, ako se mora vratiti, neka pati na moru, neka pati najviše što je moguće, neka izgubi sve svoje drugove i neka u domovini nađe samo nesreću!«
Plovili smo čitav dan, pekli kozje meso te veselo jeli i pili. Ali, usprkos svemu, u srcu nam je bilo teško, jer smo se sjećali svojih drugova koje smo tako okrutno izgubili.

Odisej s drugovima izlazi iz Polifemove spilje držeći se za vunu na trbuhu ovnova

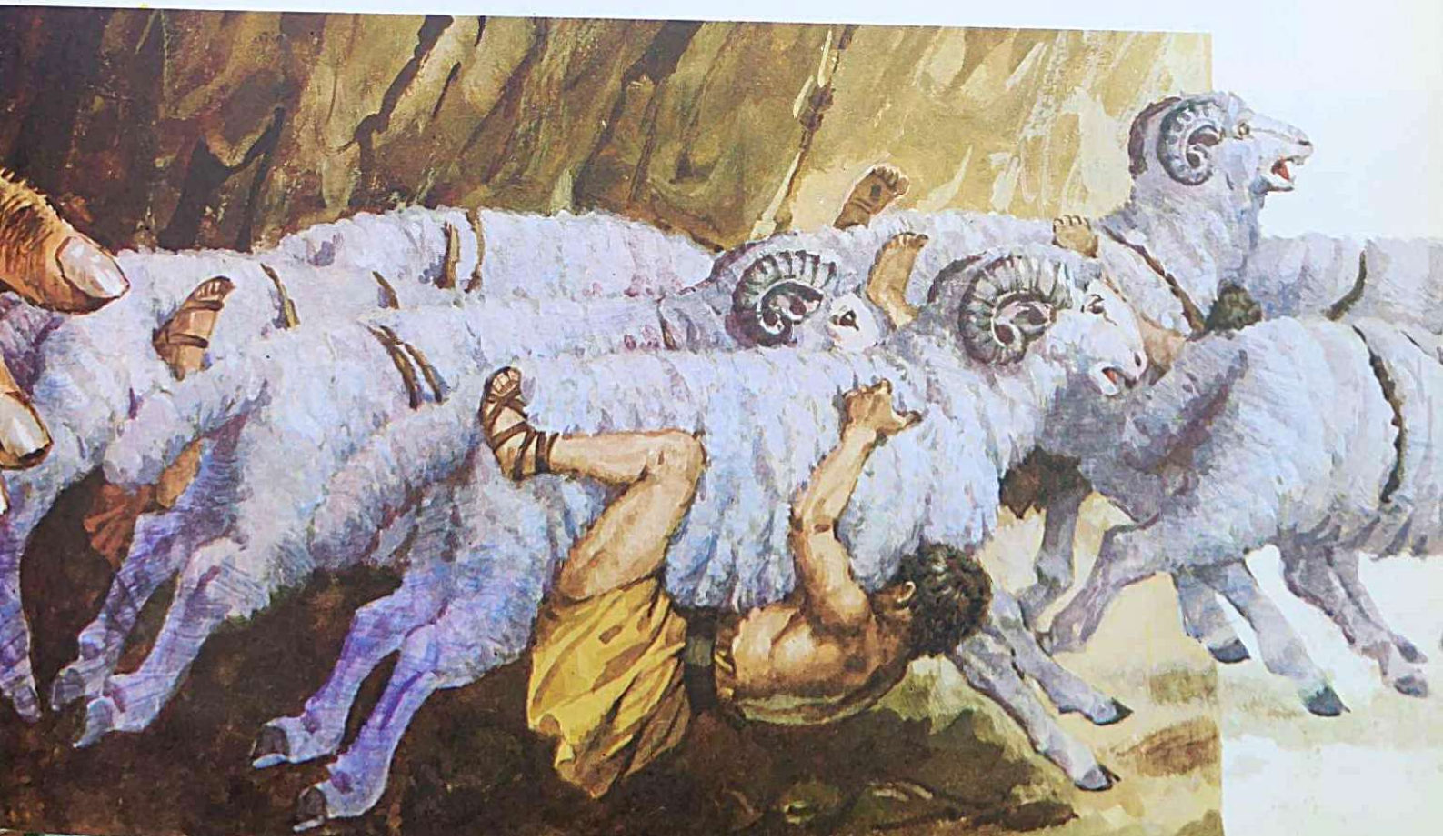

PJEVANJE X

Danima smo plovili dok nismo stigli do otoka Eola, gospodara vjetrova. Zajedno sa šest sinova i šest kćeri živi u velikoj palači i svaki dan priređuje bogate gozbe. Bio je veoma velikodušan prema nama. Kraljevski nas je ugostio. Pitao me mnoge stvari o trojanskom ratu, a kad sam mu nakon mjesec dana zatražio dozvolu da otputujem, rekao mi je:
»Otputuj, Odiseju. A kako si mi prijatelj, poklanjam ti ovaj mijeh: u njemu su zatvoreni svi olujni vjetrovi. Pazi, nemoj ga otvarati. Otvoriš li ga, tim gore po tebe. Ostavljam slobodnim samo jedan vjetar, Zefir, koji će te povoljno voditi sve do Itake. Zbogom!«
Tako otputovasmo. Zefir nas je vodio prema domovini. Nalazio sam se za kormilom, držeći pred sobom dobro zatvoren mijeh s olujnim vjetrovima. Bijah miran. U daljini ugledah obrise moje voljene Itake. Vidio sam kako u noći plamte njezine vatre. Putovanje bijaše pri kraju. No, kako sam samo čovjek, umorio sam se. Oči su mi se sklopile, a san koji obično dolazi kao blagoslov, ovaj put me okrutno pogodio.
Dok sam spavao, jedan od mojih mornara je rekao: »Tko zna kakvo je blago Eol darovao Odiseju! Pomislite: nakon toliko godina rata mi se siromasi vraćamo kući praznih ruku, dok Odisej nosi sa sobom mijeh zasigurno pun zlata! Otvorimo ga, dakle, i podijelimo plijen!«
Tako su nesretnici otvorili mijeh. Odmah su iz njega urlajući, fijučući i bjesnjeći izašli olujni vjetrovi i obavili brodove. More se iznenada prekrilo crnim valovima. Odbacili su nas daleko i razderali nam jedra.
Nismo mogli upravljati brodovljem. Bili smo odbačeni negdje daleko, a kad smo nakon ne znam koliko olujnih dana ugledali kopno, nismo znali čak ni gdje smo stigli. Ušli smo u neku zaštićenu prirodnu luku, stiješnjenu između koso nadvijenih stijena. Doista dobro mjesto. No gdje smo se našli? Poslao sam nekoliko svojih ljudi da razgledaju predio. Na našu nesreću, stigli smo u zemlju Lestrigonaca, jednog od najratobornijih i najokrutnijih naroda koje sam ikad susreo!
Odmah su pokazali svoju okrutnost. Napali su prethodnicu čim je stigla do njihova naselja. Jednog su uhvatili, ubili i pojeli; bili su ljudožderi . . . ! Drugi su prestrašeno pobjegli i vratili se do brodova. Naredio sam da odmah razapnu jedra te da svom snagom izveslamo kako bismo se udaljili od tog otoka . . . Ali, kao što rekoh, brodovi su ušli u prirodnu luku koju nadvisuju goleme stijene. S njihova vrha Lestrigonci su počeli bacati kamenje. Sručio se strašan pljusak koji je razbio brodove i ranio ljude, polomio drva i razbio oplatu. Mnogi moji drugovi bacili su se u more, pokušavajuće se spasiti plivanjem do obale. Uhvatili su ih i poubijali. Jedva sam se uspio udaljiti . . . Od dvanaest brodova samo mi je jedan ostao! Ostalih jedanaest sam izgubio, zajedno s njihovom posadom.

Odisejev brod isplovio je s Eolova otoka i zaputio se prema Itaci

Što učiniti? . . . A što nego iznova krenuti na put morem? Prepustili smo se vjetrovima koji su nas nakon nekoliko dana plovidbe doveli do otoka koji se zove Eeja. Tu smo, kao da nas je neki bog vodio, stigli do ljupke uvale i mirno proveli noć.

U zoru uzeh koplje i mač i sam pođoh u izviđanje. Penjao sam se stijenama i hodao šumama. U daljini ugledah trag dima. Među gustim zelenim grmljem nalazila se kuća. Naumio sam se kasnije vratiti i pogledati tko stanuje u njoj. Vraćajući se, putem sam ubio velikog jelena kojeg smo na brodu ispekli i pojeli.

»Prijatelji«, rekao sam dok smo jeli, »ugledao sam kuću u šumi. Moramo otići do nje. No, bolje je biti oprezan. Podijelit ćemo se u dvije grupe. Ja ću voditi jednu, a Euriloh drugu. Jedna će grupa otići do kuće, a druga će ostati ovdje. Neka sreća odluči tko treba da ide.«

Tako smo učinili. Ispalo je da Euriloh mora poći u izviđanje. Otišao je sa svojim drugovima . . .

. . . a vratio se sâm. Dotrčao je uzbuđen, uplašen i nesposoban da govori. Jedva izmuckujući, rekao mi je što se dogodilo. U onoj su kući našli prelijepu božicu Kirku koja im je ponudila raskošan objed. Jeli su svi izuzev Euriloha koji kao da je imao neki predosjećaj nesreće. Čim su pojeli, Kirka je sve njegove drugove, jednog po jednog, dodirnula štapićem i pretvorila u svinje!

»U svinje, Odiseju! Više nisu ljudi, razumiješ li? Sad su životinje! Kirka je čarobnica! Bježmo!«, reče Euriloh, »dok još ima vremena!«

Plakao je dok je govorio. Odgovorih mu: »Ne. Ne možemo ostaviti naše drugove. Čekajte me tu!«

Naoružao sam se kao da idem u bitku i uputio se prema kući čarobnice Kirke. Putem sam susreo prelijepa mladića, u kojem sam prepoznao Hermesa, boga koji mi je uvijek bio naklonjen. Rekao mi je:

»Čuvaj se, Odiseju! Želiš izbaviti svoje drugove od čarolije, ali čarolija može i tebe obuzeti. Pazi se, dakle: čim ti Kirka ponudi piti, izvuci mač i zaprijeti joj smrću. Samo ćeš se tako uspjeti spasiti!«

Kirka pretvara Odisejeve drugove u svinje

Odisej i njegovi drugovi ostali su Kirkini gosti gotovo godinu dana

Kad je to rekao, Hermes je nestao. Stigoh do Kirkine kuće. U susret su mi dotrčali, pitomi poput psića, lavovi i vukovi. Sve su to bili ljudi koje je čarobnica pretvorila u životinje. Mirno sam prošao između njih i ušao u kuću.

Kirka mi je pošla u susret. Bila je veoma lijepa. Uz osmijeh mi reče:

»Tko god bio, stranče, dobro došao. Evo — jedna sluškinja prinese vino — pij i okrijepi se!«

Uzeh čašu koju mi je ponudila. Ali umjesto da je prinesem ustima, bacih je na zemlju i izvukoh mač; zgrabih Kirku za ruku i zaprijetih joj smrću. Kirka problijedi i uzvikne:

»Tko si ti? Zašto nisi pio? Zašto se nisi pretvorio u svinju? Zašto si se odupro mojim čarolijama? Jesi li ti možda Odisej? Ja, naime, znam da Odisej treba da dođe . . .«

»Da, Kirko, ja sam Odisej«, odgovorih, »i ako želiš da ti poštedim život, vrati mi drugove!«

»Želim ti biti prijateljica, Odiseju!«

»Ako to doista želiš, Kirko«, rekoh joj, »vrati mi moje drugove!«

»Imat ćeš ih. Ne volim se suprotstavljati želji bogova!«

I doista!

Uputila se u svinjac, podigla svoj štapić i naredila svinjama da se vrate u ljudski oblik. Tako su se moji drugovi povratili. Kad su me ugledali počeli su me grliti i zahvaljivati mi. Kirka je za nas priredila veliku gozbu, na kojoj smo mogli mirno sjediti, bez bojazni da će nas opet začarati.

Ostali smo Kirkini gosti otprilike godinu dana. Napokon odlučimo otputovati. Kad smo to saopćili lijepoj čarobnici, ona reče:

»Slobodno otputuj, Odiseju, jer tako mora biti. No znaj da će proći još mnogo vremena prije nego što kročiš na Itaku. Dođi, otkrit ću ti nešto od onoga što će ti se dogoditi na putu; ja znam gledati u budućnost . . . «

Rekla mi je mnoge stvari što su mi se kasnije dogodile i o kojima ću vam pripovijedati. Te su me stvari toliko uplašile da sam uzviknuo:

»Oh, Kirko, što će biti sa mnom? Počinjem se bojati budućnosti! Kakvi će biti moj život i moja smrt?«

»Ja ti to neću reći. Moraš sići u Had, zemlju mrtvih, i pitati proroka Tireziju. On će ti to otkriti.«

»Kako ću stići u zemlju mrtvih«, upitah zaplašen.

Odgovorila mi je: »Otiđi brodom do uvale gdje se rijeka Aheront ulijeva u more. Prepoznat ćeš je po visokoj stijeni što se uzdiže iznad nje. Kad stigneš tamo, iskopaj jamu i prinesi žrtvu bogovima. Potom se okreni prema rijeci i ugledat ćeš mrtve.«

Kad je lijepa Kirka završila, otputovao sam sa svojim drugovima na nov put u nepoznato.

PJEVANJE XI

Otišli smo na brod. Osim onoga što nam je potrebno za jelo, ulovili smo još ovna i crnu ovcu koje ćemo žrtvovati kad stignemo na obalu Hada. Zaveslali smo. Zahvaljujući Kirki i njezinoj čaroliji, pratio nas je povoljan i snažan vjetar tokom čitavog dana.

Napokon smo stigli do Okeanovih međa i ugledali zemlju Kimerana, stalno obavijenu gustom maglom, tako da se činilo kao da noć traje vječno. To bijaše mjesto koje smo tražili. Usidrili smo brod, uzeli dvije životinje i zaputili se duž Okeana koji je tiho šumio.

Napokon smo stigli na mjesto koje je Kirka opisala. Dok su Perimed i Euriloh držali žrtve, ja sam mačem izdubio jamu, jedan lakat duboku i jedan lakat široku. Ispio sam zdravicu mrtvih, najprije s mlijekom i medom, zatim s vinom i napokon s vodom. Po zemlji sam prosipao bijelo brašno i obećao da ću, čim stignem u svoju domovinu Itaku, prinijeti još veće žrtve.

Na koncu sam žrtvovao dvije životinje. Prerezao sam im vrat, a crna vruća krv pala je u jamu. Sve se zbilo u nekoliko trenutaka. Pred mojim iznenađenim očima pojavila se gomila duša mrtvih koji su mi urličući prilazili. Obuzeo me užas. Nesvjesno sam izvukao mač, ispružio ga prema njima i zaprijetio im, kao da bih im još neko veće zlo mogao učiniti . . . !

Ipak su se povukli unazad. Pogledom sam među njima tražio Tireziju, kako bih ga mogao ispitati. Naposljetku sam ga ugledao.

Imao je zlatno žezlo u ruci. Približio sam mu se i pozdravio ga. On prozbori:

»Božanski Odiseju, zašto si ostavio svijetlo sunce i došao na ovo tužno mjesto? Izađi iz te jame, vrati mač u korice! Popit ću krv prinesenih žrtava, a onda ti pričati.«

Tako sam učinio. Kad je popio krv, on reče:

»Sjajni Odiseju, ti želiš povratak, ali jedan bog će ti ga učiniti veoma mučnim. Oslijepio si Posidonova dragog sina i ne možeš izbjeći njegovu progonu. Ali, budeš li oprezan, vratit ćeš se. Važno je da ne diraš Helijeve krave: naći ćete ih kako pasu na zelenim poljima Trinakije. Pazi! Ako im učinite nažao, neće biti milosti ni za vas ni za vaš brod! Ti, Odiseju«, nastavi, »nećeš umrijeti. Vratit ćeš se kući i naći svoje kraljevstvo puno stranaca. Oholi prosci nastoje ti prevariti ženu, rasuti tvoje bogatstvo i zauzeti tvoje mjesto. Doživjet ćeš duboku starost, a smrt ćeš naći na moru. Ostalo ti neću reći.«

»Tirezijo, te su stvari bogovi odredili i ne možemo im se suprotstaviti«, odgovorih. »Ali, kaži mi, čini mi se da u gomili mrtvih vidim sjenu svoje majke. Reci mi kako bi me mogla prepoznati?«

Udaljujući se, Tirezija mi odgovori: »Sjene kojima dopustiš da se približe krvi, reći će ti što se dogodilo. One koje odgurneš dalje, otići će. Zbogom, Odiseju.«

Ostao sam nepomičan, s dubokom boli u srcu, čekajući da se sjena moje majke približi jami i popije crnu krv žrtava.

Kad je stigao do mjesta koje mu je opisala Kirka, Odisej je mačem izdubio jamu i započeo žrtvovanje

Čim je popila, sjena me prepoznala, uputila se prema meni i dršćući prozborila:
»Sine moj, kako to da si ovdje? Ti si živ! . . . Pa zašto onda nisi na Itaci?«
»Majko«, odgovorih potresen, »još se nisam vratio na svoju stjenovitu Itaku. Tu sam zato što sam morao govoriti s Tirezijom, kako bih saznao svoju sudbinu. Ali majko, kako si umrla? Nenadano ili, nakon duge bolesti? Je li te možda tu dovela bol zbog moje odsutnosti? . . . Možeš li mi štogod reći o ocu, o mom dragom sinu kojeg sam ostavio dok je još bio posve mali? Možeš li mi reći što misli Penelopa, moja žena? Je li mi ostala vjerna, ili se već preudala?«
»Oh, ne. Penelopa ti je ostala vjerna. Po cijele dane i noći provodi plačući! Tvoj sin živi kao što treba da živi mladi princ. Dosad mu ništa nije nedostajalo. Tvoj je otac ostao na selu, poput siromašna seljaka. Grize se misleći na tebe, koji se ne vraćaš! A što se mene tiče . . . sine moj, umrla sam od boli što se nisi vratio!«

Zajecah i pokušah je zagrliti. Triput otvorih i zatvorih ruke. Triput zagrlih samo zrak.
»Majko, zašto bježiš«, rekoh, »kad te pokušavam privinuti uza se?« »Ne bježim«, odgovori mi, »ali, od mene je ostala samo duša, sjena koja ne može niti doticati niti osjećati.«
Dok smo razgovarali, druge su se sjene primakle jami, tiskajući se da piju krv žrtava. Izvukao sam mač i zaprijetio im. Dopustio sam im da piju, ali jednoj po jednoj. Sve su bile žene i pripovijedale su mi svoje pripovijesti . . .
U tom času Alkinoj prekine Odiseja i upita ga:
»Reci mi, božanski junače, jesi li dolje, u tom mračnom kraljevstvu mrtvih, ugledao nekog od tvojih drugova s kojima si se borio pod zidinama Troje?«
»Da«, odgovori Odisej, »da!« I nastavi pripovijedati:
Odjednom, dok su žene nestajale, približila mi se Agamemnonova duša. On je bio vrhovni zapovjednik svih Grka u opsadi Troje.
Popio je krv, prepoznao me i ispružio ruke da me zagrli. Ali njegove ruke nisu imale snage. Potresen, plačući, upitam ga: »Agamemnone, slavni kralju, kako to da si tu? Jesi li možda umro na moru? Ili su te ubili neki stranci na čiju si zemlju pristao kad si se vraćao iz Troje?«
Ozbiljan, pun boli, reče mi:

»Ne, Odiseju! Ubili su me u vlastitoj kući! A ubila me moja žena nakon deset godina odsutnosti i tako mi izrazila dobrodošlicu!«
Približile su se druge sjene — sjena velikog Ahileja, sjena njegova dragog Patrokla, Ajantova sjena, junaka koji se ničega nije bojao u borbi. Ahilej me prepoznao i prozborio:
»Odiseju! Kako si lud! Kakvo si to lukavstvo smislio da možeš sići na ovo mračno mjesto?«
»Ahileju, najjači među svim Grcima, tu sam zato što sam morao nešto upitati Tireziju. Kako si živ sve nadvisivao, tako i mrtav sve nadvisuješ. Tu si kralj!«
»Ne«, tužno odgovori. »Više bih volio služiti gospodara, biti siromah bez igdje ičega, ali biti živ, nego biti kralj u zemlji mrtvih! Reci mi nešto o mom sinu Neoptolemu. Kako je? Je li poštovan?«
Rekao sam da se njegov sin, mladi Neoptolem, doista istakao boreći se ispred svih pri opsadi Troje. Iako je stalno bio u prvim bojnim redovima, nikada nije bio ranjen. Ahilej se zadovoljno nasmiješi. Zatim se krupnim koracima udalji.
Vidio sam još duša, i sve su mi govorile, osim Ajanta Telamonovog. Veoma sam ga razbjesnio, jer sam kao nagradu dobio Ahilejevo oružje ja, a ne on. Stajao je postrance i nije me gledao. Rekoh mu: »Ajante, zar me i mrtvog mrziš?«
On mi ne odgovori i ode ne okrenuvši se. Izdaleka sam mu čuo glas, ispunjen srdžbom.
Dolje sam vidio i Zeusova sina Minosa, kralja mrtvih. Vidio sam diva Oriona kako velikom toljagom gađa zvijeri. Vidio sam Tantala kako stoji u jezeru hladne vode, ali kad pokuša piti, voda ishlapi. Iznad njega je stablo puno sočnih plodova, ali kad pokuša jednog ubrati, vjetar ga podigne u visinu!
Vidio sam Sizifa kako uz brdo rukama gura veliki kamen, a kad se dokopa vrha, kamen mu se izmakne i otkotrlja dolje, tako da ga iznova mora gurati . . . vidio sam mnogo duhova kraj mnoštva mrtvih što urlaju. Ali obuzeo me užas i vratio sam se na brod.

U kraljevstvu mrtvih, Odisej ide u susret majčinoj sjeni

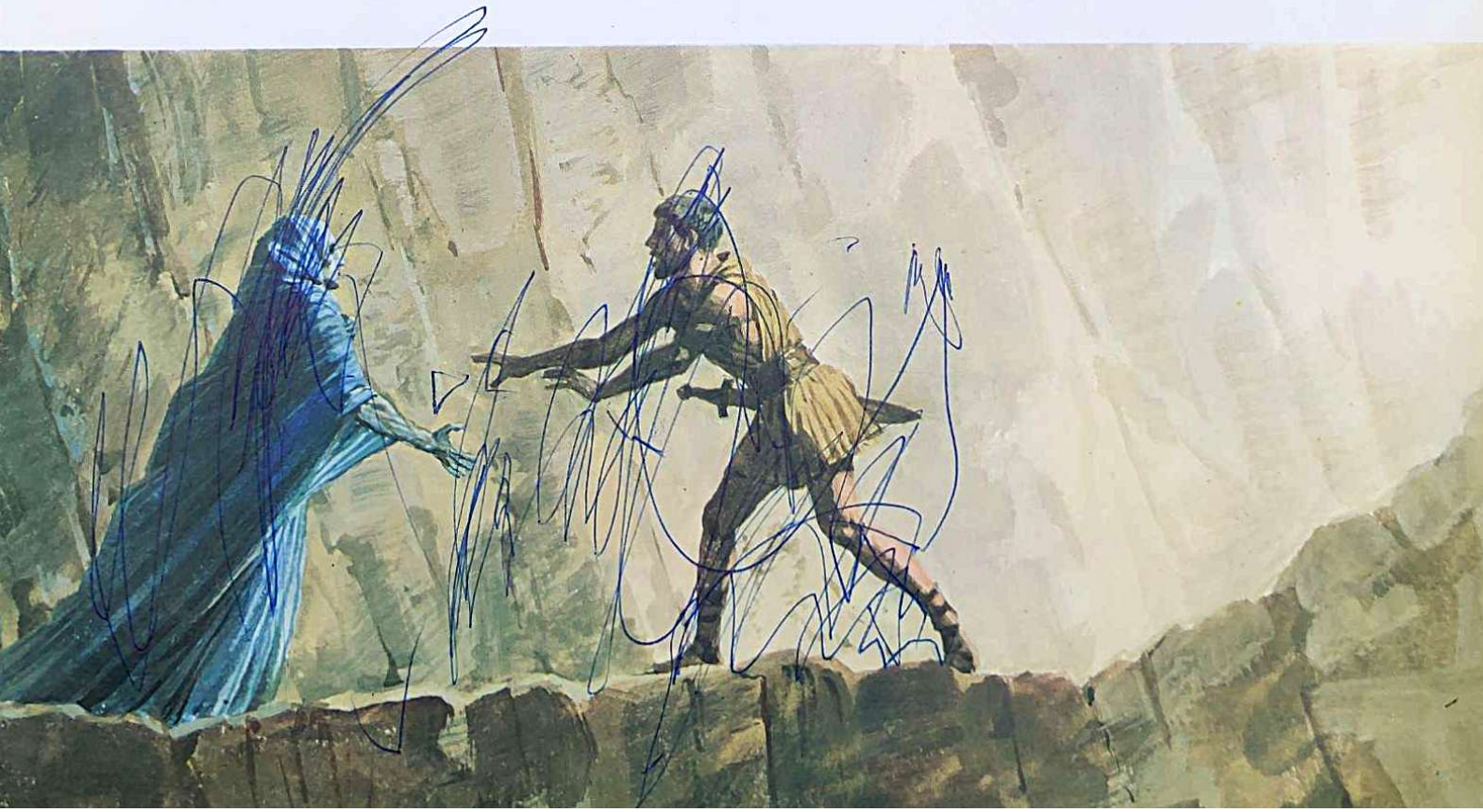

Odisej sluša pjev Sirena

PJEVANJE XII

Zastrašujući prolaz između stijena Scile i Haribde

Nastavili smo put. Dok je brod plovio plavim morem, sjetih se da mi je Kirka rekla kako ćemo naići na grebene na kojima su Sirene. »Glas Sirena«, upozorila me Kirka, »začara svakog tko ga sluša. Učini da čovjek zaboravi sve, svaki osjećaj. Upamti: njihov je pjev veoma umiljat, ali umrijet ćete ako ga budete slušali. Kad budete blizu grebena, svojim drugovima voskom začepi uši, tako da ništa ne čuju. No, ako ti želiš čuti njihov pjev, najprije se veži za jarbol broda!«

To sam i učinio kad smo u daljini ugledali dvije litice.

Vezan sam slušao najumiljatiji pjev Sirena koje su me zvale i pozivale da dođem. Od silne želje, sumanuto sam vikao: »Odvežite me! Odvežite me!« No, poštujući moju zapovijed, drugovi su mi još čvršće svezali čvorove. Tako sam izmakao slatkim ali pogubnim čarima Sirena.

Udaljili smo se od tih čarobnih i opasnih grebenova. Kad više nisam čuo ni odjek pjeva, dao sam znak drugovima da mogu izvaditi vosak iz ušiju i osloboditi me.

No odjednom se more počelo komešati. Začula se tutnjava koja se sve više približavala. Prema nebu se podigao crni dim, pomračujući sunce. Moji drugovi, zapanjeni, ostavili su vesla. Brod je ostao nepomičan. Prozborim: »Prijatelji, doista smo prošli mnoge pustolovine, zar ne? Ne znam kakav je to šum, ali nemojmo se bojati, mi koji smo pobijedili Kiklopa! Hajde, uzmite vesla, a ti kormilaru, čvrsto drži kormilo! Naprijed, mi se ne bojimo mora!«

Poslušali su. No ja sam se na dnu srca bojao jer sam znao da ta tutnjava, to uzburkano more, taj dim, označuju da se približavamo najopasnijoj točki na sedam mora. Trebali smo proći između Scile i Haribde!

Kirka mi je govorila o Scili i Haribdi, ali mi nije jasno objasnila o čemu se radi.

Za to vrijeme približavali smo se obali. Ušli smo u tjesnac. Drugovi su nastavili veslati, ali su se uplašili tutnjave i magle što nas je u mahovima prekrivala, a zatim se dizala trepteći.

»Zaći ćete«, rekla je Kirka, »u tjesnac iz kojeg se otvaraju dvije pećine. U jednoj živi strašna Scila i neprestano laje, oštrim psećim glasom. To je užasno čudovište, s dvanaest nogu i šest vratova. Na drugoj strani živi Haribda, drugo morsko čudovište. Triput na dan u bujicama pije morsku vodu, a zatim je izbacuje. Odiseju, pazi da ne budeš tamo dok pije!«

Išli smo naprijed. I evo, slijeva i zdesna pojavile su se dvije goleme pećine. Uplašeno smo gledali prema Haribdi, kad se Scila protegnula po moru, zgrabila šestoricu naših najjačih i najvještijih drugova i povukla ih u more. Okrenuo sam se i zgrabio koplje. No, prekasno. Vidio sam među valovima ruke i noge i začuo krikove jadnika koji su dozivali moje ime. Nesmiljeno ih je povukla prema otvoru pećine, a zatim su nestali.

Ipak smo uspjeli proći bez drugih žrtava. Odmah zatim pred nama se pružilo mirno more. A u moru prekrasan Helijev otok. S broda smo gledali prostrana zelena polja na kojima

su pasle krave velikih rogova. Upozorio sam svoje drugove:
»Prijatelji, Kirka mi je poručila da se čuvam tog otoka. To je Helijeva zemlja. Bolje da je izbjegnemo i nastavimo svoj put prema kući.«
»Umorni smo Odiseju«, uzvrati Euriloh, »a i ti si umoran. Ne možemo nastaviti u ovakvom stanju. Otiđimo na otok i odmorimo se. Neće nam se dogoditi ništa sa čime se ne bismo mogli suočiti.«
Otišli smo na kopno. Mjesto je bilo ljupko. Uskoro me počeo obuzimati san.
»Poslušao sam vas, prijatelji«, rekoh. »Odmorimo se. Jedno vam zapovijedam: nipošto nemojte dirati Helijeva sveta goveda.«
»Spavaj, Odiseju, i budi bez brige«, odgovoriše mi. I ja sam zaspao.
Dok sam spavao, Euriloh je izvadio koplja, podijelio ih drugovima i počeli su loviti. Ubili su mnogo krava, one najljepše. Odvukli su ih na obalu, skinuli im kožu, ispekli ih i započeli gozbu. Spavao sam i nisam ništa primijetio. Kad sam se probudio, osjetio sam miris pečena mesa. Predosjetio sam nesreću i otrčao prema brodovima. »Što ste učinili?«, vikao sam. »Sad će nas stići Zeusova osveta!«
No već je bilo prekasno.
Gore na Olimpu, Helije, kojem su krave bile svete, bijesan se okrenuo Zeusu i rekao mu: »Odisejevi su drugovi ubili moja goveda! Zahtijevam da budu kažnjeni, ili ću napustiti nebo i dati svjetlo Hadu, zemlji mrtvih!«
Zeus spremno odgovori: »Ja ću ih sam kazniti svojim gromom!«
Tako je i bilo. Kad smo nakon nekoliko dana napustili otok i okrenuli jedra prema nedalekoj Itaci, odjednom se plavo nebo prekrilo crnim oblacima. Među oblacima bljeskale su munje. Dok su se valovi žestoko dizali, jedan grom ljutitog Zeusa udario je posred broda. Zasljepljujuća svjetlost, zatim tresak. Drvo je palo, a brod se, pun sumporasta dima, mahnito okretao oko sebe. Moji pogođeni drugovi uz krikove padoše u more i nestadoše. I ja sam se našao među valovima. Mlatarajući rukama po vodi, uspio sam naći neku olupinu i obuhvatiti je svom snagom. Valovi i vjetar nezaustavljivo su me vukli nazad, poput slamke, prema pećinama Scile i Haribde. Na grebenu koji nadvisuje Haribdinu spilju ugledao sam smokvino stablo sa krasnim korijenjem. Popeo sam se očajničkim skokom i uhvatio se za njega, dok je uz strašnu tutnjavu zvijer triput gutala vodu i ostatke moga broda, i triput ih izbacivala. Potom sam se bacio u more, zaplivao prema nekoj olupini, popeo se na nju i počeo veslati rukama. Devet dana plovio sam u nepoznatom pravcu. Desetu noć stigao sam do otoka lijepe Kalipse.
Ostatak moje priče znate.
Tim riječima Odisej je završio svoju pripovijest.
Zatim Alkinoj progovori: »Odiseju«, reče, »mnogo si patio, ali tvojim patnjama je kraj, jer ćeš se sad vratiti na Itaku. Brod te već čeka u luci, s najboljim feačkim mornarima. Sad pijmo i prinesimo žrtve Zeusu. Sutra navečer ćeš otputovati!«

Odisej se uspije uhvatiti za olupinu broda i tako spasiti

Kad su stigli na Itaku, Feačani su iskrcali usnulog Odiseja, te uokolo položili darove

PJEVANJE XIII

Slijedeći je dan Odiseju veoma sporo prolazio. Njegove su oči stalno okrenute prema luci, gdje, njišući se na vodi, čeka brod koji će ga prevesti na Itaku. Već su ukrcani svi darovi Feačana.

No Alkinoj se ne žuri da otpravi svoga slavnog gosta. Nakon gozbe slijedi žrtvovanje, a nakon toga nova gozba. Na kraju gozbe, Odisej se digne i reče: »Alkinoju, i svi ostali: želim vam da živite dugo i sretno i da nikakvo zlo ne pogodi vaš tako velikodušan narod! Ali ja bih želio«, nastavi, »vidjeti svoju dragu ženu!«

Čaše su se napunile za posljednju zdravicu. Odisej je poželio sreću kraljici Areti. Predvođen glasnikom, Odisej se uputio prema brodu. Slijede ga robovi koji nose ogrtače, tunike, kruh i vino. Uzbuđen, Odisej se popne na brod. Mornari zauzmu mjesta za veslima kako bi isplovili iz luke. Sunce je u međuvremenu zašlo, i poneka zvijezda sja na nebu.

Odisej je umoran. Ne od napora, nego od uzbuđenja. Osjeća da započinje posljednji dio njegova beskonačnog putovanja. Ispružio se na ogrtač i zaspao.

Duboko spava dok Feačani izlaze iz luke i dižu jedra. I dalje spava dok okretan pramac sigurno siječe more. Spava okrepljujućim snom dok se u daljini, u svjetlosti zore ukazuju oštri obrisi njegove Itake.

Na Itaci je jedna mirna uvala, prirodna lučica, u kojoj je voda prozirna poput kristala. Feačani uđu u tu luku i ne probudivši Odiseja, na rukama ga prenesu na kopno te ga polože pod stoljetno maslinovo stablo. Uokolo polože svoje darove. Zatim odu.

Ali avaj, njihova je sudbina doista tužna. Posidon je vidio što su učinili i požurio Zeusu: »Oče svih bogova«, izjavi, »ne mogu prihvatiti da se Odisej vrati u domovinu pun darova, mirno spavajući, poput pobjedonosnog kralja. Tražim osvetu!«

»Osveti se, Posidone!«, odgovori mu Zeus. I tako, dok se brod koji je prevezao Odiseja na Itaku vraćao na otok Feačana, dogodilo se nešto strašno. Mornari su već spustili jedra i po-

čeli veslati da uđu u luku, a s obale su ih prijatelji i drugovi već pozdravljali mašući rukama. Ljudi i brod tad su se pretvorili u veliku crnu stijenu!

U međuvremenu se Odisej na Itaci probudio. Oko sebe je vidio samo maglu.

Uplašen, prozbori: »Ali gdje sam to? . . . Sigurno ne na Itaci, jer na mom otoku nikad nema tako guste magle! Pa gdje sam onda? Gdje su me Feačani iskrcali? . . . Zar su me izdali? Ne, jer evo, tu su njihovi darovi! Pa onda? . . .«

Razmišljajući tako kao strijelom pogođen, smeteno je lutao po magli. Tad ugleda nekog pastira. »Reci mi«, odmah ga upita, »prijatelju, reci mi gdje sam? Kako se zove ova zemlja kojom prolazim?«

»Mjesto na kojem se nalazimo je otok Itaka«, odgovori pastir. »Itaka . . . čuo sam za nju. Dolazim s Krete. Pobjegao sam odatle jer su me optužili da sam ubio čovjeka. Doveo me jedan feačanski brod. Dok sam spavao, mornari su me položili na žal i otišli.«

Pastir se nasmiješi. Kad, gle, pretvori se u prelijepu ženu kraljevskog izgleda. To je zapravo Atena koja je željela iskušati Odiseja. Sad mu zbori:

»Naravno, Odiseju, bio bi i suviše lukav da možeš i mene prevariti. Ja sam Atena, Zeusova kćer.«

»Božice, doista je teško prepoznati te kad uzmeš lik običnog pastira! Zahvaljujem ti, o božanstvo! Molim te, pruži mi dokaz da smo doista na Itaci!«

»Pogledaj!«, reče Atena. Magla je nestala i Odisej je ponovno ugledao svoju voljenu zemlju. Klekne i uzbuđen poljubi zemlju. No božica mu strogo prozbori:

»Hajde, Odiseju, nemoj gubiti vrijeme, sakrij darove Feačana u onu pećinu. Misli na ono što moraš učiniti. Kad bi sad kročio u dvor, prosci bi te odmah zaklali.«

Kad se probudio, Odisej upita nekog pastira gdje se nalazi

»Završio bih kao jadni Agamemnon, koji je ubijen čim se vratio kući!«, prošapće Odisej i proslijedi. »Reci mi kako da se ponašam prema proscima. Nikoga se ne bojim ako si uz mene.«

»Neću te napustiti, osobito ne u trenutku kad budeš morao uzeti oružje, osvetiti se i izvršiti pravdu. Ne boj se! Ipak, zasad si sam, a njih je mnogo. Moraš, dakle, biti veoma oprezan. Prepoznao bi te svatko tko te vidi.«

»Što da učinim?«

Atena se nasmiješi:

»Bit ću uz tebe, Odiseju. Najprije ću te svima učiniti neprepoznatljivim. Neka ti koža ostari, kosa posijedi i bude raščupana, a tvoje lukave oči neka se ispune krmeljima. Bit ćeš svima odvratan, Odiseju, čak i svojoj ženi koja te voli i koja te još uvijek čeka. Prije svega«, nastavi Atena, »moraš potražiti Eumeja, čuvara svinja, koji ti je uvijek bio vjeran. Naći ćeš ga kraj Korakove hridi, uz Aretuzin izvor.«

»Eumej! Još je, dakle, živ?«

»Da. Mnogo će ti pomoći.«

»Ali«, upita Odisej, »moj sin?«

»U Sparti je, na Menelajevu dvoru. Otišao je tamo da sazna novosti o tebi.«

»Tako daleko! Oh, božice, zar će i on propatiti ono što sam ja propatio na moru . . . !«

»Ne. Odmah ću otići do njega i narediti mu da se vrati . . . Zapravo«, nastavi Atena, »prosci su mu namjestili zasjedu i spremaju se napasti njegov brod. Ali ja ću«, zaključi, »osujetiti njihov zlonamjerni plan. Njihova će krv poteći.«

Nakon što je to rekla, Atena štapićem dodirne Odiseja. Junak se u trenutku pretvorio u siromašna starca. Koža mu postade izborana, prelijepe oči male, ugašene i krmeljave. Atena ga je odjenula u dronjke, a u ruke mu stavila kvrgav štap. Ne, nitko ne bi u tom ružnom starcu mogao prepoznati velikog Odiseja koji se napokon vratio na Itaku!

Atena pretvori Odiseja u starog prosjaka

PJEVANJE XIV

I tako, jedva hodajući, Odisej se zaputio kamenim putovima svoga voljenog otoka, penjući se prema šumama koje okružuju visoku planinu.

Popeo se na vrh brda, i dolje, među maslinama i hrastovima, ugledao Eumejevu kolibu i veliki svinjac. Svakog dana, vjerni Eumej mora uzeti najljepšu životinju i poslati je u kraljevski dvor kako bi je prosci pojeli.

... Eno Eumeja. Tamo je, sjedi mračna lica i izrađuje obuću. Odjednom začuje pse kako bijesno laju. Podigne oči i ugleda nepoznata starca, okružena razbješnjelim psima.

»Odlazite!«, vikne Eumej i odmah ustane. A kad su se psi malo udaljili, nastavi: »Starče, moji su te psi zamalo rastrgli!

Hajde, uđi unutra, popit ćemo čašu vina. Onda ćeš mi reći tko si.«

»Hvala, prijatelju. Bogovi vole one koji ovako prihvaćaju strance. Osobito«, nastavi Odisej, »ako su to stranci stari poput mene.«

»Da, točno kažeš. Ne smije se odbiti gosta!« Eumej položi na zemlju granje i pokrije ga kožom divokoze:

»Sjedni tu, opusti se! Vidi se da si gladan, starče. Slab si. Jest ćemo zajedno.«

»Zahvaljujem ti, lijepo me primaš.«

»Da. Ali starče, postoji jedan drugi čovjek kojeg bih rado primio ... «, uzdahne Eumej, »da se on vratio, sad ne bih tu ustrašen sjedio!«

»Ustrašen si? Zbog čega?«

»Zato što ovim otokom ne vlada više moj kralj, nego gomila oholih mladića! A ja sam, kao što vidiš, prisiljen raditi za njih. Da je moj kralj tu, sve bi bilo drukčije ... Ah! Neće se više vratiti. Isuviše je vremena prošlo. Sigurno je već umro u nekoj dalekoj zemlji, ili u nekom brodolomu ... Pričekaj. Idem po hranu.«

Eumej poziva starog prosjaka neka uđe u njegovu kolibu

Njih dvojica počnu jesti. Odisej oprezno upita:
»Prijatelju, govorio si o svom kralju o kojem se više ništa ne zna. Reci mi njegovo ime. Ja sam mnogo putovao, vidio sam mnoge zemlje, čuo mnoge pripovijesti. Možda znam nešto o njemu.« Eumej zanječe glavom:
»Tako govore svi stranci koji dođu na Itaku! Svi misle da ga znaju. Mnogi odlaze mojoj gospodarici Penelopi, a ona, jadnica, sve ih sluša i tako pothranjuje svoju nadu. Ne, starče, ne treba se zavaravati. Odisej — jer tako se zove moj kralj — sigurno je već mrtav. Da obiđem čak cijeli svijet, nikad više ne bih našao takvoga gospodara! Volio me, znaš? Čudno ti je da kralj može voljeti siromaha, zar ne? Ali kod Odiseja je sve bilo moguće!«
Neko vrijeme njih su dvojica jeli u tišini. Eumej je bio uzbuđen i uznemiren. Odisej to primijeti i polako mu prozbori:
»Zašto se ne bi mogao vratiti? Valja vjerovati.«
»Ne vjerujem više.«
»A ako se ipak vrati? Ako se Odisej ipak nekako vrati na Itaku. . .«
»U tom slučaju. . . ali ne, to je nemoguće.«
»Slušaj, prijatelju. Ovo nije pusto brbljanje, ozbiljno ti govorim, kao da se svečano zaklinjem: kažem ti da će se Odisej vratiti!«
»To su samo puste riječi.«
»Ne. Odisej će se vratiti. Vratit će se kući i kazniti one koji vrijeđaju i ponižavaju njegovu ženu i sina! Bi li bio spreman dati mi novu odjeću i tuniku ako se moje riječi obistine?« Eumej se gorko nasmije:
»Da. Dao bih ti novu odjeću i tuniku. Ali, prijatelju, neću ti ih dati jer dobro znam da moj kralj više nikad neće ugledati Itaku. Sad pij, stranče, i pričajmo o nečem drugom. Kad govorim o svom gospodaru, osjetim kao neki kamen na srcu, sve mi se učini ružnim i uzaludnim.«
»Ali sin tvoga kralja. . .«
»Telemah! On je veoma dobar i hrabar dječak. Ali reci mi što bi mogao učiniti protiv prosaca? Jak je, ali nije imao oca koji bi ga naučio vladati oružjem i boriti se. Prosci bi ga mogli ubiti kad god to požele. . . Ali sad ne. Otišao je u Spartu da sazna novosti o Odiseju.

Eumej nudi vino svome gostu

Pogriješio je. Nije smio ostaviti majku samu! A osim toga, držim, mora da je lud kad je otišao na more nakon onoga što se dogodilo njegovu ocu!« Nastupila je duga tišina, u kojoj se čuo samo daleki odjek valova što su neprestano udarali o stjenovitu obalu.
Zatim Eumej nastavi:
»No, pričaj mi malo o sebi, starče. Nisi odavde, nikad te nisam vidio. Tko si? Odakle dolaziš? Kažeš da si dugo putovao. Bit će da je istina, vidim da ti je snage nestalo s mladošću. Hajde, reci mi! Osim toga, govoreći o tebi, barem nećemo više govoriti o Odiseju. Ne mogu podnijeti sve ovo što se događa na otoku!« Odisej otpije gutljaj, a zatim odgovori:
»Prijatelju, želiš znati moju pripovijest. . . Dobro, ali kad bih satima govorio, ne bih mogao ispričati cijelu priču. Znaj samo da sam nekoć bio bogat i moćan i da sam se borio pod zidinama Troje. Tamo sam upoznao Odiseja. A nakon tisuću pustolovina stigao sam do Fidona, kralja Tesproćana. Fidon mi je rekao da je

Eumej spava u pećini kako bi čuvao svinje

malo prije mog dolaska Odisej bio na njegovom dvoru. Tako sam saznao novosti o Odiseju. Fidon mi je rekao da ga je primio i ugostio za vrijeme njegova puta prema kući.«

»Ali... onda? Zašto se nije vratio?«, upita Eumej.

»Ne znam. Iz Fidonova kraljevstva Odisej je otišao u proročište. Ne znam drugo.«

»Ako je moj gospodar otišao u proročište«, uzvikne Eumej, »ako je izbjegao smrti pod zidinama Troje, znači da ima nade . . . !«

»Ne«, reče zatim, odmahujući glavom. »Prekasno je. Ako se Odisej dosad nije vratio, znači da se više uopće neće vratiti.«

»Vidim da te ništa ne može uvjeriti. U redu. Onda, da se razumijemo: ako se tvoj gospodar vrati, dat ćeš mi ogrtač i tuniku!« Eumej ustane i gotovo rasijano odgovori:

»Neka bude! Dat ću ti ih ako se gospodar vrati!«

»Što gledaš?«, upita Odisej.

»Ah, evo ih!«, začuje odgovor. »Trebali su mi prijatelji doći na objed. Upravo dolaze.«

Doista, ostali svinjari vraćali su se s posla. Eumej im pođe u susret: »Prijatelji, imamo gosta koji je mnogo putovao. Donesite najljepšu svinju. Da bar jednom prosci ne dobiju najveću!«

Zaklali su svinju, očistili je i stavili na ražanj. Eumej je pažljivo rasiječe na komade. Započe seoska gozba. Odisej reče: »Hvala ti, Eumeju! Častiš me najljepšim komadima!«

»Jedi, stranče! I pij! Pijmo svi, prijatelji«, proslijedi tužno Eumej, »za onoga tko je daleko, a ipak uvijek u našem srcu. Pijmo za našeg kralja Odiseja!«

Jeli su i pili. Za to su se vrijeme s planina brzo spuštale noćne sjene. Nebo se prekrilo oblacima. Počelo je kišiti. Dok se uokolo čula kiša, Odisej progovori:

»Slušajte, prijatelji, što mi se dogodilo kad sam se, prije mnogo godina, borio pod zidinama Troje. Otišao sam s Menelajem i Odisejem postaviti zasjedu nekoj trojanskoj izvidnici. Dugo smo čekali među grmljem. Kad odjednom počne ledena kiša. Ja nisam imao ogrtača i umirao sam od hladnoće. Mucajući, rekoh to Odiseju. A on, da bi mi pomogao, prošapće: 'Neka jedan dobrovoljac otiđe u logor i vidi hoće li nam netko priteći u pomoć za vrijeme bitke!' Jedan se vojnik odmah digne i otrči, ostavivši svoj ogrtač... Tad mi ga Odisej dade i reče: 'Evo! Nemoj se smrzavati, pokrij se!'«

Nakon te pripovijesti svi su pohvalili Odisejevu domišljatost. Eumej reče: »U redu, starče, ne boj se, ni noćas se nećeš smrznuti!«

Potom je stavio pokrivač na ležaj, pozvao gosta da legne i pokrio ga.

Eumej, pak, nije spavao u kolibi. Iako je njegov gospodar, kako vjeruje, mrtav, mora se brinuti o njegovim svinjama. Uzme mač i smjesti se vani, u maloj pećini, zaklonjen od vjetra. Odisej zatvori oči i prošapće:

»Nagradit ću te za ovo, vjerni Eumeju!«

PJEVANJE XV

Za to vrijeme, Atena je, nevidljiva, stigla u Spartu. U atriju Menelajeva velikog dvora približila se Telemahu koji je spavao nemirnim snom, misleći na oca. Slatko mu prošapće na uho:

»Telemaše, zašto si još tu? Ne smiješ dugo izbivati iz kuće. Kao što znaš, ona je u rukama oholih ljudi; oni namjeravaju uništiti tvoje bogatstvo i bogatstvo tvoga oca i oteti tvoju majku.«

Mladić u snu lagano zadrhti, a Atena nastavi:

»Ako Penelopu prisile na udaju za Eurimaha, najljepšeg i najjačeg među proscima, što će biti s tobom ako ne budeš bio u kući? Otputuj! Oprosti se od Menelaja i otputuj odmah, tvoje je mjesto na Itaci! No pazi, drži se što dalje od tjesnaca između otoka Itake i Sama. Tamo te u zasjedi čeka brod. Ne zaustavljaj se noću. Čim budeš na Itaci, otrči svinjaru Eumeju!«

Božica zašuti. Telemah se probudi; digne se i gleda u nebo, nestrpljivo čekajući da svane dan. Da, shvatio je da se predugo zadržao. Čim je sunce izašlo, otišao je Menelaju i zatražio da ode. Menelaj ga posluša i pun razumijevanja reče:

»Da, moraš otići, Telemaše. Slobodno otputuj, neka ti je sretan put!«

Telemah se potom pozdravio s lijepom Helenom i otišao na brod gdje su ga drugovi nestrpljivo čekali. Podigli su jedra i lagano otplovili prema Itaci.

Dok Telemah plovi, Eumej se u svojoj kolibi

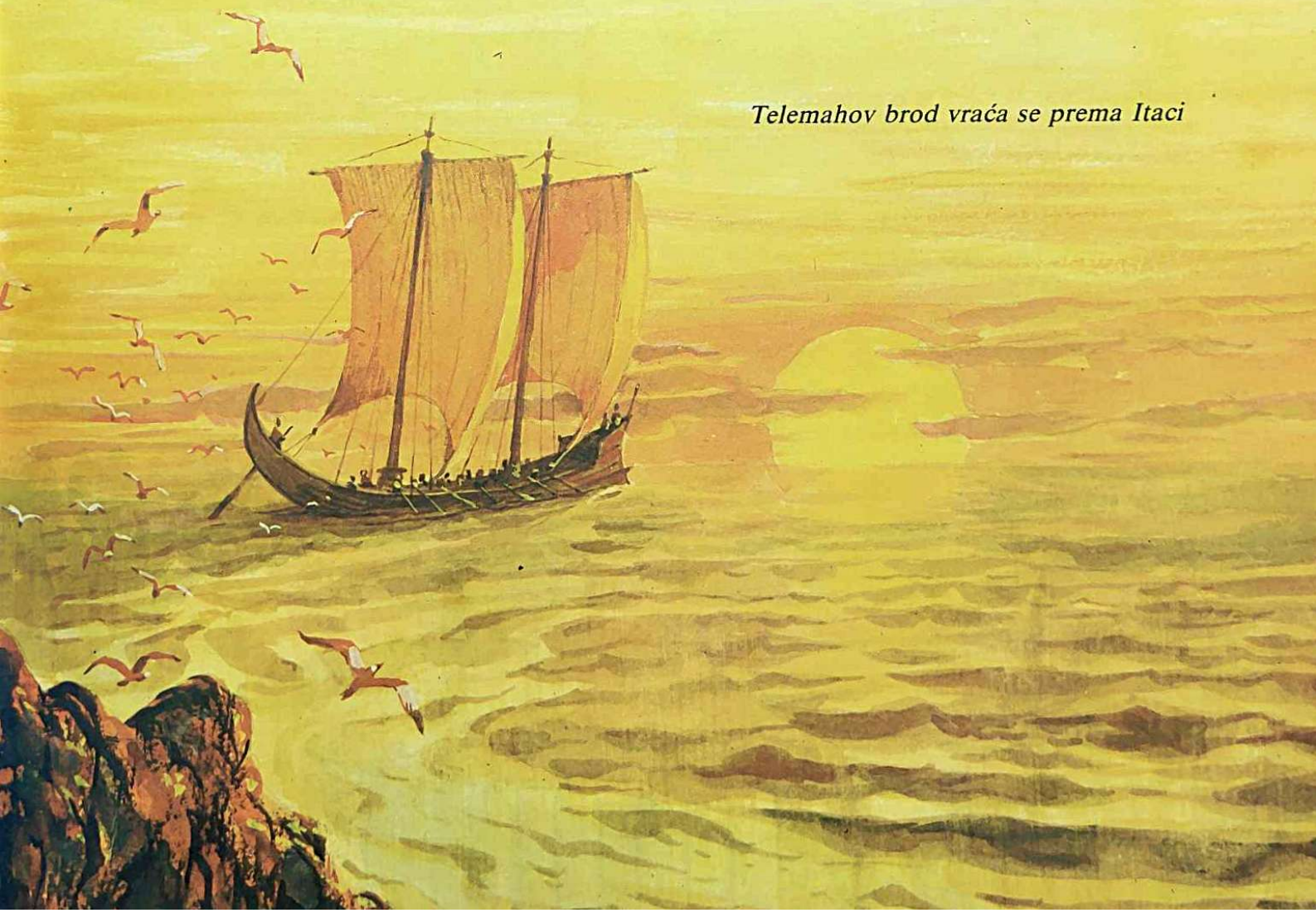

Telemahov brod vraća se prema Itaci

Odisej se raspituje kod Eumeja o novostima u svojoj obitelji

priprema za radni dan. Pojeo je nešto zajedno sa svojim pomoćnicima.

Odisej, još uvijek u liku jadnog prosjaka, sjedi među njima; pojeo je malo juhe a zatim upitao:

»Reci mi, Eumeju, je li još uvijek živ Odisejev otac? A majka?« »Da, otac mu je još uvijek živ. To je Laert, najbolji i najnesretniji čovjek kojeg sam ikada upoznao. Vidiš stranče, sve dok je Odisej bio kod kuće, Laert je živio na dvoru. Bio je, naravno, prestar za borbu, kroćenje konja, ili plovidbu brodom. Ponekad je znao otići u lov. Sad, jadnik, živi u kolibi poput ove i svaki dan oplakuje sinovu smrt... A što se majke tiče«, nastavi Eumej tresući glavom, »umrla je. Srce joj je prepuklo od brige za sinom. Sve je svršeno. Laert je postao seljak, Penelopa zatočenica prosaca, a Telemah je premlad da se bori. Vidiš koliko tuge na ovom otoku?«

»Da, razumijem. Ali reci mi, Eumeju... što bi bilo da odem na dvor i ponudim se proscima u službu?«

»Što? Zar si poludio, starče?«

»Ne. Ali, ne mogu ostati tu kod tebe. Moram zarađivati za život. Oh, mogao bih, naravno, i dalje prositi. Ali ne volim to. Više volim raditi. Nitko ne zna zapaliti vatru kao ja i s toliko žara cijepati drva. Znam i drugo raditi: prirediti jelo, točiti vino... dobar sam kuhar i peharnik...«

Eumej podigne ruku, kao da mu hoće zabraniti da govori.

»Dosta toga, stranče. Nemoj više govoriti. Ako odeš na dvor, shvatit ćeš ovo što ti govorim. Želiš se upropastiti? Prosci su oholi i nemilosrdni. A njihove su sluge iste kao oni, svi namirisani i uljem namazani! Ako odeš tamo, dočekat će te samo poniženja i udarci! Ne. Ostani tu. Nikome ne smetaš.«

»Ali«, nastavi Odisej, koji je želio iskušati Eumejevo poštenje i vjernost, »ako ostanem, ja zapravo jedem Telemahovo bogatstvo!« »Točno. A budući da će se Telemah uskoro vratiti, on će odlučiti možeš li ili ne možeš ostati. Vjerujem«, nastavi Eumej uz odobravanje svih ostalih svinjara, »da će ti dopustiti da ostaneš, pokloniti ti tuniku i ogrtač i odvesti te tamo gdje želiš.«

»Nadajmo se da će se Telemah uskoro vratiti!«, prošapće Odisej.

Telemah je u međuvremenu plovio prema kući. Poslušao je upute, tajanstvenoga glasa te je upravio brod daleko od malih i velikih otoka te golih litica što se pružaju u blistavom grčkom moru. Noću se nije zaustavljao ni spuštao jedro. Stajao je pokraj vodiča koji je, gledajući u zvijezde, vodio brod prema Itaci. Prosci su čekali u tjesnacu Samu, ne primjećujući ništa.

Brod je pristao u zoru.

»Slobodno izađite na kopno, prijatelji«, reče Telemah svojim drugovima, »ja ću vam se uskoro pridružiti.«

»Treba li obavijestiti tvoju majku da si stigao?«, upita mornar Teoklimen.

Telemah se približio Eumejevoj kolibi

»Još ne. Ionako ćete je teško vidjeti, budući da po čitave dane sama u sobi tka. Nemojte joj ništa reći.«

»Pogledajte!«, upravo u tom trenutku netko uzvikne. Svi podignu pogled. Upravo iznad broda pojavio se sokol stišćući svojim snažnim pandžama golubicu. Njezino perje, što ga je kidala grabežljiva ptica, padalo je poput kiše na brod. Nakon nekoliko trenutaka sokol se kriješteći udaljio.

Netko prošapće: »Telemaše, to je božanski znak. Nešto će se dogoditi na našem otoku.«

»Neka se dogodi ono što mora«, odgovori ozbiljno mladić, a potom uzme koplje i nastavi, »dogovorili smo se. Otiđite u grad. Vidjet ćemo se.«

Zatim ode prema planini i uputi se Eumejevoj kolibi. Pun je čudnih misli. Da, pojava sokola vjerojatno je nekakav predznak... ali čega? Što predstavlja ptica grabljivica, a što golubica, okrutno očerupana, osuđena na smrt?... Uskoro će netko umrijeti na Itaci. Ali tko? Možda upravo on, Telemah?... Da. Može biti. »U stvari«, razmišlja mladić, penjući se brzim koracima po putovima što sijeku tihe maslinike, kamenjare i male zelene vrtove, »sâm sam protiv svih prosaca. Ako me nisu uspjeli dohvatiti na moru, mogu to učiniti u palači kad god požele. Ako žele, mogu me čak ubiti u mojim odajama. Tko će mi tad bodriti majku?«

Telemah pokuša odagnati mračne misli. U tom je času ugledao Eumejevu kolibu. Svinjarevi psi nanjušili su da se netko približava i već su se digli, iskesivši zube i gledajući uokolo sjajnim očima... Kad su ugledali Telemaha, potrčali su prema njemu. Ne laju, ali ne zatvaraju strašnu čeljust. Dobro poznaju tog mladića, on im je prijatelj i prijatelj njihova gospodara. Stižu ga i u znak prijateljstva počinju skakati oko njega. I tako, okružen psima, Telemah se približio kolibi.

»Eumeju!«, zovne, »Eumeju! Jesi li tu?...«

PJEVANJE XVI

U kolibi, Odisej reče Eumeju:
»Prijatelju, dolazi netko koga tvoji psi poznaju, budući da ne laju. Koliko odavde mogu vidjeti, čak mu se vesele.«
»Tko bi to mogao biti?«, promrmlja Eumej. Tad se na pragu pojavio Telemah. Kad ga je ugledao, Eumej se podigne i spusti vrč pun vina. Ispruži ruke jedva se suzdržavajući da ne počne plakati. Ali ne može spriječiti krupne suze što mu izbijaju iz očiju:
»Ti si, Telemaše, svjetlosti«, uzvikne isprekidana glasa, »ja... da, bojao sam se da te neću više vidjeti, dragi sinko! Bojao sam se... zagrli me, Telemaše, hajde!«
Telemah snažno zagrli vjernog starca i reče:
»Eumeju, kao što vidiš, živ sam. Došao sam da mi kažeš što se za vrijeme moje odsutnosti događalo na Itaci. Kako je moja mati?
... Je li još«, nastavi, »moja majka? Ili se preudala?« »Oh, ne!«, odgovori odmah svinjar. »Ne! Opire se! Plače, ali se opire!«
»Razumijem«, prošapće Telemah. U tom je trenutku primijetio Odiseja, koji ga je pažljivo promatrao ispod otrcane kapuljače. Ustane, kao da mu želi ustupiti mjesto.
»Ne, stranče, sjedni«, reče mu. »Eumej će mi reći gdje da sjednem, zar ne, Eumeju?«
»Tu, na ovo svježe mirisno lišće, dragi sinko! Tu sjedni!«
Telemah sjedne; odloži koplje o zid i upita:
»Odakle dolaziš, starče? Čini mi se da te nisam nikad vidio na Itaci? Tko te doveo? Sigurno nisi došao pješice.«
»Dolazi s Krete«, objasni Eumej, »i obišao je čitav svijet!
Zadržao sam ga kod sebe, Telemaše, ali sad ga povjeravam tebi, budući da si ti gospodar Itake!«
Telemah se gorko nasmiješi: »Ja? Ne, gospodari su prosci, koji žive u palači, jedu i piju moju hranu i piće, troše moje bogatstvo... a možda će me uskoro i ubiti. No nije važno. Starče, ostani ako želiš, poslat ću ti odjeću i hranu; volio bih te ugostiti na dvoru, ali više nisam gospodar u kući svoga oca.«
»Eumej mi je sve ispričao o tvom ocu«, prošapće Odisej, »siguran sam da će se on vratiti.«
»Ako bogovi žele. Eumeju«, nastavi Telemah, »molim te, otiđi u grad, mojoj majci, reci joj da sam se vratio i da ću doći k njoj navečer, kad prosci budu spavali.«
Eumej ustane: »Hoću, Telemaše!«, jednostavno reče i izađe. Eumej izađe, a kraj kolibe se pojavi Atena. Ni Telemah ni svinjar je ne vide. Vide je, međutim, psi koji se zavijajući udalje. Vidi je i Odisej, koji odmah izađe i pristupi joj.
»Odiseju«, reče mu božica, »razgovaraj odmah sa svojim sinom! Nemoj se više skrivati. Zajedno s njim pripremi osvetu!« Atena potom svojim štapićem dodirne Odiseja koji u trenu preuzme svoj pravi lik. Opet je jak, visok, snažan, ponosita lica, umnih očiju ispunjenih svjetlošću. Nakon što je Atena nestala, Odisej se vrati u kolibu. Telemah ga ugleda i iznenađen ustane:

Eumej potrči u susret Telemahu

»Posve si drukčiji nego što si bio kad si izašao, stranče. . .«, prozbori, »jesi li bog? Ako jesi, sažali se na nas!«
»Ne, nisam bog, Telemaše«, odgovori Odisej, »ja sam tvoj otac!«
»Moj otac?«, uzvikne mladić i problijedi. »Ali. . . ali, kako je to moguće?. . . Svega minutu ranije. . .«
»Prije jedne minute bio sam stari prosjak, da. A sad sam, Ateninom voljom, opet postao ono što sam bio. Sine, Telemaše«, i Odisej raširi ruke, »evo me, došao sam nakon dvadeset godina!« Plačući od radosti, Telemah se baci na očeve grudi.
Odisej ga je dugo grlio, a nakon što su im se suze izmiješale, Odisej reče:
»Slušaj me, Telemaše, odmah moramo početi djelovati. Reci mi koliko ima prosaca? Možemo li se nas dvojica s njima obračunati, ili ih je previše?«

Atena štapićem dotakne Odiseja i vrati mu njegov prijašnji izgled

Plačući od radosti,
Telemah grli svoga oca

»Nas dvojica sami? Oh ne, oče! Sa slugama ih je stotinu! Potrebni su nam saveznici, inače nećemo uspjeti!«
»Da, saveznici!«, reče Odisej mirno. »Imamo samo dva saveznika.« »Samo dva?«
»Da, Atenu i Zeusa. S njima ćemo, sine, pobijediti. A sad me slušaj! Otiđi u palaču, budi ljubazan i ponizan s proscima, da ti ne učine sad nešto nažao. . . I ja ću doći, ali opet kao stari prosjak. Ne osvrći se ako mi učine neko zlo, nego nastoj uzeti oružje što visi na unutrašnjim zidovima dvorane te ga odnesi negdje gdje ga prosci neće moći pronaći.«
»Ali kako?«, zapita zbunjeno Telemah. Odisej je imao spreman odgovor:
»Reći ćeš im da oružje gubi sjaj ako je blizu vatre, ili da želiš izbjeći svađu. Za nas moraju biti spremna po dva koplja, mača i štita. . . Na ostalo će misliti bogovi. Idi! Ah, još nešto: nemoj nikome reći da sam se vratio, ni mom ocu, ni Eumeju, ni Penelopi! Obećavaš?«

Atena iznova pretvara Odiseja u starog prosjaka

»Bit će kako si naredio, oče!«, odgovori jednostavno Telemah. Uzbuđena srca, spusti se prema gradu i uputi u palaču.

U međuvremenu se Atena iznova ukazala Odiseju. »Da«, reče mu, »bit ću uz tebe u borbi. A sad se vrati u lik starog prosjaka!« Preobrazbu je izvršila jednim potezom.

U to vrijeme prosci su na dvoru govorili o Telemahovu povratku jer su vidjeli brod u luci: »Tako, dakle, izbjegao je zasjedu. Opet je tu, taj mladac!« »I bolje! Neke je stvari bolje obaviti na kopnu nego na moru. Pričekat ćemo povoljan trenutak, a zatim ćemo ga odstraniti! Jedno je sigurno: mladi Telemah neće dugo živjeti!«

Tu rečenicu popratila je provala smijeha. Prosci su se vratili svojim zabavama i gozbama. Ne osvrću se ni na Telemaha koji je ubrzo potom prešao blistavi atrij dvora i popeo se u odaje lijepe i mudre Penelope.

Ona ga primi suznih očiju: »Sine, vratio si se! Što si saznao? Tako sam se bojala za tebe! Maločas je tu bio svinjar Eumej i najavio mi tvoj dolazak! Reci mi što si saznao na putu za Spartu?«

»Ništa o ocu«, slaže Telemah i obori pogled, »na žalost, ništa. Govorio sam s Menelajem, s božanstvenom Helenom... Ništa. Majko«, nastavi, »ali usprkos svemu, moramo pričekati još nekoliko dana.

Čekati i ne odgovarati onim oholim divljacima što su se smjestili u našoj kući i koje ću ja... ja...«

»Smiri se, sine. I dalje ću se nadati i čekati. Da, nećemo reći ništa proscima, iako je njihovo navaljivanje nepodnošljivo.

Ostat ću ovdje i učiniti ono što mi kažeš. Ali ti«, nastavi Penelopa, zagrlivši sina, »ti se čuvaj! Znaš da te žele ubiti!«

»Možda će umrijeti prije mene«, odgovori jednostavno Telemah.

Za to vrijeme Odisej — koji je opet preuzeo lik starog prosjaka — razgovara s Eumejem, koji se vratio u svinjac:

»Sići ću u grad, Eumeju«, reče mu, »otići u palaču i zatražiti milostinju. Znaš... prestar sam da bih i dalje radio.«

»Kako želiš. Dođi, otpratit ću te... ali pazi! Bojim se da te prosci neće baš lijepo primiti kad uđeš u palaču!... Hajde, idemo.«

PJEVANJE XVII

Njih dvojica krenu. Uskoro stignu do vrta iza dvora. A tamo, na hrpi smeća, rasteže se olinjali, stari pas, pun krpelja.

Pas odjednom podigne njušku, naćuli uši... vlažnih očiju gleda Odiseja, maše repom... Odisej s naporom susteže osjećaje, no oči mu se ovlaže: Arg! To je njegov vjerni pas Arg... Prepoznao ga je! Isprekidanog glasa, prozbori:

»Eumeju, taj pas...«

»Da, bijaše to Odisejev pas, pogledaj jadnika! Nijedan se sluga ne brine za njega!...«

Odisej bi se rado približio starom Argu i pomilovao ga. Ali otkrio bi se kad bi to učinio. Prođe pored njega, uđe u palaču...

... a Arg — ugine. Njegovo malo, vjerno srce nije izdržalo uzbuđenje što je opet vidio voljenoga gospodara.

Ubrzo potom Odisej uđe u veliku dvoranu gdje su se prosci skupili na veseloj gozbi. Odjeven je u poderanu odjeću i podupire se štapom. Ponizno, pognute glave, čim je prešao prag, sjeo je na pod. Telemah ga ugleda. Pozove Eumeja i dâ mu kruha. »Odnesi to starcu«, reče, »i kaži mu neka slobodno zatraži milostinju od prisutnih. Nije sramota tražiti kad je netko tako siromašan.«

Odisej je primio kruh i polako ga pojeo. A zatim, nakon riječi koje mu je Eumej prošaptao, digne se i s ispruženom starom rukom, pođe od prosaca tražiti milostinju. Glupi prosci pitali su se tko li je taj starac što tako prljav i odbojan ometa njihov objed.

»Ne zna se tko je«, reče netko od sluga, »doveo ga je svinjar Eumej.«

»Ah, tako«, uzvikne tad Antinoj, »Eumeju, to si nam ti podario? I dalje govoriš kako previše jedemo, a dovodiš gosta za stol!« Prosci se na te riječi nasmiju, a Eumej smiono odgovori:

»Antinoju, dok u ovoj palači žive Penelopa i Telemah ja ću pozivati siromahe u njihovo ime!«

»Šuti, Eumeju, molim te!«, umiješa se Telemah. »Nemoj tako govoriti, ne izazivaj Antinoja!...« No prekasno je. Antinoj je već crven u licu.

»Ah, tako!«, uzvikne. »Tako, dakle, misliš! Dobro, Eumeju, gledaj: kad bi svi podarili

Pas Arg prepoznaje svoga gospodara

ovom prljavom starcu ono što ću mu ja poklo-niti, barem nam tri mjeseca ne bi dolazio dosađivati!« Kad je to izgovorio, uzeo je klupu na kojoj je držao noge, pokazao je svima i nastavio: »Evo, to je moj poklon!«

Odiseju je krv uskipjela u žilama, ali se suzdržao. Prisilio se na poniznost; nastavio je ići od jednog do drugog princa i tražiti milostinju. Doista, mnogi su mu prosci dali kruha i mesa, i to dobre zalogaje. Na koncu se Odisej približi Antinoju. »Dragi moj«, reče mu, »izgledaš mi najplemenitiji među svojim drugovima. Zbog toga treba da mi daš najbolji komad. Znaš li da sam i ja nekoć imao bogatu palaču? I ja sam. . .«

Antinoj ga bijesno prekine:

»Dosta! Što me se tiče tvoja priča, stari smrdljivče! Ostani gdje jesi, ne približavaj mi se!«

Odisej se zaustavi. Okrene se i prošapće: »U redu, idem. Izgledaš plemenit, ali čini mi se da nisi kad mi ne daš ni komad kruha!« Kad je to čuo, Antinoj pobjesni od srdžbe, zgrabi klupu i baci je na Odiseja. Pogodio ga je u desno rame. Antinoj je bio tako snažan a klupa tako teška, da bi svatko pod tim udarcem pao. Odisej, međutim, nije. Ostane na nogama i u potpunoj tišini koja je potom nastupila, prozbori: »Antinoju, sudbina će te kazniti zbog onoga što si učinio!« A zatim se ponovno zavuče u kut. Blijed u licu, počne jesti ono što je sakupio od prosaca. A ovi, zbunjeni, šapuću među sobom: »Da, Antinoj nije trebao udariti starca! Možda je to neki bog pod lažnim izgledom, tko zna?. . .«

Gozba se, međutim, nastavila. Ubrzo su se začuli žamor govora i smijeh.

Iznenada, u veliku dvoranu uđe Ir, pravi prosjak, poznat po tome što je uvijek gladan i žedan. Velik je i debeo, ali bez prave snage, bez dostojanstva. Ohol je i poznat po svojim glupostima. Prosci se uvijek dobro nasmiju na njegov račun. I sad je istupio, upravo zato da zabavi prosce. Okrene se Odiseju i prozbori:

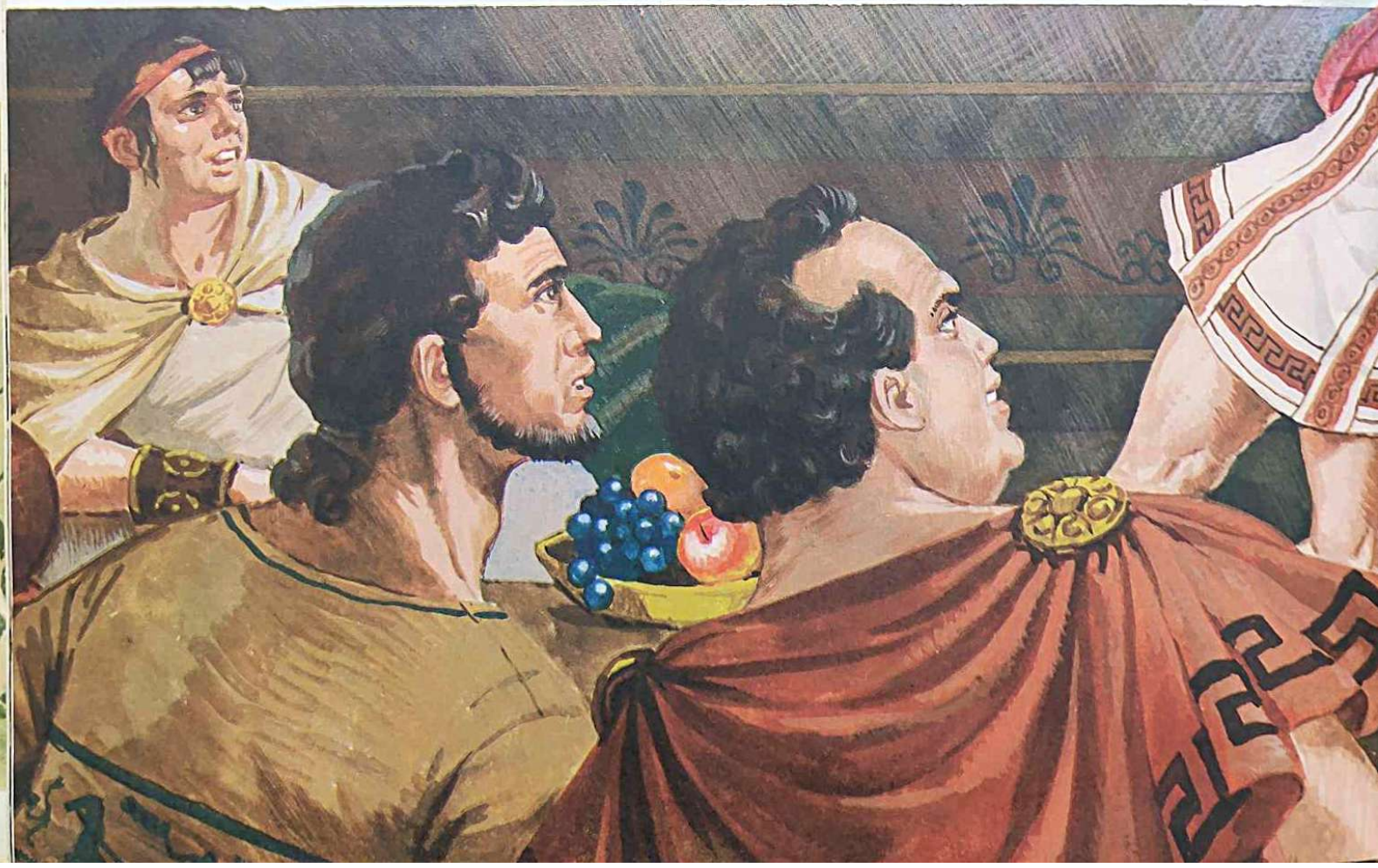

»Hej, što tu radiš, starčugo?... Bolje ti je otići, jasno? Inače ću te zgrabiti za noge i izbaciti van!«
Odisej odgovori:
»Ire, obojica smo siromašni, zašto me vrijeđaš? Jedi i pij kao ja, i nemoj me izazivati, ako se želiš vratiti u ovu dvoranu!« »Čujete li što govori taj odrpanac? Dakle?...

Želiš se tući sa mnom? Pazi, mlađi sam, mogao bih te isprebijati i izbaciti van!«
Odisej se digne, a Antinoj uzvikne:
»Prijatelji, imat ćemo zanimljivu predstavu ako se dva prosjaka potuku! Slušajte: tko od njih dvojice pobijedi, može svaki dan dolaziti i jesti našu hranu. Bit će jedini prosjak kojeg ćemo puštati u dvoranu. Što kažete na to?«

Antinoj baca tešku klupu na Odiseja

PJEVANJE XVIII

Prosci se bučno vesele i odobravaju. A Ir, pripremajući se za borbu, uzvikne: »Razbit ću mu sve zube! Naprijed, odrpanče, ako imaš hrabrosti!«, i rekavši to udari Odiseja u desno rame... Slijedećeg trenutka Odisej odgovori udarcem koji pogodi Ira ispod desnog oka. Ir padne licem na zemlju, obliven krvlju. U dvorani nastupi tajac. Svi prosci iznenađeno gledaju. Odisej zgrabi Ira za nogu i odvuče ga van, bacivši ga u prašinu.

»Eto! Odsad, Ire«, reče mu, naslonivši ga na zid, »pazi da mi se ne približiš!«

Odisej se vrati u dvoranu. Prosci ga dočekaju iznenađenim šapatom. Istodobno osjećaju gnušanje, divljenje i nelagodu. »Tko bi mogao biti taj prosjak«, prošapće netko, »tako brz na riječima i djelu?...«

Odisej ne gleda oko sebe. Sjedne i nastavi jesti. Netko od prosaca pokuša s njim govoriti — da ga izazove, možda, ili da ga uvrijedi — no tad se na pragu pojavila lijepa Penelopa, odjevena u bijelu haljinu.

Svi zašute i gledaju je. A ona, Ateninom čarolijom, još je ljepša nego inače.

Svatko se nada da će upravo njega pogledati. No Penelopa se okrene Telemahu i strogo mu reče:

»Rekli su mi, sine, da su ovog stranca uvrijedili i udarili.

Doista je tužno da se to događa na Odisejevu dvoru! Svaki stranac je svetinja, bogat ili siromašan, princ ili prosjak.«

»Majko«, odgovori Telemah, »ja se ne mogu suprotstaviti ljudima koji sjede za našim stolom!«

Tad ustane Eurimah i uzvikne: »Penelopo, znamo da nas je previše u tvojoj kući, i da te

Odisej zgrabi Ira za nogu i izbaci ga iz dvorane

to smeta. Ali gledaj«, nastavi, »toliko si lijepa da je i čudno što nas je tako malo!«
Neki se nasmiju, ali Penelopa uzvrati:
»Ne. Smeta me prije svega to što ste pohlepni i kukavni. Željeli biste se oženiti mnome, a jedete i pijete moju hranu i piće.
Kažete da me volite, a ponižavate me u mojoj vlastitoj kući. Da je moj muž Odisej tu, tko bi od vas bio tako hrabar i usudio se ponašati ovako kako se sad ponašate?«
Nitko ne odgovori. A Odisej, vrativši se u svoj kut, osjeti kako mu se srce ispunjava radošću. Da, njegova žena — koju je drščući gledao kad se pojavila — njegova ga draga žena nije zaboravila. Još uvijek ga voli i prezire sve prosce koji bi se željeli njome oženiti. Da, vrijedilo je patiti za ženu kao što je Penelopa.
A prosci, pogođeni kraljičinim riječima, natječu se u darivanju. Penelopa ih gleda ledena pogleda. A zatim se povuče u svoje odaje.
Spustila se večer. Dan se razlikovao od ostalih samo po tome što je prosjak-stranac donio uzbuđenje. Inače je to bio dan poput mnogih drugih u kojima su prosci jeli i pili na račun čovjeka za kojeg vjeruju da je već izgubljen i koji se — uvjereni su — više neće vratiti.
Upalile su se velike baklje. Odisej ide od jedne do druge i potpiruje ih, kad Eurimah reče:
»Prijatelji! Gledajte! Doista bi se reklo da taj čovjek dolazi s neba! Glava mu blista poput svjetiljke!«
Uz smijeh prosaca, on nastavi: »Hej, starče, što kažeš na ovo: hoćeš li biti moj sluga? Dobro ću te platiti. Ili više voliš ostati tu i prehranjivati se milostinjom? Hajde, odgovori, stari odrpanče!«
»Eurimaše«, odgovori nakon stanke Odisej, »možda mi ne bi tako govorio da smo u ratu, jednako naoružani. Vrijeđaš me, uvjeren da si siguran među svojim prijateljima. No, da je tu Odisej, ta široka vrata činila bi ti se preuska, koliko bi žurio da pobjegneš!«

Prelijepa i uzvišena Penelopa pojavila se na pragu dvorane

Na te riječi Eurimah problijedi, zgrabi klupu i, kao nešto ranije Antinoj, baci je prema Odiseju. Ali nije pogodio njega, nego peharnika mladog plemića Amfinoma. Slomio mu je ruku i ovaj je onesviješten pao na zemlju. U golemom uzbuđenju, netko od prosaca uzvikne: »Dosta! Zar ste poludjeli? Međusobno se svađamo zbog nekakvog odrpanca!«

»Da, poludjeli ste«, uzvikne Telemah, »vaše je srce pijano kao i vaša glava. Bolje bi bilo da odete spavati negdje drugdje!« »Da«, uzvrati nakon trenutka tišine jedan od prosaca, »da, Telemah je u pravu. Možda smo isuviše popili. Pa dobro, popit ćemo još po pehar dobra vina, a onda neka svatko ode spavati gdje mu se najviše sviđa!«

Prosci na svojim kočijama napuštaju kraljevski dvor

Tako je i bilo. Pod crvenkastom svjetlošću baklji prosci ispiju posljednji pehar, a zatim odu na svojim kočijama. U kraljevskom dvoru napokon nastupi potpuna tišina.

Kad je i posljednja kočija prosaca nestala u dnu dvorišta, Odisej se obrati Telemahu:

»Brzo, sine!«, reče pokazujući na koplja, mačeve, štitove i kacige obješene na zidu, iznad velikog ognjišta. »Skinimo to oružje sa zida i sakrijmo ga tako da ga prosci ne mogu naći. Ne smijemo gubiti vrijeme! Otpusti dvorkinje, mi ćemo sve srediti... Ako te prosci pitaju gdje si stavio oružje, odgovori im da si ga dao ulaštiti, jer je pocrnjelo od dima!«

Telemah spremno posluša. Radeći brzo i u tišini prenijeli su oružje u skrivenu odaju, gdje ga nitko ne bi mogao pronaći. »A sad me ostavi, Telemaše«, reče potom Odisej, »čujem da tvoja mati silazi. Odlazi, želim s njom govoriti nasamo.«

PJEVANJE XIX

Mladić ode. Uskoro se u pratnji dvorkinja pojavila Penelopa. Sjela je za razboj i u tišini počela tkati. Kad ju je ugledao, Odisej se duboko naklonio. A ona će, nakon nekog vremena:
»Priđi bliže, stranče!«, prošapće.
»Evo me, gospo«, odgovori Odisej i klekne kraj nje.
»Tko si, odakle dolaziš?«
»Zar je važno tko sam? Dolazim s dalekog otoka Krete. Nekoć sam bio bogat i moćan, ali me je Zeus kaznio.«
»Razumijem. I mene je kaznio, oduzeo mi je muža kojeg sam toliko voljela i kojeg još uvijek volim. Jesi li vidio? Prosci su svakim danom sve oholiji. Traže da se odlučim i izaberem nekog od njih za muža. Čvrsto sam se držala deset godina, ali više se ne mogu opirati. Srca prepuna boli, morat ću se odlučiti za nekoliko dana.«
»Ali«, prošapće Odisej, ne gledajući je, »što ako ti se muž vrati?« »Neće se vratiti. Više ne, na žalost. A ja sam osuđena na nesretan život. Vidiš, četiri sam godine uspijevala jednostavnom prijevarom obmanuti prosce. Tkala sam platno. Govorila sam da će poslužiti kao pokrov Laertu, ocu moga muža. Kad ga budem dovršila, odabrat ću jednog prosca i postati mu ženom. Tako sam, stranče, danju tkala, a noću parala istkano platno. Činilo se kao da moj posao nikad neće završiti. No, jedna dvorkinja«, nastavi gorko Penelopa, »otkrila je moju tajnu. Od tada se samo branim. . . Već sam se i suviše umorila.« »Vidim da si vjerna Odiseju. Moram ti stoga otkriti nešto što nisam nikome rekao. . .«
»O čemu se radi?«, upita zabrinuto Penelopa.
Odisej odgovori:
»Vidio sam tvoga muža na Kreti.«
»Lažeš!«

Odisej razgovara s Penelopom

»Ne. Bio je odjeven u crveni ogrtač, a kopča mu bijaše ukrašena zlatnim reljefom psa koji grize lane.«
»Da! Ja sam mu poklonila taj ogrtač!«, prošapće Penelopa i zaplače. Odisej nastavi:
»Ne plači! Jer, saznao sam, nemoj me pitati kako, da se Odisej vraća kući. Mnogo je putovao, upoznao je mnoge zemlje, doživio mnogo pustolovina, savladao mnoge prepreke. Izgubio je sve svoje drugove i svo brodovlje. Ali on se spasio i vraća se, i to brže nego što misliš.«
»Zeus te poslušao, starče«, prošapće Penelopa, »na žalost, više ne vjerujem u to. Suviše sam se nadala i suviše se zavaravala, da bih još uvijek mogla vjerovati. U svakom slučaju, ti ćeš odsad biti poštovan gost u ovoj kući, jer si u moje srce ulio novu nadu iako je ona odmah i ugušena. Sluškinje«, nastavi, »operite noge ovom čovjeku, pripremite mu udoban i raskošan krevet. Sjedit će za stolom s ostalima. Nitko ga ne smije vrijeđati!«
Odisej se uzbudi na te riječi. No, savlada se i, dalje klečeći, odgovori:
»Ženo vjerna Odiseju, Laertovu sinu, ne, ne želim spavati na udobnom krevetu, spavat ću na golom podu. Ne želim ni da mi neka sluškinja pere noge. Sve su premlade za mene, a jedna od njih me ismijala i uvrijedila. Jer, starci poput mene ne sviđaju se djevojkama. Ali«, proslijedi, »ako imaš koju staru sluškinju, koja je patila i može razumjeti bol, dobro, dopustit ću da me opere.«
Penelopa se tužno nasmiješi:
»Mudar si, stranče. Da, postoji jedna stara sluškinja, suosjećajna i razumna. Ta se žena brinula o mom mužu, Odiseju, otkad se rodio. Zove se Euriklija. Umorna je i izmučena, jer vrijeme prolazi i ostavlja svoje tragove. Ona će ti oprati noge.« Lijepa se Penelopa potom okrene i reče: »Euriklijo, ustani i dođi oprati noge čovjeku koji vjerojatno ima jednako godina kao tvoj gospodar, a moj voljeni suprug Odisej.«
Euriklija odmah priđe, očiju crvenih od plača:
»Ah, moj gospodine, Zeus nije bio milostiv prema tebi«, reče. »Kaznio te i nagnao da putuješ kao prosjak, iz jedne zemlje u drugu. Da, oprat ću ti noge. Možda se«, nastavi plačući,

»mom kralju i gospodaru Odiseju dogodilo isto što i tebi. Daj mi noge. Oprat ću ih.«
Odisej sjedne na klupicu što je stajala po strani, podalje od Penelope, koja se vratila svome poslu. Stara Euriklija približila se s posudom punom mlake vode. Kleknula je i još prije nego što ga je počela prati prošaptala:
»Ah, stranče! Između toliko ljudi koji su tu bili. . . nikad nisam vidjela nikoga tko bi toliko sličio Odiseju kao ti!«
»Ah, svi starci nalikuju jedan drugome!«
»Možda je tako kako kažeš, daj mi nogu.«
Odisej pruži nogu Eurikliji i ona je počne prati. Ali, nenadano, junak se prisjeti da upravo na toj nozi ima ožiljak od veprovih kljova, koji mu je ostao nakon jednog lova prije mnogo,

Perući Odiseju noge, Euriklija je otkrila stari ožiljak i tako ga prepoznala

mnogo godina. Euriklija je dobro poznavala taj ožiljak, budući da mu je stotine i stotine puta oprala noge... »A što ako ga prepozna?«, pomisli Odisej, »ako počne vikati i tako otkrije moju tajnu?...« Najradije bi ustao. Ali već je prekasno. Perući noge, Euriklija je došla do ožiljka. Dodirne ga drščućih ruku i prepozna. Iznenađena i bez daha, odjednom ispusti Odisejevu nogu. Voda se proli-je po zemlji. Obuzeta istodobno tjeskobom i radošću, Euriklija pokuša viknuti: »Odiseju, vratio si se, dakle!« Ali uspjela je samo nešto promrmljati, isprekidanim glasom. Tad se okrene Penelopi. Upravo je htjela objaviti da se Odisej vratio, kad joj on stisne vrat desnicom i prošapće:

»Zar me želiš izgubiti, Euriklijo? Hranila si me, a sad bi da umrem?«

Ona ga posluša raskolačenih očiju. Nitko nije primijetio što se dogodilo, jer je Atena, svojom čarolijom, odvratila Penelopu i dvorkinje od tog prizora. Odisej nastavi:

»Šuti! Da, ja sam. Ali, pazi, samo jednu riječ i završit ćeš kao i ostale sluškinje!«

»Ne boj se, sinko!«, prozbori Euriklija čim joj je Odisej oslobodio vrat. »Možeš se pouzdati u mene!«

»Budi odana!«, opet je opomene Odisej. Euriklija ga nastavi prati. Upravo je završila s pranjem i mazanjem mirisnim uljem, kad se približila Penelopa:

»Stranče!«, reče. »Razmislila sam. Sutra se moram odlučiti. U zemlju ću zabosti zaredom dvanaest velikih sjekira svoga supruga. Svaka od njih ima jedan prsten. Odisej je mogao prostrijeliti jednom strijelom kroz sve prstenove. Eto, to ću predložiti proscima. Udat ću se za onoga tko odapne strijelu koja će proći kroz svih dvanaest prstenova!«

Odisej shvati. Penelopa se nadala da to nikome neće uspjeti. Reče:

»Da, gospodarice moja, to je dobra zamisao. Vidjet ćeš, Odisej će se vratiti prije nego što prosci uspiju napeti luk!«

»Neka te bogovi poslušaju!«, prošapće uznemireno Penelopa. Udaljila se u pratnji sluškinja. Razmišlja: »Zbog čega taj stari prosjak tako govori? Možda mu doista bogovi udahnjuju te riječi? Zar će Odisej doista sutra doći i napokon me spasiti?...«

Odisej se ispruži na nekoliko koža i pokuša zaspati u velikom tihom atriju kraljevskoga dvora. Ne može. Čuje šapat sluškinja koje su, čim je Penelopa otišla, izašle da sustignu prosce. Mora se i njima osvetiti, razmišlja junak, da u kući ne ostane nijedan izdajnik. Ne, ni za koga neće biti milosti. Penelopa je i suviše trpjela.

PJEVANJE XX

Pokušavajući zaspati, Odisej se sjetio od plača crvenih očiju svoje vjerne žene. Uzdrhti od srdžbe... jedva se uspijeva svladati. Mora se suzdržati i vladati sobom budući da će sutra voditi tešku bitku, sam protiv prosaca... Nije važno. Pobijedit će...

Ali san nikako da dođe. Tada se približi Atena i prošapće mu: »Budi miran, Odiseju, ne boj se. Sam si protiv stotine, ali ja sam uz tebe. Spavaj! Sutra će ti biti potrebna sva tvoja snaga.«

Odisej bi rado još razgovarao, još bi je nešto upitao, ali Atena učini da zaspi. Tako zapadne u dubok san.

Ujutro ga probude glasovi sluškinja, koje već priređuju dvoranu za veliko slavlje. Proširio se glas da se Penelopa odlučila ponovno udati i da će izabrati budućeg muža. Zato čitav dvor mora blistati. Treba ubiti najveće životinje, a u vrčeve uliti najslađe vino. Glasnik je već otrčao u brda i obavijestio Eumeja da donese na dvor najljepše svinje i ovce. Peru se podovi, lašte mramor i pozlaćeni ukrasi. Širi se ugodan miris tek pečena kruha. Odisej ustane, pa osjetivši taj miris pomisli: »Da, neka prosci slave. To će im biti posljednji objed!« Za to su vrijeme prostrti raskošni tepisi, a uz velike kamine položeni naramci mirisnog drveta, koje brzo gori, kako bi se ispeklo ukusno meso.

I Telemah je ustao. Najprije je upitao što je sa strancem.

»Malo je jeo i pio, sinko«, reče mu Euriklija, »i dugo je razgovarao s tvojom majkom.«

»Gdje je sad?«

»U dvorani je, sinko.«

Odisej je za to vrijeme izašao u atrij. Tu, među lijepim stupovima, vidi kako se približava Eumej, dobri svinjar koji je poslušno sišao u grad, vodeći sa sobom pomoćnika i najbolje čuvare stada.

»Jesu li te prosci još vrijeđali, stranče?«, upita stišćući Odiseju ruku.

»Bogovi će okrutno kazniti one koji u tuđoj kući vrijeđaju goste, Eumeju!«

»Nadajmo se da će tako biti. Gledaj, dovodim još životinja za te bestidnike! Ali reci mi je li istina što se priča, da će mudra Penelopa danas izabrati svoga budućeg muža?«

»Nitko ne zna«, odgovori Odisej, »što će se danas dogoditi.« U to se začuje tutnjava i topot konja, uz glasni žamor. Dolaze prosci. Evo ih, ulaze u dvor. Vani sluge već ubijaju životinje i pale vatre na kojima će ispeći meso. Telemah napokon nađe Odiseja i glasno mu prozbori:

»Sjedit ćeš kraj mene, stranče. Nitko te ne smije vrijeđati!«

Dvorkinje obavljaju pripreme za slavlje

U atriju dvora Odisej ugleda Eumeja kako dolazi

Posluženo je jelo i vino. Jedan za drugim, prosci zauzimaju mjesta za stolom. A jedan od njih, Ktezip, koji je čuo Telemahove riječi, uzvikne:

»U pravu si, dječače! Taj stari odrpanac mora ostati s nama za stolom! Mora dobiti svoj dio! Gledaj, evo odmah ću mu dati dobar komad, neka ga u slast pojede!« Čim je to izgovorio, bacio je pečeni goveđi but na Odiseja koji sagne glavu i jedva izbjegne udarac. Telemah se digne: »Bolje po tebe, Ktezipe, što si promašio udarac! Inače bih se morao osvetiti za uvredu koju si mi time nanio!« I pokaže koplje. Netko tad uzvikne: »Dosta! Nećemo se svađati, kao jučer!«

»Da, da, dosta s tim pričama! Otkad je došao taj stranac, samo se svađamo!«

Malo su se utišali, i gozba se nastavila. Razgovor prosaca odjednom zamukne. Na pragu velike dvorane pojavila se Penelopa, u pratnji svojih dvorkinja. U ruci drži veliki luk i tobolac pun strijela. U tišini što je nastupila, Penelopa uputi blistav pogled prema proscima i reče: »Slušajte me, vi što i suviše dugo živite u ovoj kući, pod izlikom da me hoćete oženiti! Slušajte me, odlučila sam! Iskušat ću vaše junaštvo s ovim lukom moga nezaboravnog muža. Moje dvorkinje«, nastavila je pokazujući na sluškinje, »nose dvanaest sjekira, a kao što vidite, svaka od njih ima po jedan prsten.

Dakle, obećajem vam da ću poći za onoga tko uspije napeti luk i jednom strijelom prostrijeliti kroz svih dvanaest prstenova. Evo ti luk, Eumeju, pokaži ga prinčevima!«

Plačući od uzbuđenja, Eumej posluša. Antinoj prvi primi luk i uzvikne:

»Glupi svinjaru, zbog čega plačeš? Penelopa se napokon odlučila i tako će se ova nesretna priča završiti. Daj da vidim taj luk... Uh«, promrmlja zatim, »neće biti lako napeti ga... To je Odisejev luk. Sjećam se, vidio sam ga u njegovoj ruci, prije nego što je otputovao za Troju. Što se mene tiče, spreman sam i prihvaćam.«

Jedan drugi prosac reče: »Prilično je čudno, ipak, da žena pribjegne ovakvoj vrsti kušnje kako bi izabrala muža!«

»Da, imaš pravo!«, prošapće treći. Tad se digne Telemah: »Prinčevi, vi se želite oženiti mojom majkom«, reče blijed u licu, »sad vam se nudi jedna kušnja. Prihvatite je i ne pokušavajte je izgovaranjima izbjeći. Sve do danas govorili ste kako se Penelopa ne može odlučiti, zar ne? Dakle, sad je odlučila. Na vama je red.«

Skine purpurni ogrtač i naredi dvorkinjama da mu donesu sjekire. A zatim, na zemlji ispred velike dvorane, vješto iskopa ravnu brazdu. U brazdu zabije sjekire. Prosci zbunjeno ustanu, gledajući s kakvom ih točnošću slaže u savršen red.

U pratnji svojih dvorkinja Penelopa donosi veliki luk i tobolac pun strijela

PJEVANJE XXI

Kad je zakopao sjekire, Telemah stane na prag dvorane i prihvati od Eumeja luk, pokušavajući ga napeti... uzalud. Pokuša još jednom, opet uzalud. I treći put pokuša napeti luk... Zbunjen, okrene se Odiseju, koji mu potajice učini odrečan znak. Ne, uzalud! Nitko ne može napeti taj luk. Uz gorak osmijeh Telemah reče:

»Ili sam premlad, ili sam preslab. Ne uspijeva mi. Ali vi, prinčevi, vi me toliko nadmašujete snagom i pameću, evo, pokušajte vi! Siguran sam da ćete uspjeti!«

Luk s umetnutom strijelom položi na zemlju i ode sjesti na svoje mjesto.

Tad ustane Antinoj: »Dakle, prijatelji, naprijed! Počnimo zdesna, odakle se toči vino. Da vidimo tko od nas zaslužuje lijepu Penelopu!«

Kušnja tako otpoče. Liod prvi pokuša napeti luk; pokuša drugi i treći put. Na kraju odustane, govoreći: »Ne uspijeva mi, prijatelji. Priznajem da sam poražen. Neka se Penelopa uda za koga hoće!«

Nastupi mučna tišina. Tad Antinoj naglo ustane i uzvikne: »Luk je isuviše tvrd! Treba ga zagrijati! Hajde, zapalite vatru!« Zapalili su vatru, luk namazali mašću i stavili da se zagrije, kako bi omekšao. Dok se šutljivi i zabrinuti

prosci time bave, Odisej učini znak Eumeju i svinjaru Filetiju da ga slijede. Čim je izašao iz dvorane, okrene im se i reče:
»Eumeju, Filetije, budite iskreni. Kad bi se Odisej vratio i zatražio da se borite s njim, što biste odgovorili?« »Kad bi Zeus htio da moj gospodar bude tu, moje bi ti ruke odgovorile!«, odgovori spremno Eumej. Tad se Odisej uspravi, spusti na leđa kapuljaču koja mu je sakrivala lice te reče:
»Pa, dakle, evo me, tu sam! A tebi Eumeju, i tebi Filetije, ako mi pomognete, kažem da ću vas zvati Telemahovom braćom. Gledajte!«, i potom otkrije ožiljak koji ima na nozi.
Njih dvojica stajali su kao gromom ošinuti. Padnu na koljena, suznih očiju. Izvlačeći se iz njihova zagrljaja, Odisej nastavi:
»Ne, nije vrijeme za plakanje i pričanje. Eumeju, ti se vrati unutra. Kad prosci završe s gađanjem, donesi mi luk. Prije toga naloži dvorkinjama da zatvore vrata dvorane. A ti Filetije, zatvori vrata palače, tako da nitko ne može niti ući niti izaći! Jeste li shvatili?... Hajde, onda Eumeju, idemo!«
Njih se dvojica vrate u dvoranu gdje je za to vrijeme Eurimah uzeo u ruke dobro namazan i zagrijan luk. Naborana čela, odmjeri ga, zatim podigne i napokon ga, u potpunoj tišini, pokušava napeti... uzalud. Drugi, treći put: uzalud.
»Sramota«, prozbori i pocrveni, »da, sramota! Ne zbog toga što se neću oženiti Penelopom, nego zato što mi ne uspijeva napeti Odisejev luk!«
»Hajde, hajde, Eurimaše!«, uzvrati odmah Antinoj. »Što to govoriš? Danas smo naprosto previše pili, eto! Osim toga, danas je Apolonovo slavlje. On je bog lukova, tko bi ga danas mogao oponašati? Nitko! Slušajte me«, nastavi (prosci ga slušaju, a Penelopa se prezrivo i podrugljivo smješka), »danas nećemo više gađati. Pokušat ćemo sutra. Ostavit ćemo već zabodene sjekire i sutra ponovno pokušati. Vidjet ćete, sve će se činiti lakše! Pijmo sad!«
»Antinoj je u pravu!«, govore prosci, dok sluge pune čaše vinom. Vidno uznemireni, prosci nastavljaju piti. Nakon nekoliko gutljaja, njihova je obeshrabrenost prošla. Pa dobro, netko će sutra ipak uspjeti napeti taj prokleti luk!

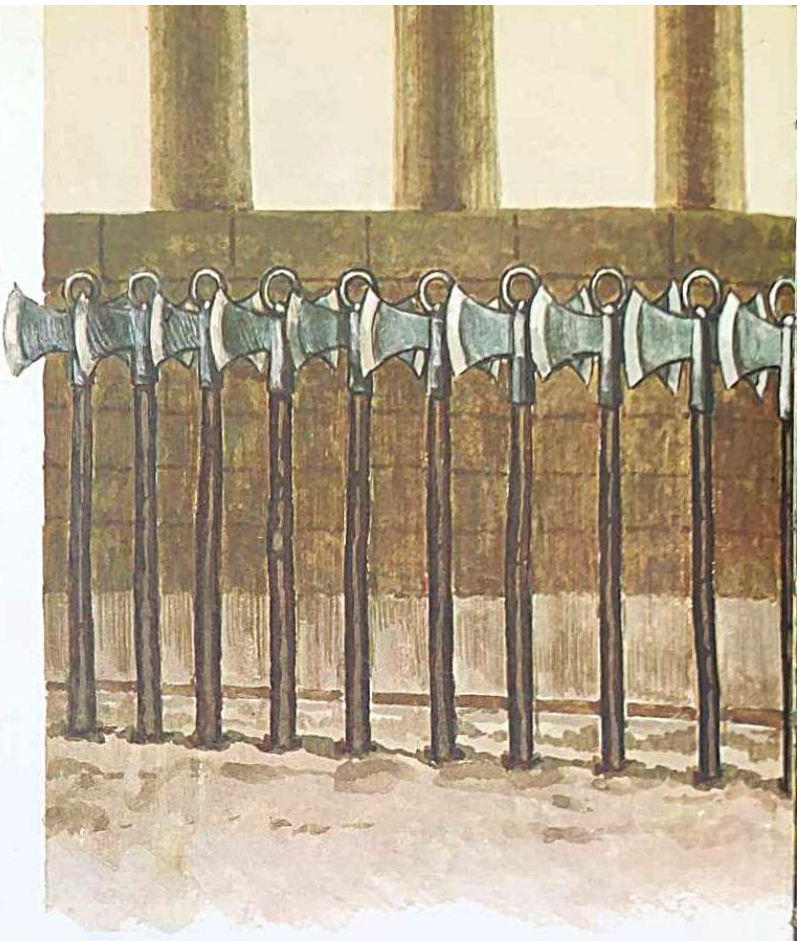

Odisej uzme luk i napne ga bez muke

No, tad ustane Odisej, koji je opet stavio kapuljaču, i reče: »Antinoj je dobro govorio. Čini mi se ispravnim da kušnju prebacite za sutra. Ali, molim vas, plemeniti prinčevi, dopustite i meni da pokušam napeti taj luk! Sigurno to neću učiniti«, nastavi, »zbog toga što bih oženio mudru Penelopu... nego samo da provjerim imam li još uvijek prijašnju snagu.«
Čulo se prezrivo gunđanje. »Ali kako?«, pitaju se prosci. »Zar se moramo natjecati s jednim odrpancem?«
»Slušaj, stari«, uzvikne Antinoj, dižući se, »jesi li lud? Zar ti nije dosta što si tu i što besplatno jedeš? Što namjeravaš? Imaš slabe ruke,

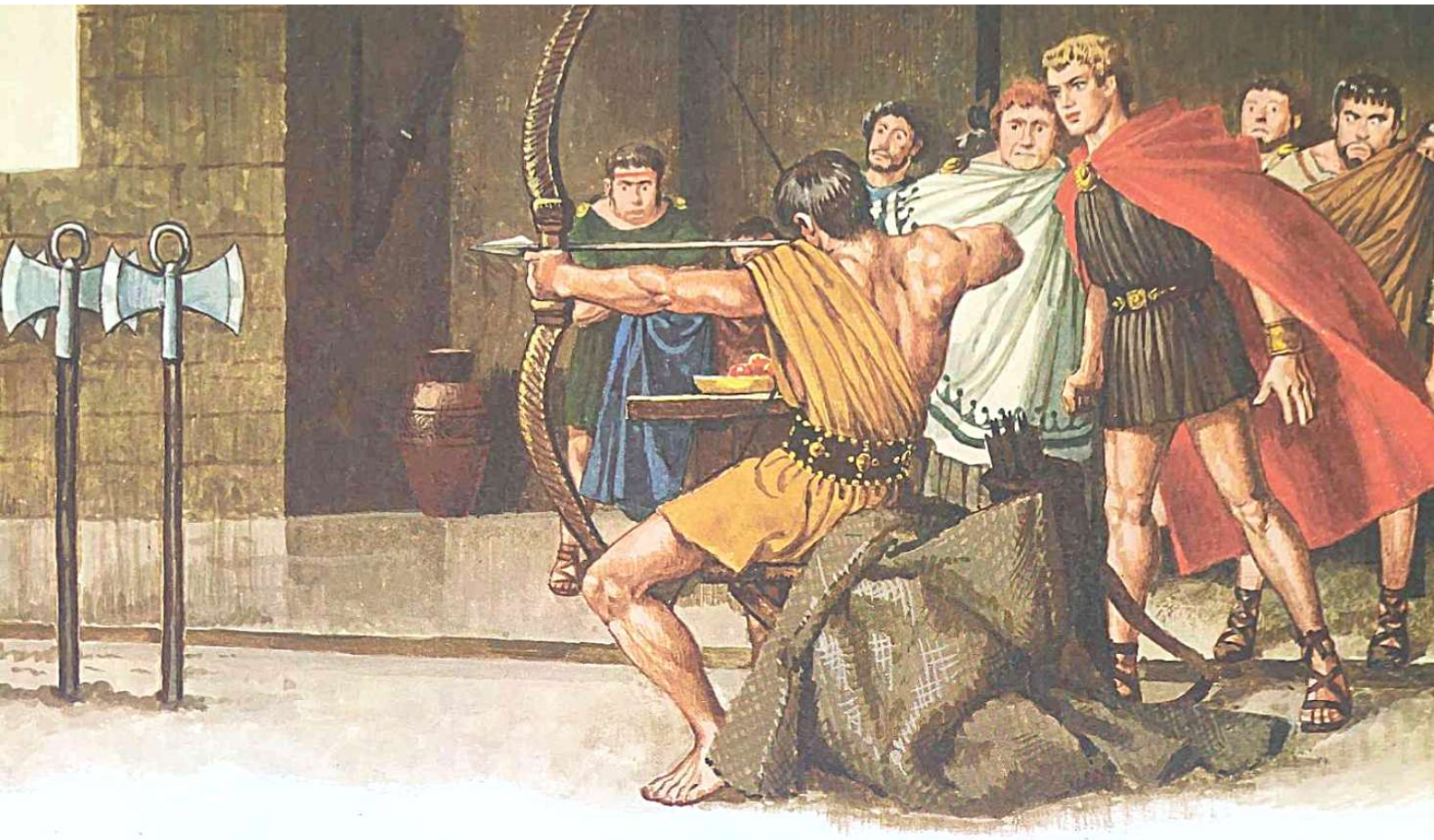

poput svih staraca! Budi miran, jedi i ne natječi se s mladima!«

»Antinoju«, umiješa se tad Penelopa, »ne ophodi se tako s mojim gostom. Ne vidim ničeg lošeg u želji stranca da pokuša napeti luk. Čega se bojiš? Da ću se za njega udati, ako uspije?«

Tad se digne Eurimah i reče: »Ne, Penelopo, nije to. Ali ako taj odrpanac uspije, sve će nas poniziti. Ljudi će govoriti kako prosci nisu mogli napeti luk dok ga je, naprotiv, neki starac napeo bez muke!«

»Ipak, Eurimaše«, uzvrati Penelopa, »želi li stranac pokušati, ja mu dopuštam da to učini!«

U žamoru negodovanja prosaca ustane Telemah:

»Majko«, prozbori, »to su muške stvari. Molim te, vrati se u svoju sobu i ostavi nas da se brinemo o lukovima i strijelama.« Penelopa se začudila sinovim riječima i nije ništa odgovorila. Pokrila je glavu ogrtačem i vratila se u svoje odaje u pratnji dvorkinja. Dugim plačem dala je oduška svojoj boli, a potom zaspala — budući da joj je Atena poslala slatki san na oči.

U dvorani je za to vrijeme Eumej donio Odiseju luk, na Telemahovu zapovijed. Odisej ga pažljivo proučava, ne obazirući se na povike i uvrede. Nitko nije primijetio da je na Eumejevu tihu zapovijed stara Euriklija zatvorila vrata.

Uzvici i uvrede, međutim, prestanu. U tišini, svi gledaju tog čovjeka što pregledava luk. Netko prošapće: »Stari se sigurno razumije u to!« Odisej mirno uzme luk i bez teškoće ga napne. Zatim ispita žicu, titrajući njome pod prstima. Prosci suspregnu dah, dok on mirno napne strijelu. Evo, opet napne luk... naniša-ni, rastvori prste. Odstrijeli...

... i pogodi. Strijela je uz kratak zvižduk prošla kroz sve prestenove i zabila se u zid!

PJEVANJE XXII

Sve se dogodilo u trenutku. Iznenađeni prosci još uvijek gledaju strijelu. Odisej se za to vrijeme oslobodio dronjaka koji su ga pokrivali. Telemah je već uz njega; zgrabio je koplje i opasao mač. S lukom u ruci, Odisej uzvikne: »Igra je završena! Sad ću gađati u drugu metu!«

Podigne luk, napne ga, odapne srijelu koja uz poguban zvuk pogodi upravo Antinojev vrat. Proboden, mladi princ padne na tlo. Užasnuti prosci se dignu, sudarajući se međusobno. Guraju se prema mjestu na zidu gdje je sve do nedavno bilo obješeno oružje... Nema ga. Netko poviče:

»Stranče, jesi li poludio?...« Još uvijek ne vjeruju da je Odisej želio ubiti Antinoja. No on uzme novu strijelu i reče: »Psi! Mislili ste da se neću vratiti! Pa dobro, evo me! Došao je vaš čas!«

»Odiseju«, reče odmah Eurimah, »slušaj: ubio si Antinoja. On nas je poticao i vodio! Sad kad je mrtav, pravda je izvršena! U redu, pogriješili smo! Vratit ćemo ti ono što smo pojeli i popili! Dopusti nam da odemo.«

Odisej podigne luk i odapne strijelu točno u Antinojev vrat

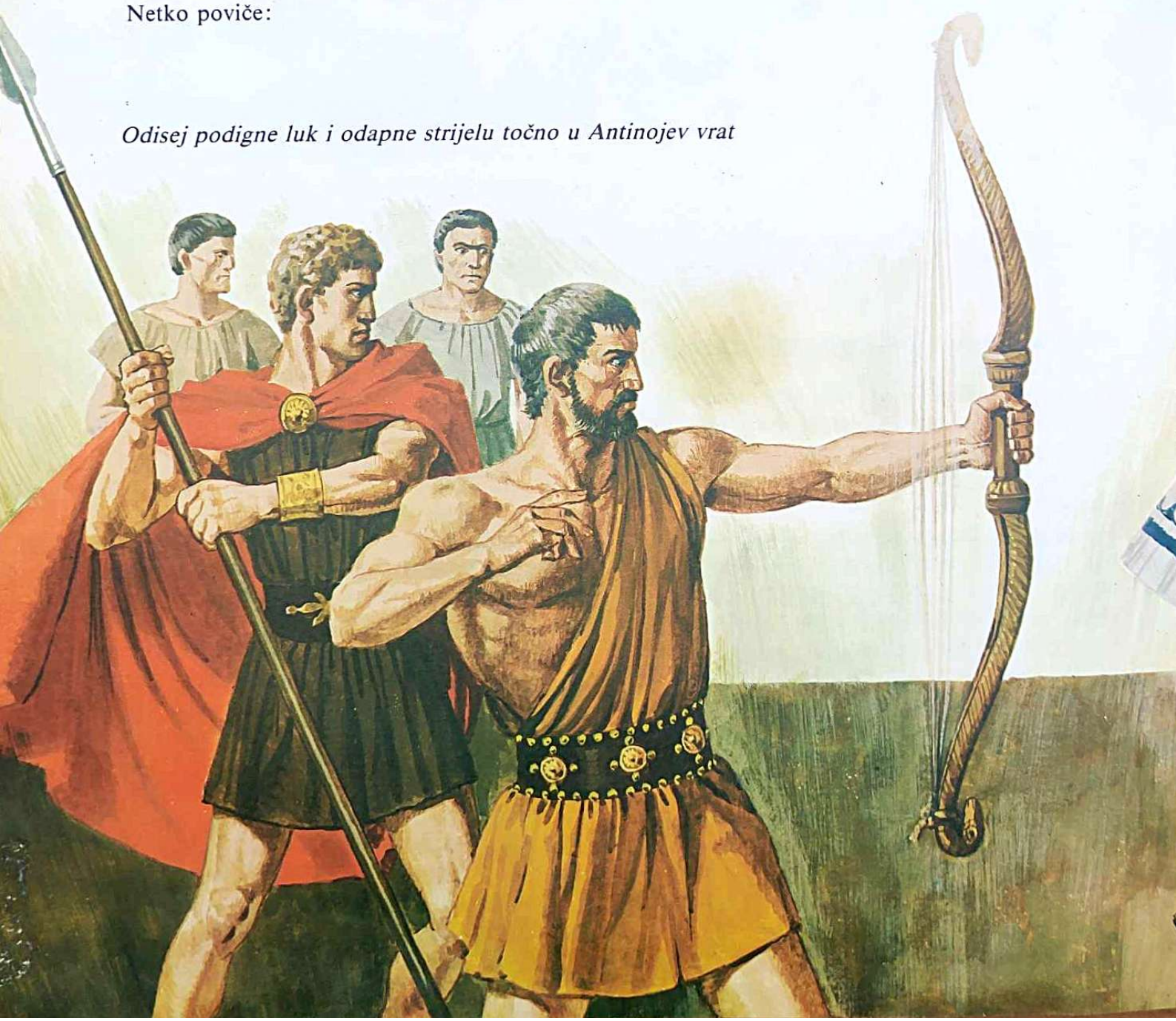

»Ne, nema cijene kojom biste platili uvredu koju ste mi nanijeli. Imate samo jedan izbor: boriti se ili umrijeti! Ali nitko od vas neće preživjeti!«

Prosce je zahvatila panika, no Eurimah izvadi bodež i vikne: »Pa dobro, drugovi, nećemo umrijeti bez borbe!« I pokuša se baciti na Odiseja. Nije ni koraka učinio, a već ga je pogodila strijela i ubila...

Ostali prosci očajnički se bace naprijed, no Telemah ih sa zašiljenim kopljem odgurne, a zatim vikne: »Oče, brani se, idem po oružje!« I dok Odisej odapinje jednu strijelu za drugom, Telemah izađe iz dvorane i odmah se vrati s mačevima i kopljima. Jedno baci Odiseju, a ostale Eumeju i Filetiju, te zajedno s njima navali na prosce. Ovi se brane kako mogu, noževima i klupama, načinivši neku vrst barikade od prevrnutih stolova. No, u pomoć im nenadano priskoči Melantej, nevjerni svinjar, koji je izdao svoga kralja zbog tih oholih prinčeva. Melantej dobro poznaje palaču. Izađe iz dvorane, otrči do jednog spremišta, uzme nekoliko kopalja i trčeći ih donese proscima, koji se tako naoružani u gomili bace na Odiseja, Telemaha, Filetija i Eumeja. Četvorica protiv mnoštva. To je neravnopravna borba. No, pokraj Odiseja pojavila se Atena: »Što je s tvojom snagom?«, prozbori mu. »Što je s tvojim junaštvom koje je pokosilo Trojance?« Odisej se uz krik baci na prosce. Ovi se pokušavaju braniti, nišaneći kopljima... uzalud!

Odisej poštеđuje život pjevaču Femiju

»Gađajte svi istodobno!«, naredi Odisej. Telemah, Eumej i Filetije ga poslušaju. Bace svoja koplja i pogode tri neprijatelja. Prosci se u neredu povuku do dna dvorane, ali se očajnički ponovno vrate u napad. . .

Atena, nevidljiva, otklanja u prazno sve njihove udarce. Jedan za drugim prosci padaju u krvi. Pokolj kratko traje. Umjesto da se bore, mnogi prosci pokušavaju pobjeći, ali su vrata već čvrsto zatvorena. Neki zaklinju za milost, ali Odisej je neumoljiv.

Dvorana koja je bila pozornicom mnogih veselih slavlja, odzvanja sad krikovima, jecajima i preklinjanjem.

Neki se pokušavaju skloniti pod stolove. Ali, uzalud, istjerani su odatle i ne mogu pobjeći. Zajedno s prinčevima, ubijeni su i njihovi peharnici, pjevači, sluge.

Odisej, Telemah i vjerni im svinjari, uspravni i krvavi stoje usred dvorane, ispunjene mrtvima.

Od nekud dopre slabi glas:

»Milost, Odiseju! Poštedi me! Imat ćeš vječnu grižnju savjesti ako me ubiješ! Ja sam pjevač kojeg su bogovi naučili pjevati. Pjevam svim ljudima!«

To je pjevač Femije. Telemah reče:

»Da, poštedimo ga, oče! Nevin je. A ako glasnik Medont već nije ubijen, poštedi i njega.«

Na te riječi, uplašeni Medont izađe ispod volovske kože preklinjući: »Telemaše, sine, zaštiti me!«

»Budi miran«, reče Odisej, »poštedjet ću te. Ali sad izađi s Femijem.«

Njih dvojica izađu kroz vrata koja im Filetije otvori. Odisej i sin mu laganim koracima pređu dvoranom da vide je li možda netko od prosaca izmakao osveti. Ne. Svi su mrtvi. »Telemaše«, naredi, »pozovi Eurikliju. Moram s njom govoriti.« Dječak posluša. Ubrzo potom starica se pojavila na pragu krvave dvorane. Čim je ugledala prosce na tlu, podigla je obje ruke prema nebu i ispustila divlji krik osvete i radosti. No, Odisej grubo uzvikne:

»Obuzdaj svoju radost, dadiljo! To baš nije milostivo prema ljudima koji su našli smrt.«

»Da, da, oh, Odiseju. . .!«

»Naredi sluškinjama da iznesu leševe i potom operu dvoranu. Zatim ćeš donijeti sumpora i vatru. Ova se odaja mora očistiti!«

»Da, sinko, donijet ću ti odjeću i ogrtač«, reče Euriklija, »ne priliči ti da nosiš dronjke!«

»Najprije želim vatru«, naredi Odisej. U tom času dvorkinje i vjerne sluge dotrče vidjeti svoga kralja. Stišću se oko njega i ljube mu koljena.

Euriklija se trčeći penje stubištem kraljevskoga dvora

PJEVANJE XXII

Euriklija se za to vrijeme trčeći penje stubištem kraljevskoga dvora.
»Penelopo! Penelopo!«, viče. Uđe u sobu u kojoj kraljica, Ateninom čarolijom, još uvijek spava; reče joj:
»Penelopo, dođi! Dogodilo se ono čemu si se godinama nadala! Vratio ti se muž i izvršio pravdu nad proscima!«
Penelopa se probudila i zbunjena odgovorila: »Zar se želiš sa mnom šaliti, starice? Zbog čega si me probudila? Zar ne znaš da mi je san dragocjen jer me oslobađa boli?« »Ne, ne«, uzvrati Euriklija, kršeći svoje stare ruke, »ne bih te željela uvrijediti! Ali istina je! Dođi sama vidjeti. Božanski se Odisej vratio! To je onaj starac s kojim si jučer razgovarala. Telemah je to znao, ali je šutio jer mu je Odisej tako naredio!«
Kraljica siđe s kreveta, obuzeta radošću, ali ujedno i sumnjom. »Odisej se vratio?«, uzvikne. »Ali kako se mogao boriti sam protiv čete prosaca?. . .«
»Ne znam, ali vidjela sam da ih je sve pobio, sve ih je ubio.« »Kako je to moguće?«
»Vjeruj mi, kraljice, ne lažem te. Dođi vidjeti! Siđi i vidjet ćeš. Odisej se vratio i našoj je boli napokon kraj!«
Drščućim rukama Penelopa se na brzinu odjene. Boji se da je Euriklija poludjela, boji se novog razočaranja. Polagano prođe dugačkim hodnikom, nastojeći prigušiti uznemireno kucanje svoga srca. »Što sad učiniti? Baciti se Odiseju u zagrljaj?. . . Ali«, razmišlja, »ako taj čovjek nije Odisej, nego neki bog koji ju je došao prevariti? Ili neki novi stranac koji je ubio ostale da bi je odveo odavde?. . . A kako će prepoznati svoga muža«, dalje se pita, »sad kad se danja svjetlost gasi?«

Euriklija obavještava Penelopu o svemu što se dogodilo

Doista, dan je na izmaku. Sunce ja zašlo, a na dvoru, gdje se širi miris vatre i sumpora, pale se crvenkaste baklje. Penelopa je stigla na prag dvorane i tu zastala. Odisej stoji, leđima naslonjen na visoki stup. Penelopa zakroči, a zatim sjedne kraj njega.

Tišina je. Nitko se ne usuđuje progovoriti. Odisej čeka da Penelopa prva prozbori, a ona se još nije uvjerila je li taj čovjek, pokriven zakrvavljenim dronjcima, doista njezin toliko očekivani muž.

Nakon nekoliko trenutaka tišine, Telemah prozbori:

»Majko, zar ti je srce tako tvrdo, da nećeš potrčati mome ocu? Zašto šutiš?«

Penelopa trči Odiseju u zagrljaj

»Nije mi srce tvrdo, sine«, prošapće Penelopa, »samo sam zabrinuta. Moje oči ne vide dobro, a moj glas nema snage da pita. No, ako je to«, nastavi, »doista Odisej koji se vratio u domovinu, onda ćemo se lako sporazumjeti; odmah ću ga prepoznati, jer između mene i njega ima mnogo tajni!« Na te riječi Odisej se nasmiješi i reče:

»Tvoja majka dobro govori. Odlazi! Ostavi nas same! Misli radije na ono što se sad zbiva na Itaci. Već se sigurno proširila vijest o smrti prosaca. Odlazi, Telemaše«, ponovi, »i ostavi me samoga s tvojom majkom. No prije toga«, proslijedi, zadržavši ga jednim pokretom, »želim da se ti i svi ostali na dvoru odjenete za slavlje. Neka se pjevač pripremi za pjesmu.«

Telemah klimne glavom i izađe. Ubrzo zatim kraljevski dvor je odzvanjao pjesmom. Na Odisejevu naredbu, vjerne dvorkinje i peharnici započeli su plesati.

Ali Penelopa se još nije pomaknula. Odisej tad u tišini izađe iz dvorane. Ubrzo se vratio, očišćen od krvi, prašine i znoja.

Odjenuo je jedan od svojih najljepših ogrtača i namirisao se mirisnim uljem. Primijetio je da Penelopa još uvijek sjedi nepomična. Reče joj:

»Ah, tvoje je srce doista tvrdo, Penelopo! Nijedna žena ne bi ostala tako nepomična kad bi joj se muž vatio nakon dvadeset godina odsutnosti! Euriklijo«, nastavi, obrativši se dadilji, »priredi mi postelju. Spavat ću sam ove noći, budući da moja supruga ima kameno srce u grudima.«

»Ne«, prozbori tad Penelopa, ne dižući se, »nemam kameno srce u grudima. Dobro znam kakav si bio, mužu moj, kad si odlazio u rat. Da, Euriklijo«, nastavi, »pripremi Odiseju postelju. Stavi mu pokrivač najljepših boja i iznesi njegov krevet iz sobe!«

»Da iznese moj krevet iz sobe?«, začudi se Odisej. »Nemoguće! Tko bi uspio pomaknuti taj krevet?. . . Nitko to ne može učiniti, budući da je to panj stare masline, koji još uvijek ima

Odisejev otac Laert okopava svoj vrt

korijene u zemlji. Oko kreveta sam sagradio svoju sobu! Reci, Penelopo, kome bi uspjelo pomaknuti taj ležaj?«

Na te riječi Penelopa ustane: »Odiseju«, prozbori dršćućim glasom, »mužu moj, ne srdi se na mene! Željela sam te iskušati, jer, da je i to bila prijevara, ne bih je preživjela, srce bi mi prepuklo! Da! Sad znam da si doista moj voljeni i dugo očekivani muž!«

Plačući od radosti, Penelopa potrči Odiseju u zagrljaj.

Te je noći Odisej dugo pripovijedao svojoj ženi. Ispričao joj je sve što mu se dogodilo za dvadeset godina odsutnosti. Pripovijedao joj je kako je susreo Kikonce, kako je posjetio zemlju Lotofaga. Penelopa ga je zadivljeno slušala.

Pričao joj je o susretu s Polifemom, neumoljivim Kiklopom, koji je pojeo nekoliko njegovih vjernih drugova, a zatim o Eolovoj gostoljubivosti i o mijehu punom vjetrova, o Kirki, čarobnici koja je njegove drugove pretvorila u životinje. Nastavio je o tome kako je sišao u kraljevstvo mrtvih gdje je susreo duše mnogih svojih prijatelja koji su pali pod ponosnim zidinama Troje. Pričao joj je o Sirenama, o njihovu glasu što osvaja i uništava ljude, zatim o opasnoj plovidbi između Scile i Haribde te napokon kako su njegovi nesretni ljudi ubili Helijeve svete krave i time navukli na sebe bijes bogova.

» . . . Tako sam ostao sam, Penelopo, i uhvatio se za komad drveta u olujnom moru. Ne znam kako sam izbjegao smrti. Uspio sam doći do otoka nimfe Kalipse. Željela je da zauvijek ostanem s njom. Govorila je da će me učiniti besmrtnim i vječno mladim. Ali otkako sam otišao u rat, u srcu sam uvijek imao samo jednu zemlju i jednu ženu: svoju Itaku i tebe, Penelopo!«

Tako prolaze noćni sati. Zvijezde nestaju jedna za drugom, nebo počinje rudjeti, a Odisej još pripovijeda.

Kad je izašlo sunce, Odisej ustane i reče: »Penelopo, ne mogu reći da sam se istinski vratio u svoju domovinu prije nego što zagrlim svoga starog oca. Otići ću k njemu. Eumej mi je rekao da živi sam na polju, radeći kao seljak. Otići ću kod njega. Ti ostani u palači. Mnogi su prosci bili prinčevi s Itake. Moglo bi se dogoditi da se njihovi rođaci žele osvetiti. Bolje da smo spremni na sve. Ostani u svojim odajama i nemoj ni sa kim govoriti.

Penelopa spremno posluša. Odisej se susretne s Telemahom, Eumejem i Filetijem, koji su mu pomogli u teškoj borbi protiv prosaca.

»Opremite se kao da idemo u rat!«, naredi. Odmah ga poslušaju. S mačevima o boku i kopljima u ruci, izađu iz dvora.

PJEVANJE XXIV

Prolazeći pustim poljima i penjući se prema brežuljcima okruženim maslinicima, skupina stigne do malog posjeda gdje se Laert povukao nakon sinova odlaska. Laert živi u skromnoj kolibi sa starom sluškinjom i nekoliko robova. Odisej se obrati svojim pratiocima:
»Ubijte najljepšu svinju i priredite gozbu. Idem za to vrijeme potražiti oca; želim vidjeti prepoznaje li me ili ne, budući da sam tako dugo bio odsutan!«
Odisej odloži oružje i uputi se prema polju.
U daljini ugleda čovjeka kako obrađuje zemlju motikom.
Srce mu je lupalo u grudima, oči mu se napunile suzama . . . Njegov otac! Želio bi potrčati prema njemu i zagrliti ga, ali se suzdržava. Sakriven iza jednog stabla, nastoji potisnuti uzbuđenje. Pomisli kako bi prije nego što se otkrije mogao iskušati njegovo srce, njegove osjećaje i pamćenje. Tako je lijepo vratiti se, da Odisej još malo želi uživati u povratku.
Odisej izađe iz skloništa iza stabla i približi se ocu: »Hej, starče«, »činiš se prilično vještim u obrađivanju svoga vrta! Vidim da su sva stabla dobro njegovana i da je korov svježe oplijevljen. Ali, vidiš«, nastavi u nekoj vrsti očekivanja, »ti si prava suprotnost svome povrtnjaku.«
»Što želiš reći, stranče?«, promrmlja Laert iznenađen.
»Pa ti nisi uopće dotjeran! Prljav si i staračkiružan, a tome treba dodati i te dronjke koje nosiš. Ipak, kad te bolje pogledam, ne izgledaš kao rob. Reci mi, zar ti je tako loše kod tvog gospodara?
I tko je, uostalom tvoj gospodar?
Ah, reci mi još nešto: zove li se Itaka ovaj otok na koji sam stigao? Vidiš«, nastavi, »poznavao sam jednog princa s Itake. Zvao se Odisej. Nisam više čuo ništa o njemu, ne znam je li živ ili mrtav . . . Sjećam se, međutim, da je imao dobrog oca koji se, ako se ne varam, zvao Laert. Možeš li mi reći nešto o njemu, starče?«
Na te riječi Laert ne može zaustaviti suze.

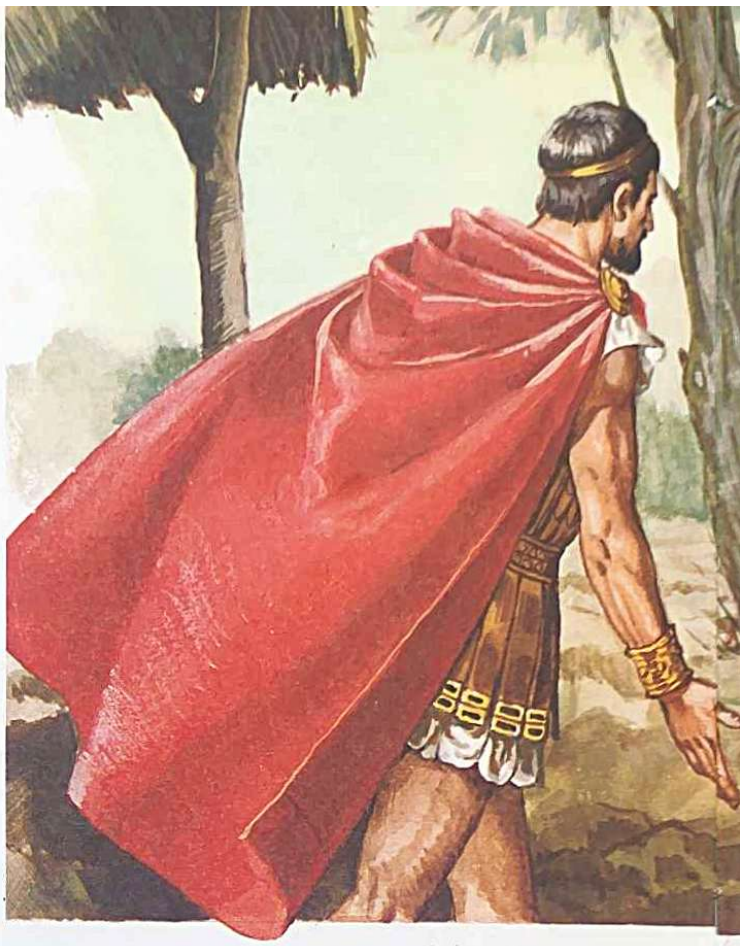

Odisej odlazi potražiti svoga oca

»Da stranče«, odgovori tiho, »dobro si rekao. Doista si stigao na otok Itaku. Nekada je ovdje vladao mudar i hrabar čovjek. Sad je Itaka u rukama oholih prosaca.«
»Kakva ružna sudbina!«
»Da, ružna i tužna. No, ti si rekao da poznaješ Odiseja . . . reci mi, kad si ga vidio?«
»Zašto to želiš znati?«
»Jer sam ja njegov otac! Da«, nastavi Leart, »Odisej bijaše moj sin. Sigurno je mrtav, iako ponekad ne želim u to povjerovati. Zasigurno je umro na povratku iz Troje, ubili su ga u nekoj zasjedi, ili se utopio u moru . . . Kakva tužna sudbina! Sigurno nema ni groba!«
»Nikad se ne može znati kakva je sudbina nekog čovjeka, starče!«, odgovori Odisej.
»Istina je. No više se ničemu ne nadam. Ni Odisejeva žena Penelopa se više ne nada. Ostala mu je vjerna mnogo godina i varala mrske prosce koji su ga željeli naslijediti . . .

ali prije ili kasnije morat će se odlučiti i oženiti s nekim od njih. Tako će«, tužno zaključi Laert, »sve biti svršeno.«
Laert nastavi kopati. Nakon nekog vremena opet upita:
»Ali reci mi, stranče, tko si? Iz koje zemlje dolaziš? Jesi li stigao svojim brodom, ili te netko prevezao?«
»Zovem se Eperit i dolazim iz Alibanta«, slaga Odisej. Ali odmah shvati da više ne može tako nastaviti. Sad zna ono što je želio saznati: da ga se otac sjeća i tuguje za njim.
»A kad si zadnji put vidio moga sina Odiseja?«
»Prošlo je tome pet godina.«
»Pet godina!«, uzvikne Laert. Srvan bolom i tjeskobom, pusti motiku da mu ispadne. Zatrese sijedom glavom i počne očajnički jecati. Odisej se više ne može suzdržati:
»Ne, oče moj!«, uzvikne, »nemoj plakati! Ja sam tvoj sin!« Leart kao preplašen digne glavu. Odisej ga stisne u naručje. »Ne plači! Vratio sam se! Uz Ateninu pomoć, praćen vjernim Eumejem, dobrim Filetijem, a osobito Telemahom, mojim sinom, osvetio sam se proscima koji su vrijeđali moju ženu!«
»Osvetio si se proscima?«
»Da, više nitko od njih nije živ, oče.«
»Zar je moguće da si to učinio? . . . Možda si ti neki bog koji je uzeo ljudski lik . . . ili si možda neki okrutan čovjek što me pokušava prevariti?«
»Ja sam tvoj sin!«
Ali starac mu se istrgne i upita ga:
»Jesi li to doista ti, sine moj? . . . Znak«, nastavi, »pokaži mi neki znak, da ti mogu vjerovati!«
Kao što je već učinio s Euriklijom, Odisej otkrije nogu:
»Gledaj oče, pogledaj ožiljak. To mi je rana od vepra, kad sam bio u lovu na Parnasu. Ako mi ne vjeruješ, reći ću ti i ovo: dobro se sjećam da si mi jednog dana, kad si me kao dječaka vodio u vrt, poklonio mnogo stabala . . . trinaest krušaka, deset jabuka i četrdeset smokava. Rekao si: dat ću ti pedeset trsova, od kojih svaki sazrijeva u različito vrijeme, tako da ćeš imati grožđa preko čitave godine!«
Gotovo na izmaku snaga, Laert se prepusti sinovom zagrljaju i prozbori:
»Da, da, postoje bogovi na Olimpu! Napokon si se vratio i osvetio onima koji su te godinama vrijeđali! Sine moj, moja jedina nado! Ali«, proslijedi, »Odiseju, ne bojiš li se osvete rođaka prosaca?«
»Na to ćemo misliti poslije. Dođi, oče, idemo u tvoju kolibu. Telemah i ostali nas tamo čekaju.«
Zagrljeni, njih dvojica odu u kolibu, gdje ih dočekaju uzbuđeni i sretni drugovi. Dok je Odisej objedovao s ocem, u gradu je sve odzvanjalo od vike i kuknjave. Proširio se glas da na dvorištu kraljevskog dvora leže leševi prosaca. Njihovi rođaci i prijatelji odmah su se sakupili pred dvorom. Pred zatvorenim vratima traže da barem uđu i uzmu svoje mrtve. Tako je i bilo. Uz plač i jecaje, svaka je obitelj uzela tijelo svoga rođaka i odnijela ga. No, milosrđu i boli, odmah se pridružio bijes:

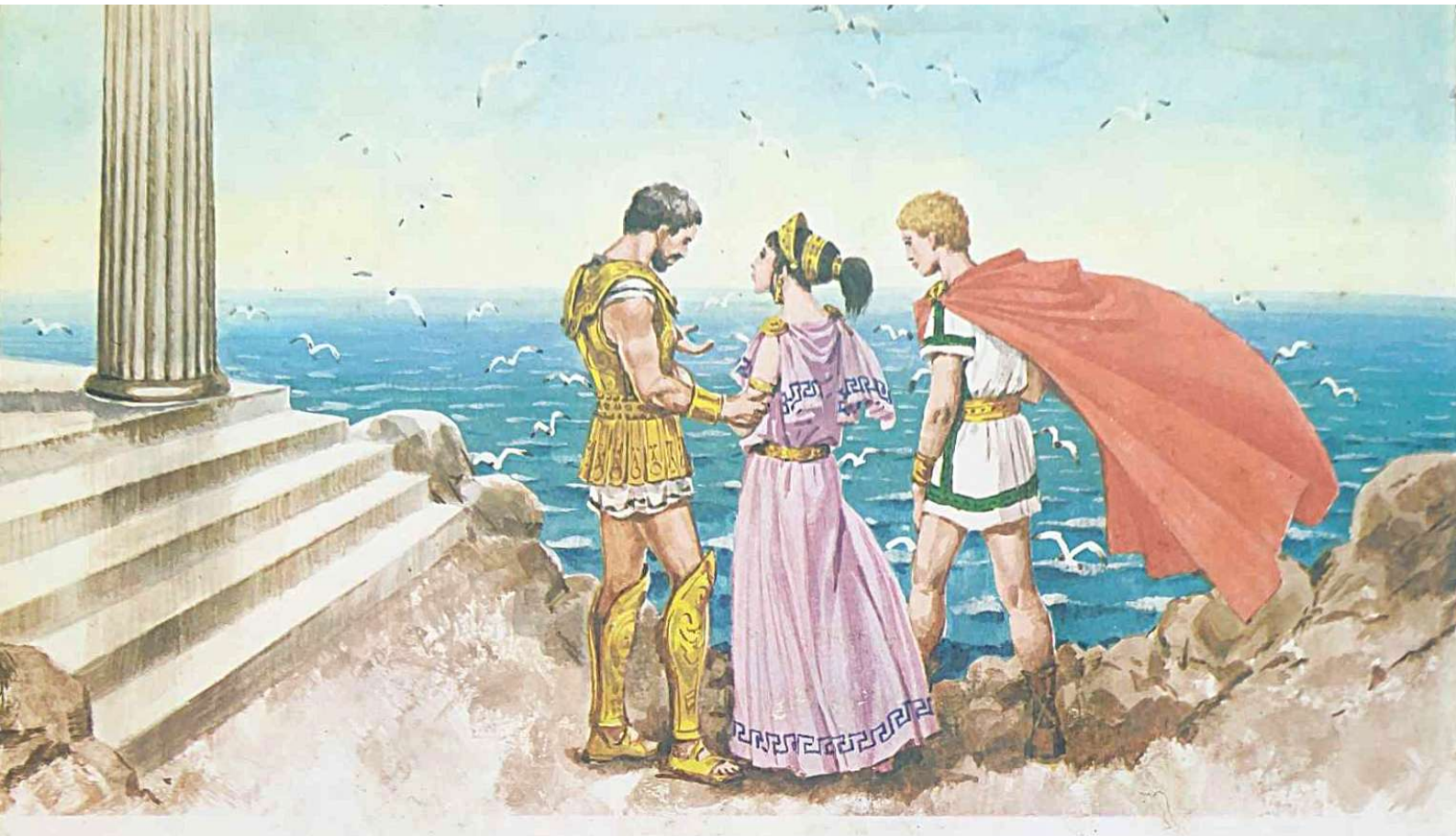

Odisej, Penelopa i Telemah napokon su zajedno
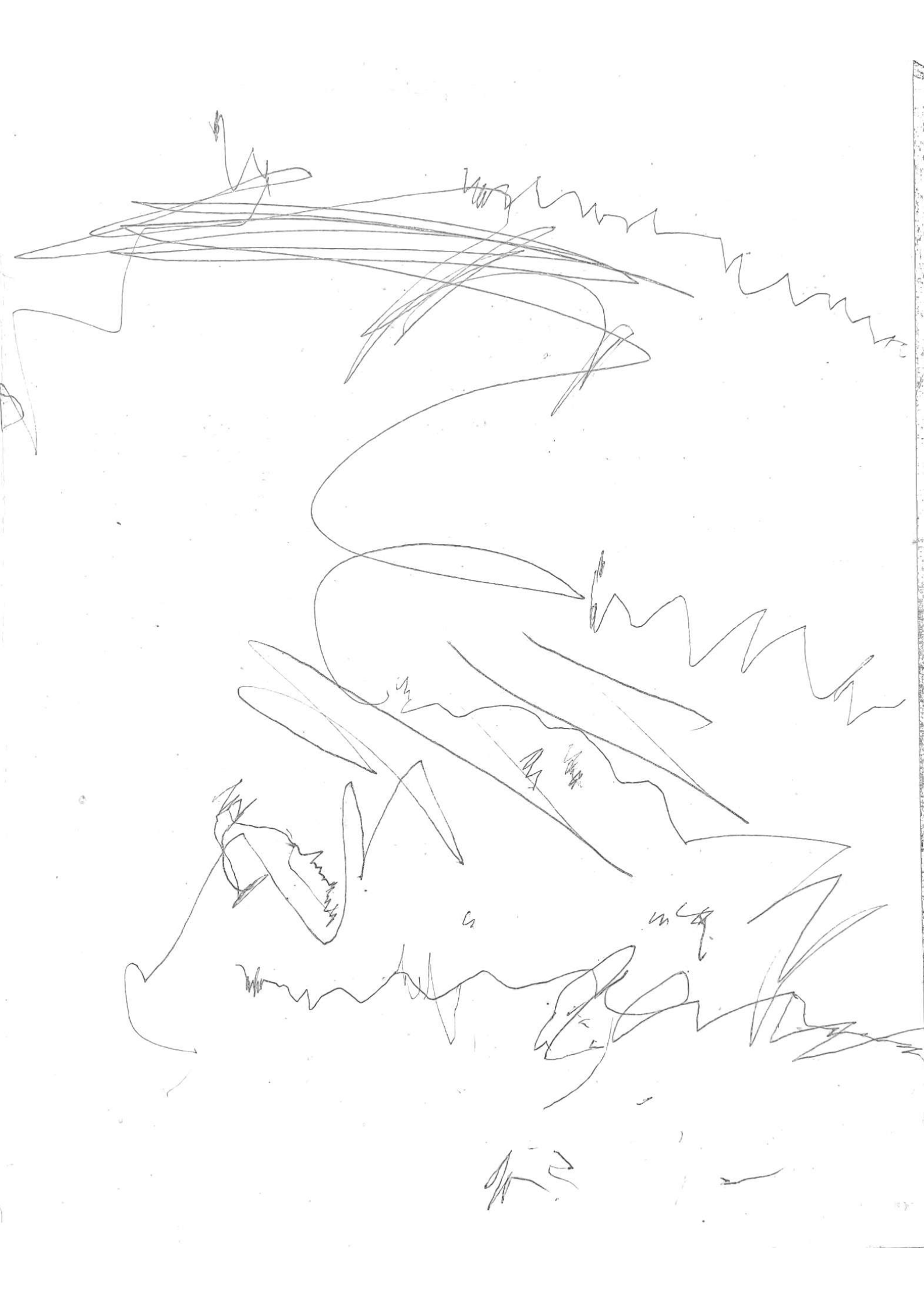
»Ne, ne možemo prihvatiti takav pokolj! Bit ćemo sramno žigosani u čitavoj Grčkoj ako ne osvetimo toliko mrtvih mladića!«, uzvikne Eupit, Antinojev otac.
»Što da učinimo?«
»Naoružajmo se, potražimo Odiseja i ubijmo ga!«
»Da, da«, čuju se uzvici, »na smrt!« Ali drugi, mudriji, rekoše: »Ne! Odisej nije pogriješio što se osvetio. Predugo su vrijeđali njegovu ženu i uništavali njegova dobra!«
»Protiv toliko neprijatelja Odisej se ne bi mogao boriti sam da mu neki bog nije pomogao«, uzvikne tad Femije koji je u pratnji Medonta izašao iz dvora.
»Istina je! Ja sam«, potvrdi Medont, »vidio svjetlo iza njega! Bila je to Atena. Ne možete se sukobiti s Atenom!«
»Neće nas Atena zaustaviti!«, uzvikne Eupit. S grupom naoružanih ljudi uputi se prema Laertovu imanju, jer je znao da se Odisej uputio tamo.
Zar se na Itaci sprema rat? Zar je Odisejev povratak označio početak beskonačne osvete? . . .
Ne. Atena je sve čula i sve vidjela. Obratila se Zeusu i upitala ga što će učiniti, on otac bogova i ljudi. Zeus odgovori:
»Neka Odisej vlada u miru. Neka se mrtvi zaborave i neka se na Itaku vrate mir, red i bogatstvo, kao nekoć!«
Atena sretna odleti na otok upravo u trenutku kad je Odisej, na brzinu se naoružavši, svojim strašnim kopljem pogodio Eupita. No, to je bilo posljednje ubojstvo. Na nebu je zasjala zaglušna i zaslijepljujuća Zeusova munja. Pojavila se Atena i svima udahnula smirenje. Odložili su oružje i stisnuli jedan drugome ruke. Odisejev povratak na Itaku značio je početak sretna i vedra vremena.